

13. ESGLÉSIES QUE NO TENEN PILA BAPTISMAL

Fem un llistat d'aquestes esglésies sense pila baptismal, i sense cap més informació, només perquè hi hagi constància que s'han visitat per saber de la seva existència i situació actual. Són un total de cent-quaranta-dos centres de culte.

Ciutat Sanitària Vall d'Hebron. Barcelona
 Crist Redemptor. Barcelona
 Crist Rei. Barcelona
 Crist Salvador. Martorell
 Esperit Sant. Barcelona
 Immaculada Concepció i Sant Lorenzo Ruíz. Barcelona
 Immaculat Cor de Maria. Barcelona
 Mare de Déu de Bellvitge. L'Hospitalet de Llobregat
 Mare de Déu de Fàtima. Barcelona
 Mare de Déu de la Mercè. Badia del Vallès
 Mare de Déu de la Salut. Barcelona
 Mare de Déu del Carme. Montornès del Vallès
 Mare de Déu del Carme. Valldoreix
 Mare de Déu del Coll. Barcelona
 Mare de Déu de les Neus. Sant Adrià de Besòs
 Mare de Déu de l'Esperança. Barcelona
 Mare de Déu de l'Esperança. Mataró
 Mare de Déu de Lourdes. Badalona
 Mare de Déu del Pilar. El Masnou
 Mare de Déu del Roser. Badalona
 Mare de Déu de Montserrat. Barcelona
 Mare de Déu de Montserrat. Castelldefels
 Mare De Déu de Montserrat. La Floresta-Pearson
 Mare de Déu de Montserrat. Mataró
 Mare de Déu de Montserrat. Terrassa
 Mare de Déu de Montserrat i Sant Antoni de Pàdua. Granollers
 Maria Auxiliadora. Barcelona
 Maria Auxiliadora. Terrassa (Església)
 Maria Auxiliadora. Terrassa (Parròquia)
 Nostra Senyora del Carme. Castelldefels
 Poble Espanyol. Barcelona
 Preciosíssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist. Barcelona
 Sagrada Família. La Cogullada. Terrassa
 Sagrada Família. Sabadell
 Sagrada Família. Terrassa
 Sagrat Cor. Sabadell
 Sagrat Cor de la Colònia Güell. Santa Coloma de Cervelló
 Santa Bernardeta. Barcelona
 Santa Cecília. Barcelona
 Santa Cecília. Marganell
 Santa Clara. Badalona

Santa Creu. Bellaterra
Santa Creu. Sabadell
Santa Engràcia. Barcelona
Santa Engràcia. Montcada i Reixac
Santa Eulàlia de Bellamar. Castelldefels
Santa Eulàlia de Mèrida. L'Hospitalet de Llobregat
Santa Gemma Galgani. L'Hospitalet de Llobregat
Santa Isabel d'Aragó i Sant Joaquim. Barcelona
Santa Joaquina de Vedruna. Barcelona
Sant Albert Magne. L'Hospitalet de Llobregat
Santa Maria. Barberà del Vallès
Santa Maria. Castelldefels
Santa Maria. Premià de Mar
Santa Maria. Rubí
Santa Maria. Santa Coloma de Gramenet
Santa Maria de Cervelló (Socós). Barcelona
Santa Maria de Gornal. L'Hospitalet de Llobregat
Santa Maria de Natzaret. Can Boada. Terrassa
Santa Maria Magdalena. Barcelona
Sant Ambròs. Barcelona
Sant Antoni de Pàdua. Esplugues de Llobregat
Sant Antoni Mª Claret. Sant Boi de Llobregat
Santa Rosa. Santa Coloma de Gramenet
Santa Susanna del Montseny
Santa Teresa de Jesús. Gavà
Sant Benet. L'Hospitalet de Llobregat
Sant Bernat de Claravall. Barcelona
Sant Carles Borromeu. Barcelona
Sant Cebrià. Barcelona
Sant Cosme i Sant Damià. El Prat de Llobregat
Sant Crist. Barcelona
Sant Domènec Guzmán. Barcelona
Sant Enric d'Ossó. L'Hospitalet de Llobregat
Sant Esteve. El Coll (Llinars del Vallès)
Sant Feliu. Rubí
Sant Ferran. Barcelona
Sant Fost. Sant Fost de Campsentelles
Sant Francesc. Terrassa
Sant Francesc d'Assís. Sabadell
Sant Francesc Xavier. Barcelona
Sant Ignasi de Loiola. Barcelona
Sant Ildefons. Barcelona
Sant Iscle i Santa Victòria. Cerdanyola del Vallès
Sant Isidor. Barcelona
Santíssim Sagrament. Barcelona
Sant Jaume. Cornellà de Llobregat
Sant Jaume Apòstol. Badalona
Sant Jaume Apòstol. Santa Coloma de Gramenet

Sant Jaume del Pla de Bonaire. Terrassa
Sant Jeroni. Barcelona
Sant Joaquim. Santa Coloma de Gramenet
Sant Joan Baptista. Montcada i Reixac
Sant Joan Baptista. Santa Coloma de Gramenet
Sant Joan Baptista. Sant Adrià de Besòs
Sant Joan Baptista. Sant Feliu de Llobregat
Sant Joan d'Àvila. Barcelona
Sant Joan de la Creu. Barcelona
Sant Joan Evangelista. L'Hospitalet de Llobregat
Sant Jordi. Barcelona
Sant Josep. La Cogullada. Terrassa
Sant Josep. Sant Vicenç dels Horts
Sant Josep. Terrassa
Sant Josep Obrer. Barcelona
Sant Josep Obrer. Rubí
Sant Josep Obrer. Sant Boi de Llobregat
Sant Josep Oriol. Santa Coloma de Gramenet
Sant Llop. Sant Andreu de La Barca
Sant Llorenç. Terrassa
Sant Marc. Barcelona
Sant Marcel. Barcelona
Sant Medir. Barcelona
Sant Miquel. Orpí
Sant Miquel Arcàngel. Cornellà de Llobregat
Sant Miquel Arcàngel. Santa Coloma de Gramenet
Sant Narcís. Barcelona
Sant Nicasi. Gavà
Sant Oleguer, bisbe. Barcelona
Sant Pau. Badalona
Sant Pau. Mataró
Sant Pau. Rubí
Sant Paulí de Nola. Barcelona
Sant Pere Apòstol. (Els Merinals) Sabadell
Sant Pere Claver. Barcelona
Sant Pere d'Avinyó. Cantallops (Avinyonet del Penedès)
Sant Pere Ermengol. Barcelona
Sant Pere Nolasc. Barcelona
Sant Rafael. Barcelona
Sant Roc. Badalona
Sant Roc. Sabadell
Sant Salvador. Cabrera d'Anoia
Sant Salvador. Polinyà
Sant Salvador. Vilanova d'Espoia
Sant Salvador d'Horta. Barcelona
Sant Sebastià. Badalona
Sant Sebastià. Barcelona
Sant Sever i Sant Vicenç de Paül. Barcelona

Sant Tomàs d'Aquino. Barcelona
Sant Tomàs More. Barcelona
Sant Valentí. Terrassa
Verge del Pilar. Cornellà de Llobregat
Verge de Narzaret. Barcelona

14. LES DIFERENTS ESGLÉSIES CRISTIANES I LA CELEBRACIÓ DEL BAPTISME

14.1. LES DIFERENTS MANERES DE CELEBRACIÓ AVUI EN DIA

Llegim en el “Ritual dels Sacraments”:⁴⁴⁴

El Concili de Trento, a la sessió VII, cànon XIII, diu: “Si algú afirmava que els ritus reconeguts i aprovats per l'Església catòlica, dels quals ella acostuma a servir-se en la solemne administració dels sacraments, poden ésser menyspreats o bé omesos al seu gust, sense pecat, pels ministres del sagrament, o bé canviats per altres de nous per qualsevol pastor de l'Església, que sigui anatema.”

En administrar els sacraments, serà diligent a explicar-ne la força, l'ús, la utilitat i el significat de les cerimònies, tal com manà que es faci el Concili Tridentí, segons les doctrines dels Sants Pares i del Catecisme Romà.

Si l'aigua conservada en el baptisteri minvava fins al punt que resulti insuficient, s'hi pot afegir aigua no beneïda en menor quantitat, àdhuc diverses vegades. Si s'hagués corromput o vessat, o en faltés per qualsevol causa, el rector abocarà aigua recent a la font baptismal després d'haver-la netejada, i beneirà l'aigua amb la fórmula pròpia per a aquests casos.

En els llocs on el baptisme sigui administrat per infusió, cal evitar que l'aigua no torni a caure a la font baptismal des del cap de l'infant, sinó a la piscina del baptisteri, o bé en un recipient a propòsit, d'on després serà abocada a la piscina.

L'Ordinari local pot permetre, amb causa greu i raonable, que les cerimònies prescrites per al Baptisme d'infants, siguin aplicades en el Baptisme dels adults.

La prole ha d'ésser batejada en el ritu dels seus pares. Si són de ritu diferent, ho serà en el del pare. Si només un d'ells és catòlic, ho serà en el ritu d'aquest.

El lloc propi per a l'administració del baptisme solemne és el baptisteri d'una església o d'un oratori públic.

El baptisteri cal que estigui en un lloc i en una forma decents, construït de matèria sòlida que contingui bé l'aigua, ornat amb respecte, i tancat amb reixa i amb clau, protegit de tal manera que no hi entri la pols o altres brutícies; si pot fer-se còmodament, es posarà o pintarà una imatge de sant Joan batejant el Crist.

El sant crisma i l'oli dels catecúmens que s'usen en el baptisme, han d'ésser els consagrats pel bisbe en la missa crismal el darrer Dijous Sant; només en cas de necessitat s'usaran els antics.

El rector procurarà obtenir, com més aviat millor, els sants olis consagrats pel bisbe, i cremarà els antics.

---

⁴⁴⁴ *Ritual dels Sacraments*. Anotacions extretes del text oficial aprovat pels bisbes de les diòcesis catalanes, i confirmat pel *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*.

Si l'oli consagrat minvava, s'hi afegirà una quantitat menor d'oli d'oliva, no beneït, àdhuc diverses vegades.

El crisma i l'oli sant s'han de guardar en recipients sòlids de plata, o almenys d'estany: aquests recipients seran diferents els uns dels altres i cadascun portarà la corresponent inscripció, a fi d'evitar errors. Els recipients així disposats es guardaran a l'església, en un lloc propi, net i convenient, tancat i degudament custodiat.

La sal que ha d'ésser dipositada a la boca del qui s'ha de batejar, ha d'ésser beneïda amb la seva benedicció especial, tal com és prescrit; no s'ha d'usar la sal exorcitzada per a beneir l'aigua; s'ha de procurar que sigui ben triturada, neta i seca. No s'ha de donar a ningú la sal beneïda per al baptisme, ni tan sols als qui l'haguessin presentada, sinó que ha d'ésser utilitzada per a altres que s'hagin de batejar, o bé tirada a la piscina.

Entre els estris que cal tenir a punt per a l'administració del baptisme hi ha d'haver un gerret o bé una petxina de plata o d'un altre metall noble, per a abocar l'aigua sobre el cap dels qui s'han de batejar, i que no s'usi per a res més. També s'ha de tenir un vestit blanc en forma de caputxa o capçons blancs, per a cobrir el cap dels infants.

A la celebració del baptisme comunitari de diversos infants, s'ha de preguntar o administrar a cadascun d'ells, el que és propi per a cada infant. Com també als pares i padrins. Les pregàries poden ser en plural, encara que cointant tots i cadascun dels noms dels infants.

Un cop batejat l'infant:

A Catalunya, abans del comiat, els infants acabats de batejar, revestits de la vestidura blanca, se solen portar al davant del presbiteri o davant de l'altar del baptisteri, si n'hi ha. I allà es fa l'acabament del ritu del Baptisme.

Si no es fa la lectura bíblica -que s'indica en l'apèndix del Ritual del Baptisme-, es llegeixen els dos paràgrafs següents, seguits. Quan al final de la celebració es fa la lectura bíblica, primerament es llegeix el paràgraf primer, i després es fa la lectura i el comentari que la segueix, i es continua amb el paràgraf següent. Tant si es tracta d'un bateig d'un sol infant, com d'un bateig comunitari.

I l'exhortació final: **En acabar aquesta celebració que ens ha reunit avui, cal que la nostra alegria es transformi en acció de gràcies a Déu. L'Església, com una mare, s'alegra de veure créixer pel sant baptisme el nombre dels creients en Jesucrist, i vetlla pels fills de Déu que viuen enmig del món.**

Sabem que *el qui cregui i sigui batejat, se salvarà; i el qui es resisteixi a creure, es condemnarà* (Mc 16,16). Per això, a la nostra alegria s'ajunta en aquest moment la consciència de la nostra responsabilitat. La llavor de Déu creixerà en aquests cristians segons l'educació que vagin rebent. Vosaltres en primer lloc, pares, i també vosaltres, padrins, que heu contret avui una responsabilitat i un parentiu espiritual amb aquests infants, i tota l'Església, representada en els aquí presents i en la meua persona, quedeu encarregats d'aquests infants. Pares: penseu que ells, no són solament els vostres fills, sinó uns fills de Déu i de l'Església. Tracteu-los i feu-los créixer com a tals. Pregueu des d'ara per ells, i sobretot, doneu-los el testimoni de la vostra vida cristiana.

Per a fer-ho, trobareu auxili en la Paraula de Déu, en els sacraments de l'Església, en l'amor dels cristians, i en el ministeri dels pastors del poble de Déu. Confiem tots en el Senyor: *Estic segur d'una cosa: Déu, que ha començat en nosaltres una obra tan excel·lent, l'anirà duent a terme fins al dia que vingui Jesucrist* (Fl 1,6).

14.2. ELS SÍMBOLS DE LA LITÚRGIA BAPTISMAL

El ritu central del baptisme es tracta de submergir al candidat completament a l'aigua i treure'l fora, mentre el ministre pronuncia les paraules rituals. El fet de desaparèixer dins l'aigua evoca la idea de la mort. Les fonts patristiques i litúrgiques fan referència a la piscina baptismal, amb certa freqüència, amb el nom de tomba. Travessa i pas. L'aigua és element destructor i dissolvent, al mateix temps que element vivificador i fecundant. Significa el misteri de la Mort i Resurrecció de Crist i la nostra participació en ell. La triple immersió recorda el *tridu pasqual*, i la forma de creu d'algunes piscines baptismals.

Altres simbolismes de l'aigua: aigües que purifiquen, aigües que fecunden, aigües que regeneren, aigües que apaguen la set, pot simbolitzar l'Esperit Sant, la Trinitat, l'Església, i l'activitat salvífica que cadascun d'ells representen.

A més hi ha el ritu de la renúncia a Satanàs i l'adhesió a Crist, que representa el combat victoriós sobre el pecat; la unció pre-baptismal amb oli que indica la pertinença a *l'olivera veritable* que és Crist; el ritu de *l'Ephpheta*, que orienta al batejat cap el misteri de la salvació, com Jesús ho va fer amb el sord-mut; el despullament de les vestidures, que evoca l'antic Adam en el paradís i en nou Adam a la creu, que el creient reviurà en el baptisme; la professió de fe, que recorda al batejat la densitat històrico-salvífica del que acaba d'abraçar.

Altres ritus: la imposició de la vestidura blanca, que indica la innocència adquirida pel baptisme; el ciri encès, signe de la il·luminació que és el baptisme; la unció amb el crisma recorda que el baptisme ens configura membres d'un poble de sacerdots, reis i profetes, com ho és el Crist; ser acollit festivament per la comunitat. Es fa ús de l'encens, entre altres, en l'administració solemne del baptisme. (Encensament, *incensatio*.)

14.3. DE L'ANTIC I NOU TESTAMENT

Els primers escrits de l'Antic Testament que parlen de purificacions rituals ens mostren com aquestes purificacions no són res més que el que habitualment fem la gran majoria de persones: rentar-nos abans de menjar. Segurament a aquest acte habitual se li va donar un sentit transcendent, potser perquè en terres palestines l'aigua era escassa. El que queda clar és que les purificacions són un primer pas, per la seva transcendència, cap a un descobriment de la relació de l'home amb el que és sagrat, que el Nou Testament va aportar i que es fa palesa amb el canvi que representa passar de batejar-se a ser batejat: efectivament, ara ja hi ha un administrador del baptisme com és sant Joan, i per altra banda ja no es tracta d'una purificació del cos físic, sinó espiritual i de perdó dels pecats. Ja hi intervé l'acció de l'Esperit Sant. Tot i que el baptisme ja té un nou significat, observem que no s'abandona d'entrada la pràctica de la immersió. També és important fer esment que el baptisme cristià és una posada al dia del baptisme o de les ablucions jueves. Segurament que altres religions tenien

cerimònies d'iniciació, però els cristians no es van inventar res: van seguir fent el que feien els jueus.

És important esmentar que els primers batejats abans havien de fer una professió de fe: conèixer allò a que es comprometien i després rentar-se del passat i demanar la protecció de l'Esperit Sant per ser constants en el futur. Tot i que els diaques poden batejar, qui tenia l'última paraula era el bisbe mitjançant la confirmació. Podem dir que de la confirmació del baptisme per mitjà del bisbe, n'ha esdevingut el sagrament de la confirmació amb identitat pròpia diferenciada del baptisme. Històricament, el baptisme i la confirmació eren una sola cosa; però, degut a l'expansió del cristianisme, i sobretot, en el món rural allunyat del bisbe, es va anar diferenciant una cosa de l'altra. Van quedar dos sagraments ben diferenciats. I el bisbe sempre era qui tenia l'última paraula per mitjà de la confirmació. Sense aquesta confirmació, però, un batejat pot ser salvat per la fe que professa, que a vegades només és un compromís dels pares i padrins que no arriba a concretar-se. En els primers temps de l'Església per a arribar a una sincera professió de fe es considerava important fer una preparació o catecumenat, que tant consistia en aprofundir els evangelis com en dejunis, abstinències, oracions, etc.

Certament que la pràctica de l'administració del baptisme ha variat amb els segles, sobretot en acceptar-se el bateig dels infants, ja que tot el que antigament era preparació, ha quedat en una simple promesa que es complirà després, encara que en realitat, moltes vegades no s'acaba així. Tot plegat fa pensar que potser les primeres intencions en l'administració d'ambdós sagraments han quedat força desfigurades amb el pas dels anys: el catecumenat ha quedat en no res, i l'infant és acceptat per la voluntat dels pares i padrins. I no diguem com queden molts bateigs i confirmacions d'avui en dia, que a vegades no són res més que un compromís social d'un dia. Realment, la porta queda oberta a l'acció de l'Esperit Sant. Queda molt lluny el rigor que parla Orígenes sobre un judici sever a qui no té una bona disposició. Antigament era molt rigorós el compliment dels compromisos cristians, ja que si després de batejar un cristià pecava, només una vegada podia ser perdonat dels seus pecats. Aquest rigor dóna idea de la importància del baptisme. Tanta, que l'Església accepta el baptisme dels heretges si s'invoca el Pare, el Fill i l'Esperit Sant. Vol dir que en el fons del cor, s'espera de la Trinitat, i això és vàlid sempre. Inclús és bo fer notar que el baptisme perdonava els pecats i que qui tornava a pecar ho tenia difícil ja que no hi havia un segon baptisme.

També s'ha d'esmentar la importància que sempre s'ha donat a l'aigua. L'aigua és un element necessari per a la vida i d'ús quotidià; i per això podem dir que en la seva utilitat baptismal hi ha un signe clar que Déu dóna importància a tot el que és matèria d'aquest món per a ús racional de l'home. Vol dir això que la natura està al servei de Déu per donar-nos a conèixer la seva imatge, i Déu ens retorna la natura com un instrument al servei de l'home. Diu sant Hipòlit de Roma: *Quan canti el gall*. Aquest cant assenyala l'inici d'un nou dia, i també, per tant, assenyala l'inici d'una nova vida. És gratificant observar que aquests pensaments van estretament lligats als anteriors sobre l'ús de l'aigua: la natura i tot el que envolta l'home, van íntimament relacionats amb la petjada de Déu enmig nostre.

14.4. SOBRE ELS DIFERENTS RITUS

A mesura que el nombre de fidels anava creixent i s'estenia, primerament per tot l'imperi romà, es van anar perfilant els diferents ritus baptismals, que avui en dia han caigut en desús, encara que en queden alguns, purament testimonials. De ben segur que la falta de comunicacions va ajudar a la creació de diferents ritus. Tot i així, no modifiquen el fons del sagrament: quedava salvaguardat per l'acció de l'Esperit Sant. Segurament ho ha capgirat tot, en la qüestió dels ritus, la forta concentració de les decisions en el papat, i la millora de les comunicacions. És interessant dir que hi va haver unes èpoques històriques en la vida de l'Església que es feia necessària una unificació degut a la falta de cultura de la gran massa del poble fidel que hauria portat a una dispersió d'intencions, amb el perill d'heretgies. Es tractava de mantenir intacte el nucli essencial del sagrament.

Algunes coses del ritu baptismal anaren variant amb el pas dels anys, com per exemple el baptisme per immersió. Pot ser que per una qüestió pràctica. En els concilis no es parla gaire d'aquesta cerimònia; això vol dir que el ritu havia estat considerat costum, i que amb el temps, va caure en desús. Els ritus han canviat, doncs; i també hi ha tingut part la cultura dels pobles. Diferents sensibilitats humanes porten diferents expressions. Els ritus no han estat mai d'un rigor absolut. O sinó no haurien anat canviant. Quan diem que *l'acte de caritat perfecta supleix el baptisme*, volem dir que el fons està per sobre de qualsevol altra consideració. L'Església així sempre ho ha cregut. De totes maneres els ritus tenen una importància pel que fa referència a la dimensió de comunió que tot sagrament comporta: no és només una interiorització de la persona.

El ritu bizantí parla d'una insuflació, del senyal de la creu i de la imposició de mans. Aquests ritus tenen una finalitat ben diferenciada del ritu de l'aigua: són una invocació a Esperit Sant. Per tant en el baptisme queda clar que per l'aigua purifiquem al neòfit del pecat, i per la imposició de mans i la insuflació, demanem la intervenció de l'Esperit Sant en el batejat, un cop purificat. La unció amb els olis és una forma treta segurament dels atletes que en l'antigor clàssica s'untaven tot el cos per fer-lo apte per a la lluita i menys vulnerable: en aquest cas apte per a la lluita espiritual i menys vulnerable al pecat.

Els diferents ritus tenen en comú la celebració del baptisme en uns dies determinats de l'any litúrgic. Aquesta pràctica ha quedat obsoleta. Encara que la litúrgia actual de la Pasqua de Resurrecció valora la celebració del baptisme en la vetlla pasqual, -cosa que ja hem dit en el transcurs d'aquest treball que té el seu significat-, no per això es deixa de batejar sempre i en qualsevol lloc preparat per a l'ocasió. Inclús s'admet el bateig fora de la pròpia comunitat parroquial. Segurament com un signe de la universalitat de l'Església que ens vol en comunió amb els cristians d'arreu del món.

El ritu romà és el que finalment va prevaldre. Quan alguna Església local tenia un problema a resoldre, demanava parer a Roma. I d'aquest aconsellar per part de Roma en va derivar una uniformitat per a tothom, en detriment de la varietat de ritus. De totes maneres la pèrdua dels ritus no és tant important per la valoració del sagrament del baptisme, com per la cultura, que deixa de tenir unes expressions irrecuperables.

És de notar la substitució de la triple immersió a l'aigua per una de sola, en el ritu mossàrab o visigòtic, per fer front a les opinions dels arrians. Era per a afirmar la unitat de les tres persones divines. Encara que aquesta interpretació s'havia d'explicar si volia ser entesa. Per tant, una explicació amb una finalitat semblant podia ser vàlida feta sobre la triple immersió. I no s'hauria perdut un important simbolisme. D'altra banda el que comptava era que els arrians acceptessin la unitat de les tres persones.

14.5. ELS CÀNONS DELS CONCILIS SOBRE EL BAPTISME

És interessant observar que els concilis s'ocupen molt més de qüestions disciplinàries que no pas de qüestions de contingut doctrinal. Aquestes últimes són tractades en moments de greus crisis que podrien abocar a cismes o heretgies. I ocupen els cinc primers segles de l'Església, en general. Per altra banda és normal això que diem, ja que si el baptisme és sacrament instituït per Jesucrist, el seu significat de fons és el mateix i poc hi ha de dir l'Església. En canvi ha de vetllar per la disciplina en la seva celebració per tal de preservar precisament el seu contingut. Això que és així de simple, té el seu inconvenient. Primerament és el gran nombre de cànons que repeteixen la mateixa qüestió, potser perquè es tracta de concilis locals que no arriben al coneixement d'altres comunitats de cristians. I en segon lloc, la casuística, a vegades fins a detalls pintorescos, que per això mateix cauen en desús o són derogats amb posterioritat. És pintoresc el cànon 8 del Concili d'Hipona de l'any 393 que diu que no s'ha de donar el baptisme a un difunt. També fem constar que els concilis anaven força lligats amb la vida política dels diferents regnes de la cristiandat, i que a voltes es fa difícil veure si legislen qüestions d'Estat o d'Església. És molt forta la intervenció del poder dels prínceps en els concilis. Hi havia el convenciment que tota la cristiandat formava part del Regne de Déu, i per tant el clergat es dedicava als aspectes espirituals i els prínceps als aspectes materials.

Sabem que els primers cristians no estaven apartats de les pràctiques habituals del món jueu o romà, segons on pertanyien. Però de mica en mica l'Església, sobretot per mitjà dels concilis, va creant una clara diferència entre una manera d'exterioritzar la fe i una manera de pertànyer a una societat civil que tenia uns altres ritus religiosos. Ho veiem en el Concili d'Elvira de l'any 300: d'entrada no condemna els *flamines*, però si que els hi aplaça el baptisme. Aquest mateix concili autoritza a confirmar, juntament amb el baptisme, a aquell que cau malalt prop d'un bisbe. És curiós el fet que, amb els anys, s'han anat diferenciant els dos sacraments, però que la confirmació, que semblava imprescindible com a rúbrica del baptisme, avui en dia no cal administrar-la en cas de perill de mort, sinó que amb el baptisme ja n'hi ha prou. Podem veure-ho en el cànon trenta-nou del mateix concili. També en el mateix concili, veiem que, per desgràcia, és una constant en la història de l'Església demanar una retribució pels serveis sacramentals. Cànon quaranta-vuit d'aquest concili. Els concilis sempre han hagut de lluitar contra aquesta pràctica que té molt de coacció.

Moltes disposicions conciliars són contradictòries. El cànon seixanta-vuit del Concili d'Elvira de l'any 300, condemna una adúltera sense rebre el baptisme fins el final de la seva vida. És d'una eficàcia relativa, doncs aquest final pot ser en qualsevol moment, i llavors per la fe se salva. I el baptisme per la fe, aplicat a un malalt, es posa en dubte, contràriament als criteris anteriors. És dubtós aquest baptisme quan el malalt es posa bo, segons el cànon dotze del Concili de Capadòcia de l'any 314/325. El Concili de

Laodicea de l'any 341, disposa que qui s'ha de batejar ha de saber recitar el Credo de memòria. Això és contradictori amb els costums antics d'administrar el baptisme només a qui demostra que té una fe profunda.

També hem de dir que en la vida de l'Església hi ha hagut concilis importants que en aquest treball no esmentem, perquè no van tenir cap mena de transcendència en el sagrament del baptisme.

Les penes a aplicar als qui transgredeixen les normes són molt severes. El tercer cànon del Concili de Reims de l'any 1119 demana un castig per part del poder temporal a aplicar a aquells que són condemnats com herètics. Potser degut a la por de les pràctiques jueves, i a la Península les sarraïnes. Ja hem dit que hi ha la pena de retardar el baptisme fins a l'última hora de la vida d'una persona, com per exemple, de la qui concebi adulterinament o avorti. També en aquest sentit, és molt dur el cànon 17 del Concili de Braga de l'any 563 que diu que no es farà memòria en el sant sacrifici, ni seran amortallats amb el cant dels salms, els catecúmens morts abans de rebre el baptisme. El II Concili de Braga de l'any 572 diu que atribueix la *perdició* del no batejat, a qui no el bateja per no poder pagar el que se li demana per aquest servei, per altra banda, demanda condemnada. No seria millor dir que els qui es perden són els qui obren així, i no pas la persona candidata a ser batejada, que cap culpa hi té?

És important la qüestió sorgida arran dels concilis de Cartago, amb l'assistència de sant Cebrià com a figura cabdal: la validesa del baptisme administrat pels herètics. És vàlid si és administrat en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant. Això creiem que vol dir que es reconeix en els herètics una fe en el mateix Déu encara que la pràctica representi uns comportaments i creences diferents de les ortodoxes. El papa sant Esteve sembla que inclús acceptava el baptisme si no s'anomenaven les tres persones divines. Tot plegat fa dubtar, per les diferències de criteris de l'Església en el transcurs dels segles, que certes qüestions tractades i legislades en els concilis siguin aportacions positives al dipòsit de la fe o més aviat regulacions concretes per a moments concrets i que més tard passen a ser caduques. No parlem de qüestions disciplinàries, sinó més aviat qüestions que ja toquen el fons de la doctrina, encara que els concilis les tracten com a disciplinàries. El que es pot observar en el tractament de tot això, és la importància superior del papa com àrbitre inapel·lable, que a vegades fa ús d'una autoritat personal per sobre dels concilis. Una mica diferent d'avui en dia: la infal·libilitat del papa hi és en qüestions proclamades *ex càtedra* en comunió amb els bisbes. Hem de dir que molts concilis toquen qüestions que no afecten pròpiament a la doctrina i si a la disciplina, i que per això mateix porten confusió al poble fidel: barreja entre costums, doctrina, identificació dubtosa amb el pecat, imposicions autoritàries, etc. Fa falta discerniment per veure-hi l'acció de l'Esperit Sant.

Casos concrets del que diem: Hi ha cànon de difícil comprensió als nostres temps, com el número 14 del Concili de Lleida de l'any 524 que prohibeix als fidels cap comunicació amb els batejats dues vegades. Creiem que una cosa és acceptar el pecador com a persona i una altra, el seu pecat. També es fa difícil entendre el cànon 14 del Concili de Toledo de l'any 589 que disposa que cap jueu pot tenir una cristiana per dona o concubina. Quin cas en farà un jueu d'una disposició d'un estament catòlic? I la cristiana concubina, si és forçada, quina culpa en té? I si ho fa voluntàriament, el concili no en diu res del seu pecat. Aquest Concili de Toledo i el de l'any 633, en el seu

cànon seixanta, són molt forts en matèria de disciplina, ja que sembla que van contra els drets inalienables de les persones.

El cànon III del XVI Concili de Cartago de l'any 418, condemna als qui diuen que els nens morts sense ser batejats viuen en un lloc intermedi en el Regne del Cel. Per tant és de suposar que no es creu en un tal lloc intermedi. També és confús el cànon 13 del Concili de Sardenya de l'any 521 que condemna els infants morts no batejats, quan diu també que els infants batejats i morts, són salvats per la bondat gratuïta de Déu. Tot plegat seria bo no fer-ne motiu de salvació o no, si només penséssim amb la bondat gratuïta i infinita de Déu aplicada a uns infants que no tenen culpa de res.

El cànon X del Concili de París de l'any 829, en canvi, dóna importància a la fe amb obres que no pas a la fe rebuda pel baptisme i que encara no ha donat el fruit de les obres. I condemna més severament els cristians sense obra que no pas als no cristians que obren correctament. Aquest Concili i l'anterior comentat, de Cartago, tenen uns criteris tan diferents sobre derivacions del fet cristià que val la pena tenir-ho present.

El Concili de París de l'any 614 també té unes connotacions poc ortodoxes quan diu que ha de batejar-se un jueu i tota la seva família si vol tenir un poder militar o civil sobre els cristians: batejar-los sense la fe? L'Església es fica en qüestions que afecten el món civil, cosa molt pròpia d'aquella època. És molt dur el cànon tretze del Concili d'Orange de l'any 441: s'administra el baptisme als bojos si ho van demanar en estat de raó. Però: si no ho van demanar i en canvi era la seva intenció, queda a la mercè de Déu la seva salvació? Vol dir, doncs, que pel fet de ser batejats ja se'ls concedeix la salvació? Tot plegat és força contradictori, si no és que es tracta, per part de qui bateja, de confirmar un fet que ja figura en la voluntat de Déu. També és molt rigorós en aquest aspecte, el cànon disset del Concili de Braga de l'any 563. I contradictori és el cànon tres del Concili de Constantinoble de l'any 691: Una persona casada dues vegades després del baptisme, no pot esdevenir clergue. Suposem que es considera en el cas que quedi vidu. Vol dir això que el segon matrimoni no és un veritable sacrament? Per què aquesta disciplina tan forta que va en contra de la dignitat del matrimoni i del clergat? Finalment parlem del cànon vuit del Concili de Nicea de l'any 787. Diu que no s'ha d'admetre a la comunió, aquell jueu que s'ha batejat per compromís. Es contradiu amb el cànon disset del Concili de París de l'any 614, ja esmentat.

Casuístiques com aquestes n'hi ha hagut moltes en els concilis, i creiem que no és el motiu d'aquest treball passar a jutjar-les una per una. Si n'hem parlat d'algunes, és per deixar constància de la seva existència. Seria motiu d'un altre treball passar a estudiar-les en profunditat. Hem de dir, però, que disposicions com aquestes i altres de semblants, són motiu per a ser tractades en posteriors concilis i disposicions de l'Església. L'activitat humana és tan rica en matisos, que pot sobrepassar tot el que es vulgui acotar en disposicions.

Queda clar que un concili no és una proclamació de dogmes que acoten la doctrina de l'Església. I per tant, el que un diu pot ser contradit per un altre, segons l'època i els costums.

Fem una última referència al Concili de Trento. Hem de dir que aquest Concili, en les seves conclusions, ve a ser un compendi de la majoria de qüestions tractades en els

anteriors concilis. I que fixa uns comportaments que encara són vigents en la vida actual de l'Església. Moltes qüestions tractades en anteriors concilis, i que no són contemplades a Trento, es poden considerar obsoletes en la pràctica de l'Església. Inclús el Concili Vaticà II, si l'estudiem comparat amb el de Trento, quan parla del baptisme no modifica res de la substància que sobre el baptisme es tracta a Trento.

El Concili de Trento tracta d'anatema tots els qui no compleixen el que està establert en els seus canons. És força raonable, ja que les conclusions afecten a qüestions doctrinals més que no pas d'ordre disciplinari. Trento no cau en la casuística de concilis anteriors. Precisa qüestions cabdals pel baptisme.

14.6. ELS CONCILIS I EL BAPTISME

14.6.1. *Introducció*

Hem investigat els concilis de l'Església sobre el sagrament del baptisme. Aquest treball d'investigació és motivat per un intent de relacionar les possibles modificacions observades en els baptisteris i sobretot en les piles baptismals, degut a indicacions conciliars. També ho hem aprofitat per a aprofundir sobre les incidències dels concilis en la celebració del sagrament.

La primera intenció ha estat circumscriure la recerca als segles que abracen el romànic i el gòtic. Però un cop posats a la tasca d'investigar els concilis es va observar que, tot i parlar força del baptisme, així com legislar amb profunditat el tema, no hi havia el rigor suficient en els debats conciliars que fes alterar l'ús de les piles baptismals, i, en conseqüència, la seva evolució física. Tant el que diuen els concilis sobre el baptisme com la creació artística en les piles baptismals, ajuden a la celebració del sagrament i a la seva dignificació, però poca influència tenen una cosa sobre l'altra que sigui el motiu dels treballs conciliars i dels artistes dissenyadors.

Per això, i quan aquest estudi estava força avançat, es va creure convenient no trencar el que deien els concilis de les èpoques esmentades amb les fonts bíbliques i els primers temps de l'Església. Així, aquest treball és d'investigació dels concilis i el baptisme des dels principis del cristianisme fins el Concili de Trento; prou important aquest, per haver introduït una inflexió que ha durat fins el Vaticà II.

Per entendre bé el que diuen els concilis sobre el baptisme s'ha fet un preàmbul que parla del sagrament en els llibres bíblics i en els primers Pares de l'Església, així com un resum dels diferents ritus que conviuen al llarg de la història, que necessàriament donen motiu als debats conciliars.

14.6.2. *Arrels bíbliques*

Les primeres referències bíbliques que parlen del baptisme, donen normes sobre ritus per tal de restar purs de certes impureses. Llegim a Ex 40,1.12.30-32:

«El Senyor va parlar a Moisès. Li digué: “Tot seguit, ordena que Aaron i els seus fills s'acostin a l'entrada de la tenda de l'aplec sagrat i renta'ls amb aigua.” La pica, va col·locar-la entre la tenda de l'aplec sagrat i l'altar i l'omplí d'aigua per a rentar-se, ja que ell, Aaron i els seus fills s'hi havien de rentar les mans i els peus quan entraven a la

tenda de l'aplec sagrat i quan s'acostaven a l'altar, tal com el Senyor havia ordenat a Moisès.»

El Senyor ordena a Moisès que renti amb aigua a Aaron i els seus fills abans de consagrar aquest com a Sacerdot. Diu Lv 8,6:

«Va fer acostar, doncs, Aaron i els seus fills i els va rentar amb aigua.»

Les purificacions rituals eren cosa comuna a l'Antic Testament. Així en parla Mc 7,2-4:

«I s'adonaren que alguns dels seus deixebles prenien els aliments amb les mans impures, és a dir, sense haver fet la cerimònia de rentar-se-les. Cal saber que els fariseus, i en general tots els jueus, guarden la tradició dels antics i no es posen a menjar si abans no s'han rentat les mans ritualment; i encara, quan tornen del mercat, no mengen sense haver fet les ablucions; i observen per tradició, moltes altres pràctiques com purificar amb aigua copes, gerros, safates i fins els divans on mengen.»

I també Jn 2,6:

«Hi havia allà sis piques de pedra destinades a les pràctiques de purificació, usuals entre els jueus. Tenien una cabuda d'uns cent litres cadascuna.»

El baptisme dels prosèlits per ser admesos a la Sinagoga era un autèntic bany d'immersió. El convers, en presència d'uns testimonis, baixava a l'aigua i se submergia totalment. Pel prosèlit implicava un canvi total de vida⁴⁴⁵. Pensem en el descens a l'aigua de la piscina de Betzata, segons Jn 5,2-7:

«Hi havia a Jerusalem, vora la porta de les Ovelles, una piscina amb cinc pòrtics, anomenada Betzata en la llengua dels hebreus. Sota aquells pòrtics hi jeia una multitud de malalts: cecs, coixos, paralítics. Entre ells hi havia un home, malalt des de feia trenta-vuit anys. Jesús, en veure'l ajagut i sabent que estava així des de feia molt de temps, li diu: "Vols curar-te?" El malalt li respongué: "Senyor, no tinc ningú que em tiri a la piscina en el moment que es remou l'aigua i, mentre jo hi vaig, un altre hi baixa abans que jo".

I en la purificació a la de Siloè, segons Jn 9,7: Jesús li digué:

"Vés a rentar-te a la piscina de Siloè; "que vol dir "enviat". Ell hi va anar, s'hi rentà i tornà veient-hi.»

En el marc del Nou Testament, amb Joan Baptista, es produeix un canvi ple de significat: ja no és l'autoimmersió del batejat, sinó que el baptista és qui administra el baptisme; i no ho fa en el sentit de puresa levítica, sinó per a la purificació dels pecats. Els apòstols administren el baptisme en el nom de Jesús i no en el nom de Joan. I la immersió representa un nou naixement a partir de l'Esperit, el naixement d'un home espiritual com a condició per a obtenir la salvació. El Nou Testament en parla a Mc 1,4-5:

«Es presentà, doncs, Joan, que batejava en el desert i que predicava un baptisme de conversió per al perdó dels pecats. Anaven a trobar-lo gent d'arreu de Judea i tots els habitants de Jerusalem, confessaven els seus pecats i es feien batejar per ell al riu Jordà.»

⁴⁴⁵ Informació extreta de: W. BRANDT, *Jüd. Baptismen*; Burkhard Neunheuser, *Historia de los Dogmas*.

També hi ha cites sobre el baptisme a Ac 1,22; 10,37; 13,24:

«Cal, doncs, que sigui amb nosaltres, testimoni de la resurrecció de Jesús, el Senyor, un d'aquests homes que ens acompanyaren durant tot el temps que ell visqué entre nosaltres des del dia que Joan el batejà fins al dia que fou endut d'enmig nostre cap al cel.» «Vosaltres ja sabeu què ha passat darrerament per tot el país dels jueus, començant per Galilea, després que Joan prediqués a la gent que es fessin batejar.» «Abans que ell vingués, Joan ja havia predicat a tot el poble d'Israel un baptisme de conversió.»

Els apòstols prediquen sobre el que ha succeït a Judea, començant per Galilea després del baptisme que Joan havia predicat en relació a Jesús de Natzaret. Jn 3,22 ens diu que Jesús batejava:

«Després d'això, Jesús se n'anà amb els seus deixebles al territori de Judea. S'hi va estar un cert temps amb ells i batejava.»

A partir d'aquestes cites es produeix la introducció d'un nou element que dona un significat més profund al baptisme: és l'Esperit Sant. Transcrivim el que diu Mc 1,9-11. Aquest passatge el veiem també a Mt 3,13-17; Lc 3,21-22; i Jn 1,32-34:

«Per aquells dies, Jesús vingué des de Natzaret de Galilea i fou batejat per Joan en el Jordà. I tot seguit, mentre sortia de l'aigua, veié que el cel s'esquinçava i que l'Esperit, com un colom, baixava cap a ell. I una veu digué des del cel: -Tu ets el meu Fill, el meu estimat; en tu m'he complagut.»

A Mc 1,8; Ac 1,5; 11,16 el Nou Testament diu que Joan va batejar amb aigua i després de Jesús vindrà el bateig amb l'Esperit Sant. Jn 3,5 parla d'un renéixer de l'aigua i de l'Esperit com a pas previ per a entrar al Regne de Déu. Mt 28,19:

«Aneu, doncs, a tots els pobles i feu-los deixebles meus, batejant-los en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant.» Ac 2,38: «Convertiu-vos, i que cada un de vosaltres es faci batejar en el nom de Jesucrist per obtenir el perdó dels pecats, i així rebreu el do de l'Esperit Sant.»

La carta als romans en el capítol 13, diu que un cop abandonades les obres pecaminoses cal revestir-se del Senyor Jesús. I la mateixa carta, en el capítol 6 diu que hem estat sepultats en Crist per mitjà del baptisme, que simbolitza la mort. D'aquí es dedueix, si ampliem el paral·lelisme, que ara també amb el Crist ressuscitat, caminen a una nova vida.

Resumint: Crist ha instituït el baptisme en el sentit més estricte de la paraula quan en donar el seu encàrrec baptismal, va associar efectivament el bany d'immersió conegut des del seu precursor, amb l'epiclesi o invocació de la Trinitat divina, per tal d'aconseguir aquesta unitat del baptisme. No es pot demostrar, i és del tot improbable, que Crist en aquest encàrrec, -o els seus deixebles en posar-ho a la pràctica-, recorreguessin a altres usos extracristians o extrajueus. L'intent de R. Reitzenstein⁴⁴⁶ per relacionar el baptisme cristià amb el dels mandeus, pot considerar-se totalment fracassat. Això no priva de buscar aclariments al paral·lelisme realment existent amb els ritus hel·lenistes de la iniciació.

⁴⁴⁶ R. REITZENSTEIN, Filòleg alemany, nascut el 1861 a Breslau. Catedràtic a Rostock, Giessen, Estrasburg i Friburg. Veure el seu llibre *Die Vorgeschichte der christlichen taufe*. 1929. Referència extreta de BURKHARD NEUNHENSER. n. 360.

El baptisme és el sacrament instituït per Jesucrist i posat en mans de l'Església que, com a humana que és, va incorporant-hi nous elements que ajudin a donar testimoni de la seva creença en Jesucrist. Elements tant en el camp de la praxi i dels simbolismes com en el camp dels objectes materials per portar a bon fi el sacrament.

14.7. RITUS BAPTISMALS

14.7.1. Consideracions prèvies

El ritu del baptisme té una gran riquesa de contingut. Les diferents cultures han enriquit el baptisme amb una gran varietat de ritus, propis de cada comunitat. No és estrany, si pensem que per ell entrem a formar part de la comunitat dels creients que és l'Església, seguint així les recomanacions del nostre Salvador. Ef 5,25-26 diu:

«Crist ha estimat l'Església i s'ha entregat a la mort per ella. L'ha volguda santificar purificant-la amb el bany de l'aigua acompanyat de la paraula.»

Abans de parlar dels diferents ritus farem unes consideracions sobre el sentit profund del baptisme.

El baptisme és un sacrament d'un gran significat social. Rebut-lo, les relacions amb els altres cristians deixen de ser només relacions d'home a home per passar a ser també relacions entre els membres d'un sol cos: el Cos de Crist. Es passa a rebre els dons de l'Esperit Sant. Qui no els posseeix, no és cristià. L'Esperit Sant ensenya a invocar Déu com a Pare.

Els ritus baptismals tenen les seves arrels en la sortida dels hebreus d'Egipte i el pas del mar Roig. Els cristians sortim de l'estat de pecat per mitjà del nostre pas per l'aigua de la piscina baptismal. Déu opera a través d'aquest ritu el mateix que va operar als hebreus en el mar Roig. I també: la creu de Crist santifica l'aigua fent-la passar d'aigua comuna a aigua santificada.⁴⁴⁷ Aquest pensament de la creu de Crist santificant l'aigua, des d'antic s'ha representat artísticament amb una creu plantada enmig del Jordà. El sacerdot, a la litúrgia romana de la consagració de les fonts baptismals, alena sobre l'aigua en forma de Ψ grega. La Ψ indica el començament de la vida, la creu que fecunda l'aigua.⁴⁴⁸

Pel baptisme el passat és sepultat amb Crist, i mor. I neix una vida nova. Com que per la mort cessa tota activitat, mor també tot el que és obra seva, inclús l'obligació de la pena. A Rm 6, es presenta el baptisme sota el doble aspecte de la unió amb la mort de Crist, que destrueix el pecat, i de la unió amb la resurrecció de Crist, que introdueix a una nova vida. La immersió del ritu simbolitza la mort i la sepultura. La sortida de l'aigua, la resurrecció i la vida. Si per Crist la mort, sepultura i resurrecció varen ser certes, pels cristians també ho són la mort i la sepultura del pecat i la resurrecció a una nova vida. Aquesta vida nova del batejat no s'ha constituït pel propòsit de canviar de conducta, sinó que s'ha constituït per mitjà d'una nova creació, d'una regeneració que

⁴⁴⁷ Informació extreta de: SANT AMBRÒS, *De Mysterij*, 4, 20; SANT AGUSTÍ, *Contra Iulianum*, VI, 19, 62; *Ibid. De Catechizandis rudibus*, 20.

⁴⁴⁸ Informació extreta de: ENCICLOPÈDIA CATÒLICA, vol. VII, 1009. Hi ha: H. RAHNER, *Griechische Mysteri*, 114-117; M. J. LAGRANGE, *Evangelie selon s.Jean*, 161, 162; F. J. DOLGER, *Sol salutis*.

s'opera per l'Esperit Sant. Sant Joan, sobre el resultat d'aquesta regeneració, diu que ens fa fills de Déu com a prova del seu gran amor, i que ho som de debò. Perquè no és només un títol o una situació jurídica, sinó que és l'estat real nostre.

«T'ho ben asseguro: ningú no pot entrar al Regne de Déu si no neix de l'aigua i de l'Esperit» (Jn 3,5)

L'íntima naturalesa d'aquesta vida que Déu ens dóna és per a nosaltres un misteri, doncs, vivint a la terra, coneixem les coses espirituals i celestials només com un reflex del que realment són. Al cel se'ns revelarà definitivament. (1Co 13,12) Sant Pau diu que la renaixença que opera el baptisme és un punt d'inici i no pas un punt d'arribada definitiu. El cristià és un ésser nou però un ésser que es renova contínuament. (2Co 4,16)

Hi ha un document solemne del Concili de Trento que defineix els tres sagraments, baptisme, confirmació i orde, com sagraments que imprimeixen un caràcter espiritual i indeleble a l'ànima, i que no es poden repetir. Igual declaració va fer el Concili de Florència.⁴⁴⁹ Aquests dos documents diuen què és el sagrament, però no n'especifiquen la funció. En aquest sentit va ser més explícit el Papa Pius XII a les seves encícliques *Mystici Corporis* i *Mediator Dei*. (M.C.: 35. [1943] i M.D.: 39. [1947])

14.7.2. *Continguts i condicions*

Si en les consideracions prèvies anteriors hem intentat exposar les arrels espirituals del baptisme, ara detallarem en els següents apartats les formes pràctiques que són a l'origen dels diferents ritus baptismals.

14.7.3. *Matèria del Sagrament*

La història de la litúrgia ens demostra que el baptisme no sempre va ser administrat de la mateixa manera. L'Església, però, sempre ha mantingut intacta la substància del Sagrament, perquè l'assistència infal·lible de l'Esperit Sant la preserva de tot error en matèria de fe i de costums. Per tant les variacions dels ritus que la història ha documentat, han mantingut sempre intacte el nucli essencial del Sagrament. Pertany al nucli essencial del Sagrament una ablució feta amb aigua natural (matèria del Sagrament), acompanyada de les paraules que expressen l'acció de batejar i que continguin una invocació a la Santíssima Trinitat (forma del Sagrament).

El Nou Testament parla d'un sol baptisme cristià: el que és fet amb aigua. El capítol 8 dels Fets dels Apòstols, en els versets 36-38, diu:

«Mentre continuaven camí enllà, van arribar en un lloc on hi havia aigua, i l'eunuc digué: -Aquí hi ha aigua. Què em priva de ser batejat? Felip li digué: -Si creus amb tot el cor, pots ser batejat. L'eunuc va respondre: -Jo crec que Jesucrist és el Fill de Déu. L'eunuc va fer parar el carruatge, baixaren tots dos a l'aigua, i Felip el va batejar.»

En els dos personatges es veu clar que tenen la idea que el baptisme precisa d'una ablució amb aigua.

⁴⁴⁹ Dades de: CONCILI DE TRENTO, Sessió VII, cànon 9, 852; CONCILI DE FLORÈNCIA, *Decretum ad Armenos*, 695.

Joan Baptista parla del foc, però no com a matèria del Sagrament. Veiem-ho a Mt 3,11:

«Jo us batejo amb aigua, perquè us convertiu; però el qui ve després de mi és més fort que jo, i jo no sóc digne ni de portar-li les sandàlies: ell us batejarà amb l'Esperit Sant i amb foc.»

I també a Lc 3,16:

«Joan respongué dient a tothom: -Jo us batejo amb aigua, però ve el qui és més fort que jo, i jo no sóc digne ni de deslligar-li les corretges de les sandàlies: ell us batejarà amb l'Esperit Sant i amb foc.»

El foc fa referència a l'acció de l'Esperit Sant per posar de relleu la seva summa eficàcia. Com que el foc crema i consumeix, com l'Esperit Sant, amb qui batejarà Jesucrist, consumirà tota impuresa i santificarà l'ànima.

14.7.4. Manera de batejar

El baptisme és un *λουτρόν*, o rentat. (Ef 5,26; Tt 3,5) L'aigua ha de tocar el cos i s'ha d'escórrer per ell. L'ablució pot ser feta submergint el batejat a l'aigua, abocant l'aigua sobre seu, o bé aspergint-lo amb l'aigua. De cada un d'aquests supòsits se'n diu immersió, infusió i aspersió, respectivament. El ritu de la immersió -com ja s'ha dit-, era comú a l'antiguitat.⁴⁵⁰ És per immersió el baptisme de què parla la *Didakhé*, 7, Tertul·lià a *De Baptismo*, 4, i les *Recognitiones* del pseudo-Climent, 32. Era fet en aigua corrent, en el mar o en una font. Era per immersió el baptisme que s'administrava en el baptisteri, construït amb aquesta finalitat.⁴⁵¹

El baptisme per immersió no va ser l'única manera de batejar aplicada a l'antiguitat. Es fa difícil pensar que les aproximadament tres mil persones batejades a la primera Pentecosta a Jerusalem, fossin totes batejades per immersió. També és menys probable que fos per immersió el bateig administrat per Pau a la presó al guardià de Felip i de tota la seva família. (Ac 16,33) La *Didakhé* dóna testimoni explícit que el baptisme es pot administrar vessant per tres vegades l'aigua sobre el cap, ja que no pot ser d'altra manera que no fos per aspersió o infusió el bateig dels malalts.⁴⁵² En teoria no hi ha diferència, en quant a la validesa, entre el baptisme administrat per infusió i l'administrat per aspersió. A la pràctica, l'aspersió és perillosa i no es fa servir gaire, ja que queda el dubte que sigui una veritable ablució. Així ho entengueren sant Bonifaci, de nom Winfrid, apòstol d'Alemanya (673-755), sant Agustí de Canterbury, missioner a Anglaterra enviat pel papa sant Gregori I el Gran el 597 (?-605), i sant Columbà, que tingué força ascendent sobre els papes sant Gregori I el Gran i sant Bonifaci IV (540-615). La immersió va prevaldre fins el segle XII. Actualment l'Església llatina bateja per infusió amb una triple ablució. Per a la validesa és suficient, però, una sola ablució.⁴⁵³ Orient encara fa servir el ritu del baptisme per immersió.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ SANT HIPÒLIT, *La Tradició Apostòlica*; A. RÜCKER, *Ritus Baptismi et Missae quem descripsit Theodorus ep. Mopsuestenus in sermonibus catecheticis*. Referències extretes de *Enciclopedia Cattolica*. n. 363.

⁴⁵¹ Informació extreta de: H. LECLERCQ, *Baptistère...*, 382-390. n. 363.

⁴⁵² Informació extreta de: SANT CEBRIÀ: *Epístoles*, 69, 12.

⁴⁵³ Informació extreta de: SANT GREGORI EL GRAN, *Epístoles*, I, 43. 77, 498.

⁴⁵⁴ Informació extreta de: M. JUGIE, *Theologia...*, 68,80.

14.7.5. *La forma del Baptisme*

La paraula de Jesús no ens mostra, per ella sola, l'explícit manament de batejar pronunciant expressament el nom de les persones divines. Però és obvi que la Santíssima Trinitat s'anomeni en el ritu sacramental, ja que s'administra per autoritat rebuda de Déu, que purifica i santifica les ànimes consagrant-les al culte de Déu Pare i al seu Fill Jesucrist. I és eficaç únicament perquè la Santíssima Trinitat opera en això i per mitjà d'això. De fet l'ús cristià freqüent de la paraula *βαπτίζειν εἰς* fa conseqüent el precepte de batejar amb l'ús explícit dels tres noms sagrats.⁴⁵⁵

A *Actes dels Apòstols* es diu que algunes vegades els cristians bategen en el nom de Crist Jesús. (Ac 2,38) Hi ha també el text d'una resposta del Papa Nicolau I (866) que admet vàlid el baptisme administrat en el nom de Jesucrist. Molts teòlegs creien que en els temps dels apòstols es batejava no tant amb la fórmula trinitària com amb l'ús exclusiu del nom de Crist. Actualment s'ha arribat a la conclusió que els documents litúrgics contenen sempre la fórmula trinitària, i no n'hi ha cap que parli de la fórmula: «en nom de Jesús». El text que hem citat d'*Actes dels Apòstols* no és tingut en compte pels exegetes com demostratiu de l'existència d'un baptisme administrat amb la forma: «en nom de Jesús», ja que pot ser només una manera d'indicar el baptisme cristià i res més.

A més, no s'ha de pensar que els primers cristians ja tenien totalment complet el ritu del Baptisme. Aquest, s'ha completat amb el pas del temps. Per tant la fórmula «en nom de Jesús» pot ser una forma breu de diferenciar el baptisme cristià dels altres baptismes, sobretot del de Joan Baptista. L'adjectiu «cristià», que no es troba en sant Pau, s'hi va afegir més tard pels deixebles de Jesús a Antioquia.

14.7.6. *Ministre i subjecte del Baptisme*

El ministre ordinari del baptisme són el sacerdot i el diaca. En cas de necessitat pot ser ho un laic, home o dona, com també un herètic o un pagà, sempre que observin la fórmula de l'Església i vulguin fer allò que fa l'Església.⁴⁵⁶

Crist va venir a la terra per a salvar tots els homes. Per tant cap persona pot ser exclosa del baptisme: cap persona que no l'hagi rebut abans. L'adult que vol rebre el baptisme s'ha de penedir dels seus pecats i ha de creure en Crist. La fe sempre va íntimament unida al baptisme, i l'Església no ha admès mai un adult al baptisme si no hi ha una prèvia professió de fe. L'acte de caritat perfecta supleix el Baptisme, perquè Crist ha dit: «El qui m'estima és el qui té els meus manaments i els guarda; i al qui m'estima, el meu Pare l'estimarà i jo també l'estimaré i em manifestaré a ell». La caritat perfecta no pot ser separada de la gràcia de Déu. I els infants poden rebre el baptisme en raó de l'existència del pecat original. Aquesta pràctica és la que va dur sant Agustí a provar l'existència del pecat original.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Informació extreta de: DIDAKHÉ, 7; JUSTÍ, *I Apologia*, 61. ss.

⁴⁵⁶ Informació extreta de: *Decretum ad Armenos*, Denz-U, 696.

⁴⁵⁷ Informació extreta de: SANT AGUSTÍ, *De civitate Dei*, XXI, 14, 16. 41, 728, 730.

14.7.7. *Necessitat del Baptisme*

La necessitat del baptisme s'explica en els passatges de l'evangeli:

De Jn 3,5: «Jesús respongué: -T'ho ben asseguro: ningú no pot entrar al Regne de Déu si no neix de l'aigua i de l'Esperit.», i de Mc 16,16: «Els qui creuran i seran batejats se salvaran, però els qui no creuran es condemnaran.» A Ac 2,38 l'apòstol Pere diu: «Convertiu-vos, i que cada un de vosaltres es faci batejar en el nom de Jesucrist per obtenir el perdó dels pecats, i així rebreu el do de l'Esperit Sant».

Durant segles la doctrina de la necessitat del Baptisme va unida a la doctrina del pecat original. Els dos períodes de més tensió varen ser els segles V, amb l'heretgia pelagiana, i XVI amb la Reforma. En els dos conflictes hi va haver la intervenció solemne de l'Església: sobre el pelagianisme al Concili de Cartagena el 418; el papa sant Zòsim donà la raó a sant Agustí i condemnà definitivament el pelagianisme; i el Concili de Trento el 1545, sobre la Reforma, en la seva sessió VII que parla *De Sacramenti Baptismi*, cànon 2 (Denz-U, 858).

14.7.8. *Litúrgia del Baptisme*

El Baptisme, sent com és una renaixença, implicava tres ritus fonamentals: renúncia a Satanàs, professió de fe, i triple ablució. A l'entorn d'això, per circumstàncies de temps i de lloc, van néixer cerimònies secundàries, la comprensió de les quals resulta molt estimada pels estudiants de la litúrgia, tant d'Orient com d'Occident. Les fonts més antigues es remunten a l'època patristica, que ens permeten, a l'ensem, estudiar èpoques properes a les dels primers temps de l'Església. També són fonts importants, els antics monuments i obres d'art litúrgic, ja que són una ressenya històrica valuosíssima. No sempre, però, s'han tingut en compte com seria de desitjar.

Encara que l'examen històric d'aquestes cerimònies és molt vast, per les variacions de ritus, s'imposa una restricció als principals, sobretot en aquells aspectes que encara es conserven en els actes litúrgics actuals.

14.7.9. *Litúrgia Oriental*

La Litúrgia Oriental⁴⁵⁸ és viva en els pobles que un temps van estar subjectes a la influència de Constantinoble: russos, búlgars, romanesos, georgians, melquites, grecs pròpiament dits, inclosos aquells units a Roma. Fem una exposició dels ritus Bizantí, Siríac, Armeni i Alexandrí.

---

⁴⁵⁸ Per a més informació, vegis: H. J. DENZINGER, *Ritus Orientalium...*; L. CORBLET, *Histoire dogmatique...*; H. LECLERCQ. *Immersiones*, vol. II. 305-311; *Noms propres*, vol. XII. 1481-1553; *Nudité baptismale*, vol. XII. 1801-1805; *Onction*, vol. XII. 2116-2130; B. NEUNHEUSER, *De benedictione aquae baptismalis, a: Ephemerides liturgicae*, 194, 207, 258, 269-312, 45549-92; PH. OPPENHEIM, *Ius liturgiae baptismalis. De fontibus et historia ritus baptismalis. Commentationes ad ritum Baptismi*. Torino 1943; I. M. HANSSENS, *La concélébration du catéchumène dans l'acte de son Baptême*, in *Gregorianum*, 417-43; A. RAES, *Introductio in liturgiam orientalem*, Roma 1947.

14.7.10. *Ritu Bizantí*

Les fonts principals per l'estudi d'aquest ritu són les de la litúrgia de sant Joan Crisòstom⁴⁵⁹ i de sant Basili⁴⁶⁰, a les que van units els escrits dels Pares de l'Església i de sant Gregori de Nazianz⁴⁶¹. El ritual, en les seves grans línies, es remunta al segle IV; subdividit a l'inici en quatre grups de cerimònies, intercalades en temps diferents. A principis del segle VIII formaven un tot compacte en el que encara s'hi poden distingir diverses parts.

Parlem del ritu bizantí amb el cerimonial que serveix per a la inscripció en el baptisme. El sacerdot deslliga el cenyidor del qui ha de ser batejat i el fa estar de peu, despullat i descalç, de cara a l'Orient, sense el cenyidor, amb el cap descobert i descalç, amb les mans caigudes cap avall; i és en aquest moment quan, per tres vegades, alena en el seu rostre; per tres vegades fa el senyal de la creu en el front i en el seu pit, i, amb la mà sobre el seu cap diu una oració invocant a la Santíssima Trinitat per a que segueixi el camí recte de la fe, que visqui gràcies a ella. Que sigui inscrit en el llibre de la vida de Déu, que en ell es faci la voluntat divina i que trobi goig en el que faci sempre.

Tot seguit el sacerdot resa quatre oracions d'exorcisme per a allunyar el diable del nou Batejat. Insufla en la boca, en el front i en el pit del nen, dient: "Allunya d'ell tots els esperits malignes i impurs que s'amaguen i resideixen en el niu del seu cor com si fos la seva seu" Ho recita per tres vegades. El sacerdot demana a Déu que faci del nou batejat una ovella espiritual seguidora de l'Ungit de Déu, membre de l'Església, un hereu del regne dels cels.

Ara és el moment de la renúncia, adhesió i professió de fe. El sacerdot fa girar a Occident el qui ha de ser batejat que va nu i descalç, i fa que estigui amb els braços alçats. Per tres vegades se li demana la renúncia a Satanàs, i el catecumen o el padrí, respon: "Renuncio". De nou, tres vegades més se l'interroga dient-li: "Has renunciat a Satanàs?" i el catecumen o el padrí, respon: "Hi he renunciat". I el sacerdot li demana: "tira-li, doncs, el teu alè, i escup-lo".

Llavors el catecumen es gira cap a Orient; amb les mans baixades, i el sacerdot li diu: "Vols unir-te a Crist?" La resposta és: "Vull unir-me a Ell". Un cop repetit això tres vegades, hi ha el següent diàleg: "Estàs unit a Crist?" "Estic unit a Ell" "I creus en Ell?" "Crec en Ell com Rei i com Déu". En aquest moment es recita el símbol nicenoconstantinopolità. Un cop repetit això per tres vegades (inclús el símbol) hi ha una última manifestació d'adhesió a Crist; també tres vegades. Finalment hi ha una adoració al Pare, al Fill, i a l'Esperit Sant, Trinitat consubstancial i indivisa.

En aquests moments comença el ritu del baptisme pròpiament dit. Primerament hi ha la benedicció de l'aigua de la piscina baptismal. Amb el turíbul s'encensa fent-hi un recorregut per tot el seu voltant. El diaca proclama unes lletanies i el sacerdot recita

⁴⁵⁹ Per a més informació: SANT JOAN CRISÒSTOM, *Hom.*, VI, in *Coloss.*, 4, vol. LXII. 341, 342.

⁴⁶⁰ Per a més informació: SANT BASILI: *Exhort. Ad sanctum baptismum*, 5, vol. XXXI. 435-438; *De Spiritu Sancto*, XI, 27, vol. XXXII. 113; *Ibid.* XXVII, 66, vol. XXXII. 188.

⁴⁶¹ Per a més informació: SANT GREGORI NAZIANZÈ, *Orat.*, XXXIII, *Contra arianos*, 17, vol. XXXVI, 236; *Orat.*, VI, *De pace*, 22, vol. XXXV, 749; *Orat.*, XL, 45, vol. XXXII. 421.

una oració en secret per tot seguit, recitar-ne una altra en veu alta. Insufla sobre l'aigua, hi fa el senyal de la creu i segueix resant. També insufla sobre el vas que conté l'oli, per tres vegades, i també hi fa tres vegades el senyal de la creu. Nova oració. I el sacerdot aboca tres vegades l'oli a l'aigua en forma de creu.

Ara ve la unció del qui ha de ser batejat. El sacerdot li fa el senyal de la creu amb l'oli, en el front, en el pit i a les espatlles. També a les orelles, a les mans i als peus; totes aquestes uncions acompanyades d'unes oracions adequades a cada un dels extrems del cos, confirmant-lo com atleta que resisteix els atacs de l'enemic i a qui va a l'encontre.

El catecumen dret, i mirant cap a Orient, és batejat amb les paraules: "És batejat el servent de Déu N. En el nom del Pare, i del Fill, i de l'Esperit Sant, ara i sempre i pels segles dels segles". A cada una de les proclamacions del Pare, i del Fill, i de l'Esperit Sant, el sacerdot el submergeix i el treu de l'aigua. És, per tant, una triple immersió. Canten, amb tot el poble, el Salm 31, tot sencer.

Els russos encara fan la immersió de tot el cos de l'infant, comprimint-li amb la mà el uells, la boca, i el nas; posant-li al coll una creu que no li ha de ser treta mai, i recobrint-lo amb una túnica blanca. Com en l'antigor, segueix la confirmació, i si el baptisme ha estat conferit a la Missa, com és recomanable, el prevere li dóna la Comunió amb la Santíssima Sang.

Hi ha la imposició del vestit amb una oració i amb el cant del següent tropari: "Entreguem la túnica resplendent, tu que vas recobert amb la llum per vestit, oh molt misericordiós Crist, Déu nostre". Amb una nova oració comença la unció o crismació: el sacerdot ungeix el batejat amb el sant unguent, fent-li el senyal de la creu en el front, en els ulls, en el nas i en cada una de les orelles, en el pit, en les mans i en els peus, dient: "El segell del do de l'Esperit Sant. Amén". El sacerdot amb el padrí i el batejat fa una processó donant tres voltes a l'entorn de la font baptismal, acompanyat d'un cant. Amb unes lectures s'acaba la cerimònia.

El ritual bizantí té uns textos o cerimònies per a abans o després del baptisme.

Les que precedeixen al ritual del baptisme són:

Oracions en el dia del naixement del seu fill, per a la dona que ha donat a llum. Es demana la salut de la dona.

Oració per fer el senyal de la creu al nen a qui se li imposa el nom en l'octau dia després del seu naixement. A la porta de l'església, el sacerdot pronuncia la benedicció i recita el Trisagi, el Parenostre i el tropari del dia. Fa el senyal de la creu en el front, a la boca i en el pit del nen, tot dient una oració. Després, agafant el nen amb les seves mans, estant junts a la porta del temple o davant d'una imatge de la santa Mare de Déu, fa, amb el nen, el senyal de la creu, dient: "Déu te salvi, plena de gràcia, Verge i Mare de Déu, ..." i es fa el comiat.

Oració per a la dona que ha donat a llum i presenta el seu fill a l'Església quaranta dies després del seu naixement. Passats quaranta dies, el nen és portat de nou al temple

per a que la seva casa sigui l'Església, és a dir, per que comenci a ser conduit a l'Església. El porta la mare, ja purificada i neta, acompanyada també amb el que farà l'ofici de padrí en el moment del baptisme. Després de les oracions inicials: Benedicció, Trisagi, Parenostre,... el sacerdot, mentre la mare manté el nen inclinat, fa sobre ell el senyal de la creu i tocant-li el cap amb la mà, diu una oració.

Oració per a la mare del nen. Per demanar que sigui digne filla de l'Església, un cop purificada espiritualment i material.

Una altra oració pel nen sobre el que el sacerdot fa el senyal de la creu. Per tal que creixi agradable a Déu.

Oració per a la dona que ha donat a llum en un avortament. Oració de purificació i de perdó per l'avortament voluntari o involuntari. I també és una oració per tots els qui conviuen a l'entorn de la dona.

Les oracions que es troben després del baptisme són les següents:

Oracions d'ablució. El setè dia porten el nen a l'església per a l'ablució. El sacerdot li treu els bolquers i el cenyidor, tot recitant unes oracions. Per tal que porti una vida neta i pura, amb la protecció divina.

Oració per a la tonsura. Amb una oració, al nen se li tallen els primers cabells, demanant que mediti sempre la llei de Déu i que faci el que és agradable a Ell. I amb una segona oració es demana que porti sempre, fins a la vellesa, una vida de glòria a Déu.

És interessant fer uns comentaris sobre la inscripció. La oració del ritual bizantí és semblant a altres dels ritus orientals. La peregrina Egeria explica aquesta inscripció en la Jerusalem del segle IV, concretament entre els anys 380-381:

“El qui dóna el seu nom, el dóna el dia abans de Quaresma, i el prevere pren nota dels noms de tots, és a dir, abans de les vuit setmanes durant les que vaig dir que se celebra aquí la Quaresma. I quan el prevere ha anotat els noms de tots, després, al dia següent, o sigui, quan comencen les vuit setmanes de Quaresma, es col·loca un setial pel bisbe en mig de l'església major, és a dir, en el Martyrium; els preveres seuen en seients a un costat i a l'altre, i tots els clergues s'estan drets. I després són portats tots els candidats, un a un; si són homes venen amb els seus padrins; si són dones amb les padrines. Llavors el bisbe pregunta, cada vegada, al veïns del que ha entrat, dient: Porta bona vida? Respecta els seus pares? És embriac o vanitós? I pregunta per tots els defectes que són especialment greus en l'home. I si comprova que no tenen cap taca en tots els aspectes que ha indagat dels testimonis presents, anota amb la seva mà el seu nom. Però si és acusat d'alguna cosa, els ordena sortir fora, dient: *Que s'esmeni, i quan s'hagi esmenat, llavors podrà accedir al baptisme*. Aquest interrogatori el fa tant si es tracta d'homes com de dones. Però si hi ha algun estranger, a no ser que tingui testimonis que el coneguin, no podrà accedir tan fàcilment al baptisme”. (Itinerarium, cap. 45, 1-4)

Teodor de Mopsuèstia també dóna testimoni d'aquesta inscripció en la seva catequesis XII:

“Qui desitgi accedir al do del sant baptisme es presenta a l'Església de Déu. Serà rebut per aquell que ha estat designat per a això, segons el costum establert: i que siguin inscrits els que accedeixin al baptisme. Aquest designat s'informarà dels seus costums. Aquest ofici és dut a terme pel garant del qui rep el baptisme. I el que està escollit per a això fa una entrada en el llibre de l'Església i afegeix el seu nom en el llibre, també el nom del testimoni i el del guia d'aquesta ciutat”.

Sobre els exorcismes, hem d'afegir que es practicaven diàriament a Jerusalem a finals del segle IV, com testimfica Egeria:

“La pràctica d'aquí és que els qui accedeixen al baptisme, durant els quaranta dies en els que es dejuna, siguin primerament exorcitzats pels clergues molt de matí, tan aviat com s'ha fet l'acomiadament matutí de la Anàstasi” (cap. 46, 1). Joan Crisòstom diu que els exorcismes són necessaris perquè el neòfit és una ovella sense marcar, oberta a tot desvergonyiment dels dimonis. I s'ha de salvaguardar per a arribar a ser el palau on s'hi presenti el Rei. Diu que els catecúmens van “nus i descalços i amb les mans a l'espatlla per confessar així el senyoriu de Déu, davant del que ara us presenteu” (Cat. III).

A les catequesis, hi ha una doble instrucció: a la primera es diu que tots els qui van a ser batejats seuen a l'entorn del bisbe, tant homes com dones, padrins i padrines i altres fidels que ho vulguin. Però no hi entren els catecúmens no inscrits pel baptisme. Es comença pel Gènesi i totes les escriptures, i segueix la resurrecció i la fe; I passades cinc setmanes hi ha la segona catequesi: reben el símbol del que el bisbe els hi explica el contingut. Una última fase consisteix en l'explicació de tot el ritu baptismal.

En algunes Esglésies hi ha el costum de tancar i segellar el baptisteri la tarda del diumenge que precedeix al dejuni quaresmal. A Antioquia ja es troba testificat el segle VI. I Sant Ildefons de Toledo (+667) també en dóna testimoni. Es tanca perquè en ell hi ha l'inici de la plenitud dels misteris de la salvació. I es beneeix per obrir-ho. Es tanca per Quaresma i s'obre per Pasqua significat la resurrecció del Senyor. El XVII Concili de Toledo (any 694) reclama que es conservi aquest costum, que havia anat a menys.

Orient presenta dos moments diferenciats: la renúncia a Satanàs i l'adhesió a Crist. La primera mirant a Occident considerat com la regió de les tenebres; i la segona mirant a Orient, com la regió de la llum. Tots els Pares i els Rituals confirmen aquestes regles. La fórmula de la renúncia és bàsicament la mateixa per a les diferents tradicions litúrgiques, encara que amb algunes petites variants en les oracions. Algunes són directes del candidat contra Satanàs, i altres de forma indirecta.

Excursus: el cilici, particularitat d'algunes tradicions. El cilici era una estora basta i aspra feta de pèl de camell. Teodor de Mopsuèstia diu:

“Tu estàs, doncs, dret sobre una estora de pell. Que estar així no sigui només un pessigolleig per a la pell. Més aviat sigui un record dels teus antics mals, siguis entristit

pels pecats dels teus pares, que ens han arrastrat a tots als desastres d'aquests mals; i que, per això, puguis guanyar la misericòrdia del jutge, i quan arribi el moment puguis dir: M'has deslliurat del cilici i m'has vestit de festa. Aquest és doncs, el significat de l'exorcisme”.

L'adhesió a Crist i la posterior professió de fe és paral·lela a la renúncia pel que fa referència a petites variants entre les diverses tradicions litúrgiques orientals. A més de fer-se de cara a l'Orient, el ritu bizantí té la particularitat de fer-la amb els braços abaixats, així com la renúncia, amb els braços aixecats.

En la professió de fe es distingeix entre l'adhesió-professió de fe i la recitació del símbol de la fe. Aquesta última es fa al final de la seva instrucció per indicar que s'ha après. A Occident es denomina *Redditio symboli*.

Sobre la consagració de l'aigua Tertul·lià diu: “Així, doncs, totes les aigües, per la prerrogativa del seu primer origen, donen el sagrament que santifica després que s'ha fet sobre elles la invocació de Déu: ve l'Esperit des del cel, es posa sobre les aigües i les santifica amb la seva presència; i les aigües santificades reben el poder de santificar”. Ciril diu: “No t'acostis a aquest bany com si fos amb una aigua comú o senzilla, sinó pensa amb la gràcia que es dona juntament amb l'aigua. L'aigua, al rebre la invocació del Pare, i del Fill i de l'Esperit Sant, rep la virtut de santificar”.

La unció prebaptismal la rep el candidat abans de la immersió. Només el ritu armeni ho desconeix, però té el ritu de la benedicció de l'oli, igual que en el ritu bizantí. I per tant això fa pensar que també s'ha de fer la unció.

La immersió expressa més clarament i més profundament el significat del baptisme. Joan Crisòstom diu que no és el sacerdot qui bateja sinó Crist. I es demostra amb les paraules del que bateja, que no diu: “Jo et batejo...”, sinó: “Ets batejat...” El sacerdot només presta la seva mà a l'acció de l'Esperit Sant. És la fórmula pròpia d'Orient. Només els coptes ho fan amb la fórmula d'Occident: “Jo et batejo...” En el ritu sírio-antioquè el batejat és introduït a l'aigua; el sacerdot li imposa les mans; a cada invocació li posa aigua sobre el cap. En el ritu sírio-oriental hi ha la triple immersió amb imposició de les mans. En el ritu armeni a cada invocació de les persones de la Trinitat el sacerdot tira aigua sobre el cap del batejat que ja està dins l'aigua. En el ritu copte el batejat és submergit a cada invocació.

Sobre la vestició disposem d'un testimoni antic de Constantinoble citat a Hom. 27, 8 de Proclo: “Vestits refulgents revesteixen el teu cos. La il·luminació de la teva ànima és simbolitzada per la llàntia que tens a la mà”.

La crismació o confirmació, constitueix el sagrament de la confirmació en la terminologia llatina. Anomenat de la unció en la tradició bizantina. Com que s'aparta ja del motiu d'aquest treball, i tenint en compte que ja hem parlat de la confirmació unida o separada del baptisme, no ens estendrem més en aquest punt.

14.7.11. *Ritu Siríac*

El ritu Siríac⁴⁶² és el ritu primitiu de les esglésies de Síria i de Palestina. Amb diverses variants és el dels jacobites i dels maronites. L'antic ritu no diferia substantivament del Bizantí. De totes les Esglésies d'Orient, Antioquia i les circumscripcions eclesiàstiques veïnes són les que conserven els documents més antics relacionats amb el baptisme. Avui en dia encara té una fórmula pròpia, amb algunes variants: a l'aigua, acabat el ritu, se la beneeix; i al batejat, se li unten tres vegades el front, i assegut a la pila baptismal, se li aboca tres vegades l'aigua al cap. En el ritu sírio-oriental o caldeu, actualment hi falta la renúncia a Satanàs i l'adhesió a Crist, que antigament existien, com expliquen en el segle X Emmanuel Bar Shahré i més antigament Teodor de Mopsuèstia.

14.7.12. *Ritu Armeni*

En un principi, Armènia devia dependre de l'Església Siríaca, doncs tant d'Odessa com d'Antioquia li arribaven els primers missioners. El ritu Armeni⁴⁶³ és calcat al Bizantí. L'apòstol nacional dels armenis, sant Gregori l'il·luminador, segons la tradició armènia, passa per ser qui va establir els ritus litúrgics que porten, en gran part, l'empremta de les esglésies de l'Àsia Menor. La renúncia al dimoni i la professió de fe segueixen immediatament l'exorcisme del catecumen. El ritu armeni fa la renúncia a Satanàs amb la mà estesa i l'adhesió a Crist amb les mans amb actitud de súplica.

El manuscrit més antic que es conserva, així com el ritual modern, assenyalen una doble ablució: l'aigua és vessada tres vegades al cap del neòfit i tres vegades el cos sencer és immers en la piscina. És probable, però, que la triple immersió sigui només cerimonial, perquè només la triple ablució al cap va acompanyada de la fórmula sacramental.

14.7.13. *Ritu Alexandrí*

El Cànon de sant Hipòlit⁴⁶⁴ i el Cànon Apostòlic⁴⁶⁵ egipci són les fonts més antigues per l'*Ordo* baptismal del ritu copte i etiòpic, el qual, en les seves grans línies, ja devia ser completat en els segles III-IV. Aquests Cànon, també anomenats Cànon dels Apòstols per la seva antiguitat, es conserven en les col·leccions de dret eclesiàstic copte escrits en àrab durant els segles XII i XIII. Segons aquestes antigues fonts la cerimònia començava el Dissabte Sant per la tarda. El bisbe convocava el catecumen per l'exorcisme solemne amb imposició de les mans, seguit de la insuflació i de la unció dels membres: pit, front, orelles, nas.

⁴⁶² Per a més informació: BARDENHEWER, *Gesch. d. altchristl. Literatur*, 255, ss; HARNACK, *Chronol. d. altchristl. Literatur*, vol. I, 489-490; LAGARDE, *Datascatia Apostolorum syriace*; Cf. BRIGHTMAN, *Liturgies, eastern and western.*, I, vol. XXXIII.

⁴⁶³ Per a més informació: J. AL. ASSEMANI, *Cod. Lit.*, vol. I, 168-173; vol. II, 194-201; vol. III, 118-123; H. J. DENZINGER, vol. I, 384-391. n. 373.

⁴⁶⁴ Per a més informació: W. RIEDEL, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien*, Leipzig 1900; HARNACK, *Chronologie d. altchristl. Literatur*, vol. II, 507; D. VON HANEBERG, *Canones sancti Hippolyti arabice e codicibus romanis cum versione latina*, traducció reproduïda per DUCHESNE a *Origines du culte chrétien*, 525-543. 3ª edició 1903,

⁴⁶⁵ Per a més informació: F. NAU: *Canons des Apôtres, dans le Dictionnaire de théologie catholique*, 1904-1905, vol. II, 1605-1618.

Després d'una vigília nocturna completa, al cant del gall, els elegits eren admesos al Baptisme després de ser despullats dels seus hàbits. Primer de tot es pronunciava la renúncia a Satanàs i es rebia una unció amb oli exorcitzat, beneït pel bisbe, i també amb l'oli eucarístic (crisma). El ritu copte fa la renúncia a Satanàs amb la mà dreta estesa i l'esquerra sobre el pit, i l'adhesió a Crist amb ambdues mans esteses. Ciril (Joan) de Jerusalem diu que la renúncia es fa amb la mà estesa però no diu res sobre l'adhesió. Teodor de Mopsuèstia i Joan Crisòstom diuen que el catecumen fa la renúncia agenollat i amb les mans aixecades; i tampoc diuen res de l'adhesió.

Amb el descens a l'aigua, cadascú responia a una triple interrogació sobre la fe i era immers tres vegades a l'aigua al mateix temps que el que el batejava imposava les mans sobre el cap. Abans de ser de nou revestits amb l'hàbit, el neòfit era untat amb l'oli eucarístic. Després d'una pregària i d'un breu intermedi, la confirmació era seguida de la Missa. El ritual que exposem s'inicia amb una pregària de purificació de la mare, la benedicció de l'aigua, tal com hem dit, mitjançant una triple infusió d'oli, i després amb el crisma, ambdues infusions acompanyades amb l'alè del celebrant i amb les mans, fent una divisió en forma de creu; tot abans de la immersió. La triple declaració de fe es fa amb la fórmula: «Jo et batejo en el nom del Pare. Amén. Jo et batejo en el nom del Fill. Amén. Jo et batejo en el nom de l'Esperit Sant. Amén.» Encara que curiosa, no implica, però, cap declaració de triteisme.

14.7.14. *Litúrgia Occidental*

L'Església Occidental⁴⁶⁶ només té dos ritus: el Romà i l'Ambrosià. Es diferencien només en l'administració del Baptisme. L'Església de Toledo, encara que conservant el ritu Mossàrab o Visigòtic, en el ritual i en el pontifical segueix el ritu Romà; per això el Baptisme és administrat com a la resta d'Occident. També hi ha, antigament, el ritu Africà i el ritu Gal·licà. En parlarem de tots cinc.

14.7.15. *Ritu Romà*

Hi ha pocs documents sobre el cerimonial seguit a Roma⁴⁶⁷ durant el primer segle. Sant Justí, al segle II, no ofereix gaires dades. Algunes són dubtoses. Però és important la carta de Joan, diaca, a Senari. A aquest document de la primera època s'hi ha d'afegir l'abundant informació de l'africà Tertul·lià i de sant Cebrià; informacions que, en general, concorden i es complementen. A Roma, el ritu consistia en una preparació remota i una altra de pròxima; i del bateig estricte. Les dues primeres parts donaren origen al catecumenat que bàsicament es tractava d'una instrucció. Amb el costum del bateig als infants la instrucció va quedar només com una relíquia en l'*Ordo*, que a vegades s'enriqueix amb oracions, senyals de la creu, exorcismes, etc. i que finalment

⁴⁶⁶ Per a més informació: M. MAGISTRETTI, *Monumenta veteris liturgiae ambrosianae*, II, 143-147; III. Milano 1897, 466-471.; G. MORIN, *La disputation du rite baptismal de l'église de Milan au IV siècle d'après un passage corrigé du De Mysteriis de s. Ambroise*, a *Revue bénédictine*, XVI, 414-418; L. E. LEBOURGEOIS, *Le Baptême romain au IV siècle*, Aix 1902; P. BORELLA, *Sabato in albis depositis*, in *Ambrosius*, II, 78-80; *Ibid.* *Il Crismon, la cenere ed il cilitio negli antichi scrutini battesimali ambrosiani*, II, 59-77; A. PAREDI, *Formulari battesimali ambrosiani*, in *la scuola cattolica*, I, 1935, 4-14.

⁴⁶⁷ Per a més informació: SANT JUSTÍ, La primera *Apologia* va ser escrita a Roma l'any 152-153; EHRHARD, *D. altechristl. Literatur*, 220; *Apologia* I. 61, 65; OTTO JUSTINI, *Opera dans Corp. Apolog. Christ. Saec. II*, vol. I. 1876, 165, ss..

va quedar com un sol ritu acoblat al Baptisme. El ritual resultant figura com un apèndix en el Sacramentari del segle IX, que es pot considerar com la resposta que Carlemany va rebre de les consultes fetes a diversos bisbes de l'Imperi a l'entorn del Baptisme.

Tres elements del ritu baptismal tenen una especial rellevància:

El primer és el nom del candidat, que inicia la fórmula baptismal. El seu nom s'ha de pronunciar dues vegades: a l'inici, com a recordança de la inscripció que feia el catecumen, i al principi de l'última renúncia a Satanàs. Aquesta última vegada figura en el *Sacramentari Gregorià*, probablement pel costum que hi havia d'imposar un nou nom al qui reneix a una nova vida en Crist.

El segon element important és el que defensaren molts Pares de l'Església (sant Cebrià, sant Ambròs, sant Agustí, sant Basili, sant Gregori Nazianz) que reputaren necessària la benedicció de l'aigua baptismal. La *Didakhé* parla d'aigua viva o aigua corrent, que ordinàriament ha d'ésser beneïda, perquè, segons la doctrina patristica amb ella s'hi uneix d'una manera permanent la virtut divina.

I el tercer element important, és el de la immersió total del cos a l'aigua. Antigament era la manera normal de batejar. Immersió que es feia per tres vegades, pronunciant en cada una d'elles el nom d'una de les tres persones de la Santíssima Trinitat. Aquesta manera de batejar és testimoniada per Tertul·lià i per sant Basili, que dona fe així, del seu origen apostòlic. Ho testimonien també, la gran quantitat de documents existents.

També era molt practicat el sistema d'entrar a la piscina i rebre l'aigua al cap per tres vegades. Així es troba representat en antigues obres d'art. L'aspersió es practicava als moribunds. La immersió exigia despullar-se. Això pot sorprendre avui en dia, però no a l'època que estem parlant, doncs, sobretot a la zona de la mediterrània, era costum el bany d'aquesta manera, públicament. Alguns documents cristians exhortaven fer una distinció de sexes, però no vedaven la promiscuïtat, sobretot quan només es tractava d'una sola cerimònia. Però donats els inconvenients que això podia comportar, sobretot per a les dones, en alguns llocs, com per exemple Arles i Milà, es procurà proveir-se de dos baptisteris, i es va instituir la figura de la diaconessa, que substituïa el bisbe i el prevere en l'acte del bateig. Varen haver-hi motius per abolir la nuesa i per tant la immersió: la invasió dels bàrbars i el consegüent frec de costums, i sobretot el fet que va prevaldre d'una manera molt general el bateig en l'edat infantil. També el gran amor dels cristians per la puresa que desenvolupà fortament el pudor.

14.7.16. Ritu Ambrosià

Són fonts importants dos escrits de sant Ambròs: *De misteriis* i *De Sacramentis*. El *Liber de Mysteryis* és un recull de catequesis adreçades als neòfits durant la setmana que han de rebre el baptisme. La seva autenticitat no pot pas ser posada en dubte seriosament⁴⁶⁸. Els sis llibres *De Sacramentis* durant força temps van ser obres atribuïdes a Sant Ambròs mateix, però la seva autenticitat ha estat molt combatuda. Sobretot pels protestants. Semblen redactats per un dels seus oients.

⁴⁶⁸ Per a més informació: LEJAY, *Revue de litt. et d'hist.*, vol. XI, 469. L'obra deu ser feta els darrers anys de Sant Ambròs, mort el 397. 1906

Un cop presentat l'aspirant, aquest fa la renúncia a Satanàs, seguida de l'*ephpheta* o obertura, de la insuflació i de la unció amb l'oli dels catecúmens. Un exorcisme prepara la imposició del senyal la creu sobre el front. Llavors se l'invita a entrar a l'Església recitant el Salm 41. El catecumen recita el *Credo* i el *Pater*, fa una professió de fe trinitària i és batejat. Seguidament es canten les lletanies dels Sants i després s'administra el Sant Crisma, s'imposa una vestidura blanca i se li dona un ciri encès. Amb una pregària final es tanca el ritu.

Alguns punts de l'*Ordo* antic tenen alguna diferència amb altres ritus: la renúncia a Satanàs es fa sota la forma de dues respostes i dos precis; mentre que a Roma els precis són tres, i a la Gàl·lia un de sol. Hi ha altres punts d'una especial rellevància: la immersió va precedida d'una professió de fe en cadascuna de les tres Persones Divines. I després de la crismació «són rentats els peus del batejat, perquè li siguin perdonades les mancances hereditàries, mentre els seus pecats li són perdonats pel Baptisme». ⁴⁶⁹ Sant Ambròs diu que aquesta cerimònia no va ser practicada a l'Església romana i si a la Gàl·lia. ⁴⁷⁰

14.7.17. Ritu Mossàrab o Visigòtic

Amb aquest nom es reconeix una litúrgia esponerosa al segle VIII i fins el segle XI, a la Península Ibèrica. Abans, però, ja hi havia unes litúrgies pròpies a les diòcesis de la Bètica, la Lusitània, la Gàl·lia i la Tarraconense. Sant Ildefons ⁴⁷¹, bisbe de Toledo del 657 al 667, parla del *Ordo Baptismi* explicant les cerimònies del catecumenat i del baptisme en general, en el seu tractat *Annotationes de cognitione baptismi*. Fa referència al baptisme dels infants, encara que s'estén molt més en el baptisme dels adults, del que menciona alguns ritus especials, com les diferències entre el primer grup dels catecúmens, que eren els *audientes* i el segon grup, o més avançats en la preparació, que eren els *competentes*. Aquests últims rebien durant vint dies abans del baptisme, una explicació del símbol de la fe o *Credo* que aprenien de memòria. Les dates de les festes de Pasqua eren considerades les idònies pel baptisme solemne.

El ritu mossàrab ha conservat l'antic costum de precedir a l'ablució baptismal el doble pacte de la renúncia al dimoni i la professió de fe. Aquesta consisteix en un triple interrogatori seguit de les seves corresponents respostes. Hi trobem per primera vegada una infracció a la regla general de la triple immersió, fent-ne una de sola i amb l'interès a afirmar la seva fe en la unitat de les tres persones divines, contra els arrians que la negaven. A la immersió seguia la crismació, la imposició de mans i la benedicció.

Així es rebia l'Esperit Sant. Tant sant Isidor com sant Ildefons donen per fet que la confirmació seguia al baptisme en una mateixa cerimònia.

⁴⁶⁹ Informació extreta de: SANT AMBRÒS, *De Mysteriis*, 6.

⁴⁷⁰ *Ibid.* *De Sacramentis*, III. 1.

⁴⁷¹ Per a més informació: SANT ILDEFONS, *Annotationes de cognitione baptismi*, E. HENNECKE; en parla a: *Ildefonsus, v. Toledo, dans Realencycl.*, vol. IX, 3ª edició, 60; DOM MORIN, *Liber comicus sive lectionarius missae quo Toletana Ecclesia ante annos mille et ducentos utebatur. Accedit Homiliarium (Anécdota Maredsolana, vol.I)*, 1893; DOM FEROTIN, *Liber ordinum*, d'ús a Espanya a l'Església visigòtica i mossàrab dels segles VI al XI. Veure-ho a: *Monumenta ecclesiae liturgica*, vol.V. París 1904, 21.

Els padrins, sobretot si es batejava un nen, tenien un paper important en aquests ritus. Eren dues persones de diferent sexe. Ells renunciaven a Satanàs i recitaven el *Credo* en la cerimònia de la *redditio symboli*. El seu deure era educar-los en la fe, abans i després del baptisme, tant amb les paraules com amb l'exemple.

De l'antic ritu baptismal de l'Església visigòtica, no en queda res després del segle XI. En aquesta època va ser substituït pel ritu romà.

14.7.18. Ritu Africà

L'Església de ritu africà⁴⁷² va florir al segle II. La litúrgia va tenir un caràcter propi degut a les moltes persecucions que van sofrir els cristians. Ells sempre van considerar però, que la seva litúrgia tenia una semblança amb la litúrgia romana. Les nombroses invasions van fer desaparèixer per sempre tots els documents de l'Església africana. Però aquesta llacuna és en part salvada, sobretot pel que fa referència al ritu baptismal, pels Pares de l'Església dels segles III al V. Tertul·lià ens ha deixat forces detalls d'aquesta litúrgia en *De Baptismo*, on el ritual de l'Església de Cartago s'exposa en les seves grans línies. També en parla sant Cebrià. Ambdós es complementen perfectament. Un cop pacificada l'Àfrica, es van reglar per tot arreu les manifestacions del culte, sobretot pel que pertoca a la preparació dels catecúmens. Sant Agustí dóna compte d'aquest estat de coses en els seus escrits i mostra la diferència amb les litúrgies del segle III.

De l'època de Tertul·lià hi ha constància de que el baptisme era administrat de preferència a les festes de Pasqua, incloent-hi amb aquestes, les de Pentecosta. Donen gran importància als tres ritus bàsics: la renúncia pública i solemne al dimoni, la professió de fe, i en tercer lloc la immersió baptismal feta en el nom de les tres persones de la Santíssima Trinitat. La benedicció de l'aigua ha de precedir tota la cerimònia, però no és descrita com una important part del baptisme. Així ho expliquen els *Canons de sant Hipòlit*. Per l'eficàcia de la benedicció i de l'epiclesi, o invocació, l'aigua rep la virtut de santificar. El Concili de Cartago del 255 estableix obligatòria la benedicció de l'aigua.

La professió de fe va íntimament lligada al baptisme. Sabem per Tertul·lià que aquesta professió de fe es fa en forma de resposta a una o varies preguntes. A la *Confessio fidei* hi ha varis passatges que parlen de la confessió de la fe, però no queda clar si era necessari recitar tot el símbol apostòlic; el que sí queda clar és que el catecúmen confessava la seva fe donant el seu assentiment a les paraules pronunciades pel prevere. Sembla que a l'origen anava molt unida la professió de fe a l'ablució baptismal. Cada una de les tres immersions anava acompanyada de tres interrogacions. Així, d'una part no hi ha interval entre la renúncia i la immersió, i d'altra banda la professió de fe en forma de respostes es fa durant la immersió.

Sant Agustí, molt sovint té ocasió de parlar de les *interrogationes baptismi*, és a dir, de l'examen suprem que se celebra en el moment del baptisme. I assenyalava com a unida la renúncia al dimoni i la professió de fe. Per ell té una importància capital en la celebració del sagrament. Les dues cerimònies de la renúncia i de la professió de fe es

⁴⁷² Informació extreta de: P. MONCEAUX, *Histoire lit. de l'Afrique chrétienne*, vol. II, 15; vol. I, 204. París 1902; HARNACK, *Die chronologie d. altchr. Literatur*, vol. II, 269.

consideren estretament unides en el text de sant Optat de Milève, mort el 385. Diu: *Interrogamus gentilem an renuntiat diabolo et credat Deo...*⁴⁷³ Tant sant Agustí com sant Optat consideren la *confessio fidei* d'una importància capital per a l'eficàcia del sagrament. Aquesta professió de fe té com a base almenys la menció de les tres persones de la Santíssima Trinitat.

14.7.19. Ritu Gal·licà

Hi ha el costum de donar el nom genèric de Ritu Gal·licà⁴⁷⁴ a totes les litúrgies que s'han estès per l'Europa Occidental després dels orígens cristians fins l'època de la difusió general dels llibres romans. Així entès, el Ritu Gal·licà abraça la Gàl·lia, Itàlia del Nord, una part de l'antiga Alemanya, la península Ibèrica, Bretanya i Irlanda. Però, pel que fa referència al Ritu Baptismal, aquest nom només es refereix a l'Imperi Franc, ja que les altres Esglésies han observat ritus particulars que mereixen un estudi particular.

Els orígens són incerts. Ens hem de limitar a reconstruir el ritual gràcies sobretot a documents del segle VII que, malgrat ser influïts per la litúrgia romana, conserven encara certes característiques pròpies. Aquests documents són tres: *Missale gallicanum vetus*, *Missale Gothicum*, i *Sacramentaire gallican*. Ofereixen divergències en els estudis de les fórmules baptismals; i, al contrari, en general estan d'acord en l'ordre dels ritus. No ens podem estendre ara en els detalls del que acabem d'exposar.

El ritual baptismal gal·licà del segle VII, comprèn tres elements diferenciats:

El primer és un *ordo ad christianum (o catechumenum) faciendum*, que agrupa les cerimònies que acompanyen la recepció d'un infidel en el rang dels catecúmens.

El segon és un cos d'instruccions catequístiques destinades només als *competents*, que són una segona classe de catecúmens que es preparen especialment a la recepció del baptisme.

I el tercer és el baptisme pròpiament dit, a qui va unida la benedicció de l'aigua i la confirmació. Aquest tercer element, el que ens ocupa ara en especial, conserva una particularitat avalada pels testimonis primitius. La cerimònia comença amb la *benedictio fontis* en la que el *Sacramentaire gallican* hi intercala un *exorcismum hominis antequam baptizetur*, i tot seguit l'*Ephpheta* a qui va unida una unció *cum oleo sanctificato*, del nas, de les orelles i del pit.⁴⁷⁵

A la fórmula de renúncia hi va íntimament lligada la confessió de fe. Aquesta fórmula varia, segons els tres documents esmentats. L'anomenat *Bobienense*, que és el *Sacramentaire gallicum*, reproduïx sencer el símbol dels apòstols El *Missale gothicum* assenyala les preguntes per la renúncia i la confessió de fe. El *Missale gallicanum*

⁴⁷³ Per a més informació: SANT OPTAT DE MILÈVE, *De schismate donatistarum*, vol. I. V, 7; vol. XI, 1057.

⁴⁷⁴ Per a més informació: DUCHESNE, *Origines du culte*, IX: *L'initiation chrétienne*; 2: *Le baptême gallican*; L. DELISLE, *Mémoire sur d'anciens sacramentaires*, París 1886, 74-79.

⁴⁷⁵ Per a més informació: NEALE ET FORBES, *The ancient liturgies of the gallican Church*, Extret de: *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie*. Vol. II, 326.

betums, presenta una fórmula molt particular, evidentment inspirada per l'horror a l'arrianisme. Diu:

«*Credis Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius esse virtutis? R). Credo.- Credis Patrem et Filium et Spiritum sanctum eiusdem esse potestatis? R). Credo.- Credis Patrem et Filium et Spiritum sanctum trinae veritatis una manente substantia, Deum esse perfectum? R). Credo*»

A la triple confessió de fe segueix el Baptisme en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant, amb la immersió tres vegades a la font baptismal, o bé abocar tres vegades l'aigua sobre el cap, que és la fórmula més usada. Pasqua i Pentecosta són els dies més adients per a la celebració. Així es menciona en els *Canones ad gallos*, segons els Pares del Concili Romà de l'any 402.

14.7.20. *Extracte de l'Atti del V Convegno Liturgico Internazionale de Bose*⁴⁷⁶

Considerem d'interès per a la finalitat d'aquest treball el que es va parlar sobre el baptisteri i el baptisme en aquest Congrés celebrat a Bose, del 31 de maig al 2 de juny de 2007. Tot seguit fem un extracte del aspectes més rellevants.

a) Pròleg de Goffredo Boselli, monjo de Bose

Els estudis sobre el raport entre litúrgia i arquitectura, prossegueixen amb el tema del baptisteri, entès no només com el lloc de la immersió baptismal sinó també com el primer i originari espai instituit sacramentalment i eclesial. El prior de Bose Enzo Bianchi posa a la llum el rol simbòlic del baptisteri, "lloc metafòric de l'encontre després de la recerca humana de Déu i l'anunci de la fe". Símbol material de l'espera de l'home i del do de Déu.

El baptisteri, per Frédéric Debuyst, no és només un lloc, sinó una dimensió permanent i transversal de l'espai litúrgic, fins el punt que qualsevol església ha d'ésser plenament impregnada d'un clima baptismal. L'origen i la transformació del baptisteri va intrínsecament lligada a l'evolució teològica i litúrgica del baptisme, una evolució que representa per Paul De Clerck la condició i la causa del clima que es respira en el lloc de la iniciació cristiana des de l'Església antiga fins la capella baptismal tridentina.

Carlo Tosco ha contribuït a completar el quadre històric estudiant el baptisteri del temps medieval a l'època tridentina. I a l'ensem emergeix una progressiva proposta del lloc del baptisme diferent del de l'Eucaristia; però recentment, es difon l'elecció d'identificar el lloc de les fonts baptismals amb l'espai dels límits de l'església per tal d'evidenciar la dimensió iniciàtica del baptisme.

b) Discurs d'apertura per Enzo Bianchi, Prior de Bose

Si l'altar, l'ambó i l'ornamentació de l'espai litúrgic mostren els seus valors *ad intra* en la vida de l'Església, el baptisteri és vist com el lloc privilegiat de reflectir el seu valor com espai litúrgic *ad extra*. Per tant, doncs, de cara el món. El baptisteri -sobretot alguns italians-, per la seva col·locació externa al lloc de l'Eucaristia, i al bell mig de la plaça pública, és el símbol de l'encontre entre l'home i Déu, el llindar de la porta de la

⁴⁷⁶ Informació extreta de: *Il battistero...*

vida cristiana, el punt d'arribada d'un camí de fe, i al mateix temps, el primer pas cap a l'ingrés definitiu a l'aula de la convocatòria eucarística. Aquests valors espirituals, plenament viscuts, poden ofegar el que als ulls del món podria considerar-se com un signe d'ostentació.

c) El Baptisteri: font de vida, de llum, de perdó. Frédéric Debuyst

Diu Frédéric Van der Mer, patròleg i arqueòleg de Nimega, que la "casa del baptisme", el baptisteri paleocristià, era el primer segle del cristianisme, el punt de referència privilegiat, la creació arquitectònica més extraordinària i al mateix temps la més poètica del món paleocristià. Constituïa un complex independent, l'alta porta de bronze restava sempre oberta, la font de vida no s'estroncava mai, un murmur constant de l'aigua s'oïa al cor d'aquest lloc. Ajudava a crear l'ambient adequat la força arquitectònica d'un tipus de construcció amb planta central i forma octogonal o de rodona, rica de ressonàncies.

És interessant observar com en l'església de Notre Dame de Liegi, a l'escena central del baptisme de Crist, de Giovanni Batista, segueix l'escena del baptisme administrat per l'apòstol Pere al centurió Corneli, i a través seu a tot el món romà, i la del baptisme del grec Crató, per part de l'apòstol Joan, significant el món de pensament grec.

d) Unitat i diversificació de la iniciació cristiana: evolució teològica i litúrgica. Per Paul De Clerck

Evolució de vint segles d'història del baptisme. Pel que fa referència al seu significat teològic i a la seva celebració litúrgica.

El baptisme en el Nou Testament és la porta de la fe (Ac 14,27). Substitueix la circumcisió dels hebreus. És veritat que Jesús va batejar personalment, com afirma l'evangelista Joan (Jn 3,22; 4,2), però tot seguit va abandonar aquest ministeri. El moviment baptista de l'època, del que Joan Baptista n'és un representant, és en els inicis del record que els cristians van mantenir sobre el baptisme, doncs Jesús va ser batejat. D'aquí l'adopció del ritus per part dels cristians. En els quatre evangelis, però, no ve descrit el ritus, només es menciona l'aigua, com en el baptisme de l'eunuc etiop (Ac 8,36-39). El baptisme de Jesús té les seves arrels en la seva investidura messiànica, més que no pas en la seva descripció ritual. Pau diu que el baptisme és el senyal de la participació en la mort i en la resurrecció de Crist: l'ingrés en el misteri pasqual. Encara que aquesta teoria no va ser tinguda en compte fins la segona meitat del segle IV, fins llavors el baptisme dels cristians era generalment interpretat en una línia de continuïtat amb el de Jesús en el Jordà, com un senyal d'inici de la vida cristiana. Lluç, autor de l'acta, parla d'una fórmula del baptisme: "pel nom de Jesucrist". Comprèn el do de l'Esperit Sant. Hi ha una altra tradició testificada en els capítols 8 i 19 que parlen "pel nom del Senyor Jesús" que s'acompanya amb la imposició de les mans per experimentar el do de l'Esperit Sant. Aquesta última tradició justifica l'inici del sagrament de la confirmació. Del Nou Testament no sembla desprendre's un període de prova o catecumenat. Pau bateja immediatament després de la conversió (Ac 9,18); Lidia després d'haver escoltat la Paraula anunciada per Pau a la ciutat de Filip (Ac 16,15), i el carceller de la presó d'aquella ciutat, previsiblement un pagà, és batejat immediatament en plena nit (Ac 16,33). La Didaché sembla entreveure una preparació

en el capítol setè. Aquesta preparació emergirà amb claredat a partir de Justinià a la meitat del segle II.

Els segles III i IV són els segles dels Pares de l'Església: Hipòlit de Roma, Ciril de Jerusalem, Teodor de Mopsuèstia, Ambrosi de Milà, Agustí d'Hipona. A l'estudiar aquests autors, tractem a bastament el que en aquells segles era la vivència sacramental baptismal. A partir de la meitat del segle IV, s'opera una gran transformació degut a la demografia. Ja no és possible batejar tothom a l'entorn del bisbe, i aquest delega en uns *títols* com a sucursals depenent de l'autoritat del bisbe, que més endavant seran les parròquies. Que no són, certament, una institució de l'època apostòlica. El bisbe es reserva la imposició de les mans. Aquesta separació de la iniciació cristiana entre baptisme i confirmació, unitat que fins aquest moment venia testificada en la *Tradició Apostòlica*, depèn del factor demogràfic i de la voluntat, manifestada a Occident, de mantenir un lligam personal entre el nou batejat i el bisbe de la diòcesi. Aquesta evolució no es manifesta en els mateixos termes a Orient. Orient no coneix la confirmació separada del baptisme; ha conservat la unitat de la iniciació cristiana renunciant a mantenir la relació amb el bisbe, sinó és pel tràmit de la benedicció del sagrat crisma.

A partir de l'època medieval fins el Concili Vaticà II, de mica en mica s'hi han anat introduint modificacions. D'una celebració prevista per els adults s'ha passat al baptisme dels infants. La dels adults queda gairebé com una cosa amagada, com el d'una persona que arriba tard a la incorporació a la vida cristiana. Gairebé en secret. I el dels infants ha esdevingut un acte públic, quan abans el baptisme era resguardat de la mirada dels estranys. L'*Ordo Romanus XI* assenyala que el clergue i el poble han d'acompanyar l'infant. Els nounats no han de ser batejats immediatament. Un Capítol de Carlemany diu que per batejar els infants han d'haver arribat a l'edat d'un any. La pressió de la mortaldat infantil, unida a la creixent bona fortuna de la teologia agustiniana del pecat original, fa que s'arribi en poc temps al baptisme *quam primum*, això és, el més aviat possible després del naixement. Aquesta situació porta a la reducció de la dimensió de la piscina baptismal, i, sobretot en els països del nord, a l'abandó del baptisteri separat de l'església. Alta edat mitjana: el baptisme dels infants no se celebrava sense l'Eucaristia. Segurament per la mentalitat de l'època, era la manera de deixar per a més tard la imposició de les mans i la unció degut a l'absència del bisbe. Aquesta manera de celebrar el baptisme dels infants amb l'Eucaristia, evoluciona fins a quedar només amb la comunió: el prevere fica el seu dit en el calze, amb la Sang de Crist i el posa sobre els llavis de l'infant. Aquest gest, queda, poc a poc, en desús. A partir del segle XIII, la primera participació en la celebració de l'Eucaristia passa als deu o catorze anys, que corresponen a l'ingrés a l'edat adulta.

La Reforma Protestant del segle XVI té la seva pròpia visió del baptisme. Alguns grups protestants qüestionen la pràctica del baptisme dels infants: són els anabaptistes, que demanen repetir el baptisme en edat adulta, com abans de l'actual baptisme. Aquests són molt nombrosos als Estats Units, que bategen a l'entorn de l'edat dels divuit anys. La majoria dels protestants es neguen a acceptar la confirmació com un sacrament, perquè, evidentment, no figura així en el Nou Testament. En el segle de les llums, el pastor suís Jean Frédéric Ostervald, atorga a la confirmació un nou objectiu: ja que el baptisme dels infants no és prou per a la formació dels cristians en edat adulta, proposa de destinar a la confirmació, que els protestants van abandonar el segle XVI,

una ratificació personal i conscient del baptisme rebut a la infantesa, quan encara no era conscient. A partir del Vaticà II aquesta idea ha estat escoltada pel catolicisme, i ha estat col·locada la confirmació en un context diferent del del seu origen baptismal. Actualment s'ha passat a la concessió protestant de la confirmació.

Estudiem ara el Concili Vaticà II i les seves conseqüències. En el capítol tercer de la constitució sobre la litúrgia, el concili decideix la represa del catecumenat dels adults. Els pares conciliars pensaven més en el països de missió que no pas en la vella Europa. Però si en aquesta qüestió hi veiem una intervenció de la providència, la finalitat és per a tothom. Tracta del catecumenat dels adults abans que el dels infants. L'any 1972 el Concili publica el *Ritu de la iniciació cristiana dels adults*. Reprèn l'etapa del catecumenat distribuït en tres anys. Represa amb moltes dificultats. El papa Pius XII ja dóna importància a la vetlla pasqual. Els catecúmens són batejats i unguits amb el sant crisma. Pel prevere en absència del bisbe. I prenen part en l'Eucaristia per primer cop. I aquí el sagrament de la iniciació cristiana pren la importància de la culminació d'un itinerari però no és la conclusió. La represa del catecumenat és molt lenta i amb moltes dificultats. El baptisme dels infants és revisat i es dóna més importància als pares, que no pas als padrins, que professen la fe cristiana en nom del fill. El ritual és alleugerit d'exorcismes, poc adaptats pel que fa referència als infants. Des d'un punt de vista històric i teològic hi ha una tensió interna, doncs estableix un ritual pels infants, que fins llavors mai havien existit, i perdura l'antic dels adults posat a punt.

En una situació com l'actual en la que el cristianisme no és majoritari a la societat, l'Eucaristia ja no és el lloc de la influència principal, sinó que ho és el baptisme com a preludi d'una opció de vida diferent. I el catecumenat és la preparació teòrica molt important en aquests moments d'un cristianisme que ha esdevingut minoritari. I s'ha d'estudiar novament el lloc arquitectònic de la celebració del baptisme en el segle XXI, doncs ara no existeix el secretisme de la celebració, sobretot per la supressió de la nuesa del batejat, Actualment tota la comunitat cristiana és present en l'acte baptismal. Hi ha d'haver un sol lloc pel baptisme dels infants i dels adults o han de ser en llocs separats? És necessari construir baptisteris separats de l'Església? En el mateix lloc hi ha d'haver el catecumenat? I també hi ha d'haver el sagrament de la penitència en aquest lloc complex? Doncs la gran tradició cristiana concep la penitència com una represa de la conversió baptismal.

e) El lloc de la iniciació cristiana en l'Església antiga: l'Orient. Per Jean-Pierre Sodini

Entenem per part Oriental els patriarcats de Constantinoble, Antioquia, Alexandria i la seu autocèfala de Xipre. No farem ara una descripció dels principals baptisteris orientals, doncs no és el motiu d'aquest treball. Si que farem un apunts d'aquells aspectes que aquests baptisteris ens parlen de com a l'Orient es celebra i es viu el Baptisme; punt importants per establir semblances o diferències amb Occident.

De Constantinoble hi ha documentats dos baptisteris. En el "Gran Baptisteri", probablement aquell en el que l'any 404 Sant Joan Crisòstom s'acomiadava de la pia Olímpia, el Patriarca travessava el *skeuophylàkion* per a accedir a administrar el baptisme, com s'explica en un manuscrit del *Typikon* de la Gran Església.

A Síria hi ha el baptisteri més antic que es coneix, aquell de Dura Europos. La piscina baptismal permet la immersió total del batejat arraulit. La iconografia evoca aspectes

de la temàtica baptismal sobre el pecat original: “el misteri de la mort i de la resurrecció del cristià amb Crist”. El baldaquí que permetia la col·locació de tendals, sostreïa de la mirada dels curiosos als batejats i a les batejades. A la catedral d'Antioquia hi ha el baptisteri episcopal més gran conegut. L'escassa profunditat de la piscina (cent cinquanta centímetres) indica que el baptisteri era reservat al baptisme dels infants, cosa que sembla desmentir la tesi que assenyala a sobre una catedral calcedonita contraposada a una de monofisita. Les dues, separades per una via, probablement constituïen un sol complex episcopal.

Peyia, a Xipre, presenta un baptisteri d'una tipologia molt simple: a l'oest de l'atri hi ha disposada, costat per costat, una sala baptismal que comprèn un nucli central circumdat d'un deambulatori. En aquest espai proper al baptisteri, hi feien estada els nous batejats per rebre la comunió.

Tenien molta importància els baptisteris situats en llocs de pelegrinatge, encara que no eren baptisteris en seu episcopal. És difícil integrar-los en l'economia del baptisme dels adults, doncs només s'hi batejava en un moment precís de l'any, generalment per Pasqua. Es necessitava el permís del bisbe. I s'hi batejaven algunes grans personalitats.

A Egipte, a Abu Mina, hi ha un baptisteri que de rectangular esdevé octogonal gràcies a l'afegitó de nínxols en els angles. Hi ha una sala annexa amb dues piscines petites. La segona encara conserva l'escala d'accés. Hi ha un baptisteri en el santuari de Quirze i de Joan amb un altar amb una reserva eucarística, i els monofisites eren invitats a comunicar-s'hi per mostrar que renunciaven al monofisisme i per a apropar-se als dos sants.

A Egipte i a l'Orient Mitjà la importància dels monestirs en l'administració del baptisme és extraordinària, i correspon a la importància del moviment monàstic en aquesta regió i a la potent atracció que exercien aquests llocs sants i les seves relíquies.

Més endavant, degut al baptisme dels infants, el lloc del bateig s'escampa per les ciutats, burgs i viles. Les piles baptismals passen a ser més petites, encara que la triple immersió resta ser la regla a l'Orient i a Constantinoble. L'espai baptismal passa a ser un simple lloc sense locals annexes.

A molts baptisteris de Xipre, per tal de preservar la nuesa del batejat, la piscina s'insereix en una mena de bloc arquitectònic del qual emergeixen les dues escales d'accés. La piscina és visible només pel cantó on oficia el clergue. I pot ser tancat a la vegada per un tendal. És possible que això fos degut als escrits d'Epifani, bisbe de Salamina-Constança, que insisteix molt en el pudor que ha de presidir el sagrament del baptisme.

Elements extraordinaris es troben en alguns baptisteris: en el de Huarte hi ha una taula que servia per a consagrar-hi el sant crisma. Un altre altar es troba en el baptisteri de Alahan e di Kafr Kama, a la proximitat del Mont Tabor. Semblant al del Monestir de Quirze i de Joan ja descrit, que era el lloc del *mira*cle: si un herètic s'hi comunicava, entrava a formar part de la comunitat dels cristians. Un altre element important eren els reliquiariis.

A l'Orient, el baptisme per infusió no arrela. La immersió passa a ser la regla general.

f) El lloc de la iniciació cristiana en l'Església antiga: l'Occident. Per Jean Guyon

Pels infants, en l'antiguitat, l'itinerari d'iniciació a la vida cristiana no tenia només un valor simbòlic sinó que també es traduïa en un recorregut, en el sentit més material del terme, que implicava, per la construcció dels edificis del culte, elements arquitectònics dels que només se'n poden trobar testimoniatges a través d'excavacions. En aquesta qüestió el pes de la hipòtesi, com en qualsevol altra ciència, ha d'anar acompanyat de l'estudi de la litúrgia i de la patristica.

No podem afirmar que en l'antiguitat occidental només hi havia una tipologia de baptisteri. Hi ha el baptisteri annex a la nau de l'església, en una sala a tocar, i els baptisteris dits monumentals separats en un edifici propi, aïllat a l'interior del grup episcopal o presbiteral del que formava part. Exemples els tenim en els de Roma, Milà, i Ràvena. També n'hi ha a França com el de Poitiers i el de Limoges. A la península Ibèrica, la piscina monumental de molts llocs, entre ells podem citar el de Barcelona, ha estat col·locada en una sala d'una modesta amplada, adjacent o integrada a l'església. Moltes piscines d'aquella època estan col·locades en el centre de grans sales, no per un caprici del constructor, sinó perquè així es donava relleu al lloc de la iniciació baptismal.

Per a aquestes piscines era recomanable usar aigua de font per al sagrament de la iniciació. I per tant era necessari un sistema d'entrada i sortida de l'aigua. Aquestes instal·lacions, amb els anys han fet fallida, degut a les necessitats de reparacions que no s'han fet, i també degut a la introducció del baptisme dels infants, a l'alta edat mitja, que van fer necessari l'ús de piscines de dimensions més modestes, moltes vegades incorporades a l'interior de la piscina original, i que no requerien cap tipus d'instal·lació per posar-hi i treure-hi l'aigua.

És interessant l'especulació de sant Isidoro de Sevilla sobre el número set, sobre l'Esperit septiforme, evocat en la piscina de la qual hi ha tres graons d'entrada i tres de sortida, mentre que l'element intermedi constitutiu del fons, ens remetia al Fill de l'home. I encara, pel número vuit: el component epigràfic d'Ambròs, pel baptisteri octogonal de Milà, que celebra aquest número com l'expressió de la resurrecció de Crist, fonament de la regeneració baptismal:

*Hoc numero decuit sacri baptismatis aulam
surgere, quo populis vera salus rediit,
luce resurgentis Christi, qui claustra resoluit mortis.*

El baptisteri i la piscina baptismal octogonal no són molt estesos com semblaria poder deduir, i igualment podem dir de les piles baptismals, a propòsit de les quals es pot jugar sobre el valor del número set. Com que la documentació sobre el baptisme de l'època és molt genèrica, no es pot establir una tipologia de com s'administrava el sagrament de la iniciació. Així mateix podem afirmar-ho de la immersió a la piscina. Considerada l'escassa fondària de la major part de les piscines, uns setanta centímetres de mitjana, s'ha de suposar que el nivell de l'aigua cobria un màxim possible al catecumen. Ho testimonien algunes representacions, cosa que donava només un caràcter simbòlic a aquesta immersió. O fa pensar que el batejat s'arraulia de tal manera per a ésser "immers en la mort i en la resurrecció de Crist".

El pas del baptisme d'immersió al baptisme d'infusió té una conseqüència que val la pena no deixar passar per alt. I és que el baptisme d'immersió als adults es celebrava per a una quantitat important de catecúmens un cop acabat el període de preparació. I per tant, era comunitari. En canvi el baptisme dels infants tenia en compte el desig dels progenitors que volien per al seu fill un baptisme individualitzat. A part, el fet que difícilment hi havia naixements suficients per a fer-ho comunitàriament. A l'època d'aquests canvis es van introduir en els baptisteris relíquies de sants, cosa que va fer que fossin llocs de pregària. A causa de les relíquies, la proximitat de les quals era garantia per a l'endemà, en la mort, feien del baptisteri, a l'alta edat mitja, un lloc altament valorat.

g) El lloc del baptisme de l'època medieval a l'època tridentina: Arquitectura i litúrgia.
Per Carlo Tosco

En els segles XII – XIII, sobretot a Itàlia, el baptisteri és el signe de la unitat cívica, el lloc on comença la vida del ciutadà-cristià que acabarà amb la mort. El baptisteri és el centre simbòlic de la vida urbana i de la llibertat comuna. La celebració baptismal celebrada normalment una sola vegada l'any, el dia de Pasqua, és una gran festa col·lectiva que convoca tota la ciutadania. Els padrins no eren només dos com en l'era post-tridentina, sinó que en formaven part un gran nombre de parents, veïns i persones llunyanes, que testimoniaven públicament la fe del nounat. La festa de Pasqua era la festa de tota la ciutat. Hi ha el relat d'un bateig a Parma de l'any 1216. Els batejats, en nombre de quatre, es col·locaven al peu del clot o part més enfonsada que hi havia al centre i rebien l'administració del baptisme. Eren els neòfits de l'any. Arribaven portats processionalment pels padrins entrant per una porta del baptisteri i sortint per una d'oposada. La lògia superior era utilitzada com una llotja privilegiada per a assistir a l'acció litúrgica. El bateig es feia encara per immersió: el celebrant immergia el cap del batejant a l'aigua i feia entrega del nounat al padrí que el dipositava sobre la vora externa de la font octogonal. El baptisteri era, a tots els efectes, una església, dotat d'altar pel culte ordinari, i d'un col·legi de canonges propi, diferent del de la catedral.

Després dels segles XIII i XIV, a Itàlia, es deixen de construir baptisteris monumentals i separats de les esglésies a les quals pertanyen. Les noves esglésies amb dret a batejar habiliten una simple capella on s'hi col·loca la pila baptismal. En general a prop del lloc d'ingrés. És el nou espai característic de l'edat moderna. Els baptisteris antics esdevenen monuments difícils d'adaptar-los a les noves necessitats de la litúrgia moderna. I el ritus baptismal entra en una fase de crisi, tancat en l'àmbit reduït de la parròquia.

A aquesta situació hi posa fi el concili de Trento i el seu programa de la reforma catòlica. La iniciació cristiana esdevé un ritus uniforme sobre el model del de la cúria romana, amb regles i accions litúrgiques ben definides. S'acaben les celebracions folklòriques i ritus locals; les celebracions que omplien la vida política i la religiosa. Els pares conciliaris apunten a una solució de compromís: res de grans celebracions baptismals col·lectives amb grans padrins limitades als dies de Pasqua i Pentecosta, sinó que es passa a un ritus de dimensió familiar amb dos padrins, home i dona, administrat al nounat com més aviat millor. S'evitaven així abusos i supersticions generats per l'alta mortaldat infantil, garantint al nounat l'ingrés a la comunitat dels

fidels. La capella baptismal de dimensions reduïdes ajuda a donar sentit de pertinença a la família biològica i a la família parroquial, veritables cèl·lules de la base de la reforma tridentina.

h) El lloc del baptisme en l'Església contemporània: l'exemple de França. Per Anne Da Rocha Carneira

“L'altar és fet per a dir-hi la missa, no per batejar-hi. He vist, però, a l'altar una petita taula recoberta amb unes estovalles blanques a sobre les quals hi ressalta una bella palangana de coure, probablement destinada en el seu origen a l'elaboració de melmelada. Així és com es presenta l'actual baptisteri!” Amb aquestes paraules el pare Maurice Gruau, professor d'antropologia religiosa en una universitat de París, explica en la seva obra *L'homme ritual*, un bateig al qual ha assistit. En aquest episodi hi podem llegir un exemple de l'actual fase d'incertesa en la manera de celebrar el ritu, que ell resumeix amb el terme “Kitsch”.

A l'església del Sacré-Coeur de Audincourt de la diòcesi de Belfort-Montbéliard, a França, s'hi troba un exemple força reeixit de com avui en dia es pot construir un baptisteri modern amb una gran dignitat. En la capella baptismal hom s'hi troba immers en un espai ple de llum i de color. Els colors dels mosaics són una alternança que ens remet en els colors del desert i del sol. Dóna la impressió general d'una nova immersió. Un cop hom s'adona de la pila baptismal la veu de lava volcànica que contrasta amb els colors de l'entorn. És una roca que surt de la terra com la roca que acompanyava el poble d'Israel en el desert, evocada en el llibre dels Nombres, i de la que l'apòstol Pau diu: “Aquella roca era el Crist” (1Co 10,4). No sembla, però, gaire d'acord amb les normes conciliars, -és de l'any 1954-, i no pot enquibir-hi un baptisme comunitari, més aviat privat i d'una petita assemblea d'assistents.

A partir d'aquest baptisteri han sorgit diversos interrogants: On col·locar el lloc del baptisme? Ha de ser aïllat de la resta de l'església? Hi ha d'ésser integrat? Com fer-ho per a acollir-hi un gran nombre de persones? Tot s'ha d'estudiar en el context de la litúrgia i la pastoral.

L'any 1968 Jean Cosse opta per “un lloc que permeti un desenvolupament de la celebració de caràcter comunitari”. Col·loca la pila baptismal, a Saint Paul di Waterloo, pròxima a l'altar, a un nivell inferior. El celebrant de l'altar estant, ha de descendir tres graons, mentre que els membres de l'assemblea n'han de pujar només un. En aquest simbolisme de la davallada, de la immersió i de la col·locació de la pila, hi hem de veure les indicacions litúrgiques del concili, que insisteixen en la importància de l'assemblea en la celebració del baptisme. El primer motiu per revalorar el baptisme és donar-li visibilitat. La pila de llautó banyada de coure, dóna a un petit jardí intern. Tota l'església és immersa en una atmosfera baptismal. L'itinerari de la iniciació, discret i fortament present, obliga els fidels a passar prop de les fonts baptismals quan s'acosten a la celebració eucarística. Una altra solució és la de l'església de Saint François de Molitor, a París, del 2005. Concebuda pels arquitectes Jean-Marie Duthilleul i Corinne Callies, presenta una planta el·líptica. L'altar és al centre “punt focal sobre el que convergeixen totes les mirades”. Les dues parts de l'assemblea de cada cantó tenen una correlació gràcies a que a cada extrem hi són l'ambó i les fonts

baptismals. D'aquesta manera la Paraula i el baptisme enforceixen la comunitat parroquial, i el cor és la celebració eucarística.

Altres exemples actuals donen una nova perspectiva a les actuacions arquitectòniques, d'acord amb la pastoral i la litúrgia.

i) El lloc del baptisme en l'Església contemporània: l'església sepulcral d'Aquisgran. Per Ulrich Hahn

En aquesta població, l'església de sant Josep té al centre la pila baptismal, única peça salvada de la destrucció de la guerra mundial. I enfront hi ha l'urna funerària. S'ha de tenir present que s'hi celebren els enterraments, dels que un quaranta per cent són incineracions. Durant les exèquies, l'urna funerària del difunt és al davant de les fonts baptismals: simbolitza l'inici i la fi del camí de la vida.

j) Baptisme i baptisteri a Orient i a Occident. Per Robert F. Taft

Les fonts literàries constantinopolitanes identifiquen dos baptisteris a l'església Hagia Sophia. El principal, anomenat "Gran baptisteri" era usat pels baptismes imperials. Pels baptismes celebrats durant la vetlla pasqual i per la Teofania (6 de gener). El "Petit baptisteri" era usat el dissabte abans del diumenge de la Palma, el diumenge del Dissabte Sant i la Pentecosta. Aquest és de planta octogonal. Aquest baptisteri fou construït per Justinià i consagrat a sant Joan Baptista. El "Gran baptisteri" era un edifici enorme. El llibre de cerimonial de la Cort Imperial (*De cerimonis II,22*), del segle X, descriu el baptisme d'un nen de la família imperial. Enumera set categories d'oficials convocats per a la celebració. En el gran baptisteri hi entrava el sobirà i el patriarca. És obvi que ens trobem en un primer intent de privatització del ritu de la iniciació. Un cop rebut el baptisme el neòfit era dut en processó fins la desapareguda església de Sant Pere. Allí hi era crismat. I el patriarca llavors portava el neòfit a la comunitat reunida per a la celebració de l'Eucaristia.

El Vaticà II, més que un procés de renovació va ser un retorn a les fonts evangèliques i patrístiques. Un retorn a les venerables tradicions dels primers segles de l'Església. En aquest context cal comprendre el rol de l'orient cristià en el modern renovament litúrgic catòlic. Aquests conceptes es poden aplicar a la celebració del baptisme i dels altres sagraments.

14.7.21. *Esglésies protestants*

Parlem de les preocupacions reformistes en sectors de l'Església al segle XV. Tothom està d'acord que el segle XV és un segle de cisma i, paradoxalment, un segle de reforma. El quatre-cents ha estat batejat com el "segle de Gerson", el qual fou un dels qui més reclamà reformes internes urgents. Luter i Trento, del segle XVI, són incomprensibles sense reconèixer els temps i fets anteriors, entre els quals destaquen els processos reformistes des del sí de la pròpia Església i el seu relatiu fracàs arreu d'Europa. El desig de reforma fou una veritable obsessió, especialment durant l'etapa cismàtica, entre 1378 i 1414.

Són tres els aspectes que demanaven una reforma:⁴⁷⁷

-La reforma de la cúria romana i el seu règim fiscal.

-la vida dels clergues, tant pública com privada, especialment d'aquells que tenien la *cura animarum*.

-Els costums del poble cristià.

Totes les grans Esglésies protestants han conservat com sacraments formalment reconeguts el baptisme i l'Eucaristia.⁴⁷⁸ Ho accepten per l'ordre expressa del Senyor. Però no queda molt ben clarificada en elles la importància del que el Senyor ha prescrit. Les Esglésies luteranes tradicionalistes contrasten amb les altres Esglésies protestants. En realitat les podem anomenar fonamentalment catòliques, sobretot respecte el baptisme. Creuen en l'eficàcia misteriosa del baptisme per a adquirir la gràcia de la regeneració.

Però l'Església reformada de França o de Suïssa, tenen un concepte de la litúrgia només com un conjunt d'exhortacions pietoses i de llargues pregàries, en les que, sobretot, es tracta de presentar el nen a l'Església, de prendre consciència de les responsabilitats morals i religioses que en referència al nen, es tenen. Finalment, el ritu essencial, malgrat les lectures dels passatges bíblics que recorden la seva institució, produeix l'efecte d'haver-se com escamotejat. Aquest gest arcaic, aquesta aigua vessada, aquestes paraules sagrades, no formen cos en absolut amb la resta, i queda clar que no se sap ben bé quin sentit donar-los'hi. En qualsevol "sacramentalisme" s'hi sospita alguna cosa de màgia. En el fons d'aquest mateix prejudici hi ha la supervivència i l'exageració d'una tendència agustiniana, més o menys platònica, molt arrelada a l'Edad Mitja, però que ha arrelat a les Esglésies de la reforma. És la tendència a reduir tot el que és espiritual a l'interior, i a considerar tot el que és corporal, sensible, en la religió, almenys com a cosa supèrflua i fàcilment dubtosa. Com més hom s'abstingui d'intermediaris d'aquest tipus, es creu que serà més "espiritual".

El tractat de Luter *De captivitate babilonica*, mostra clarament com per a una ànima pietosa el conjunt sacramental de la vida litúrgica de l'època semblava una enorme maquinària maniobrada per sacerdots cobdiciosos per a un poble ignorant i que pretenien disposar de la gràcia divina a voluntat.

Philipp Jakob Spener,⁴⁷⁹ és educat en la més estricta ortodòxia protestant del segle XVII. Ha passat a la història com el fundador del pietisme. És un moviment de renovació i reforma cristianes que ha marcat Europa durant dos segles. Diu: "Reconeixem de bon grat que només podem ser benaurats per la fe, i que les obres o el comportament piadós no afegeixen ni poc ni molt a la benaurança. Per això reconeixem també de bon grat el poder de la Paraula de Déu predicada; i no sols l'escoltem per raó del manament diví, sinó perquè també ella és la mà divina que ofereix i lliura la gràcia a la fe, que la mateixa Paraula suscita per gràcia de l'Esperit

⁴⁷⁷ Informació extreta de: HEFELE-LECLERQ: *Histoire des conciles*, VI-2, 643-719.

⁴⁷⁸ Informació extreta de: BOUYER, LOUIS, *Palabra, Iglesia y...*

⁴⁷⁹ Informació extreta de: PH. JAKOB SPENCER, *Pia Desideria...*

Sant. No puc, doncs, lloar suficientment el baptisme i el seu poder i crec que és l'autèntic bany del renaixement i de la renovació per l'Esperit Sant. O, com diu el nostre Luter en el *Catecisme*, que obra el perdó del pecat, allibera de la mort i del dimoni i dóna -i no únicament promet- l'eterna benaurança.”

a) Protestantisme luterà

El Protestantisme del segle XVI,⁴⁸⁰ durant els quatre segles posteriors, ha estat envoltat d'equívocs i interpretacions diverses, augmentats, en el nostre segle, amb noves justificacions. Les primeres manifestacions del protestantisme espanyol del segle XVI es produeixen gairebé immediatament després de la condemna de Luter, i susciten la inquietud de la Inquisició.

El Protestantisme marca una diferència entre el cristià i el que no ho és: el cristià, després d'haver rebut l'aigua del baptisme, es fonamenta principalment en la fe i en la caritat, i que ho és tan sols en profit de tots sense fer mal a ningú i vivint a exemple de Jesucrist purament i sincera. Les altres coses, com cerimònies i estatuts de l'Església, són accessòries. Recomana que els padrins instrueixin als infants, quan els bategin, en la fe i en els bons i sants costums, i ensenyar-los el Parenostre, l'Ave Maria i el Credo. Recomanació també als pares. El primer que cal recordar-los és el vot que van fer en el baptisme. I aquest vot és el Credo. Altres vots que alguns cristians poden fer en el transcurs de la seva vida religiosa, consagrada o no, són només per a poder complir més curosament aquest, que és el principal, i que sense ell no som de cap manera cristians.

En els luterans,⁴⁸¹ la *gratia amissibilis*, que podien per tant, recuperar en qualsevol moment, no podia fer efecte en el més important producte del protestantisme ascètic: la racionalització sistemàtica de tota la vida moral. La pietat luterana, doncs, va deixar pas lliure a la espontaneïtat vital dels impulsos i dels sentiments. Per la por a perdre aquest fonament dogmàtic -*sola fides*-, era un obstacle, juntament amb altres, el situar la *regeneratio* -o almenys els seus començaments- en el baptisme: era un obstacle pel progrés de la moralitat metòdica, suposat l'*universalisme* de la gràcia, ja que això minoraria la distància existent entre l'*status naturalis* i l'estat de gràcia, sobretot si tenim present el moltíssim que els luterans accentuaven la idea del pecat original.

Entre els nombrosos escrits i fullets de caire pastoral de Martí Luter⁴⁸² destaquem els que fan referència al baptisme: *Comentari al Magníficat* i *Sobre el sant i venerable sagrament del baptisme*.

El baptisme és el sagrament que Luter tracta amb major profunditat. També el baptisme té eficàcia per la paraula i per la fe: *El baptisme no justifica ningú ni causa cap bé a ningú, sinó que ho fa la fe en la paraula de la promesa a la qual s'afegeix el baptisme: ella justifica i completa allò que significa el baptisme. Perquè la fe és la immersió de l'home vell i l'emersió de l'home nou*". El baptisme no té una força màgica per a esborrar el pecat original, però es pot administrar als infants que encara no

⁴⁸⁰ Informació extreta de: JUAN DE VALDÈS, *Diàleg de doctrina...*

⁴⁸¹ Informació extreta de: MAX WEBER, *Ensayos sobre Sociología...*

⁴⁸² Informació extreta de: MARTÍ LUTER, *La llibertat del cristià...*

poden desitjar-lo. Aleshores significa l'amor gratuït i la permanent benedicció del Pare als seus fills.

Per a Luter el sagrament és *la Paraula que conté una promesa i el signe que acompanya aquesta promesa salvadora*. Per tant, en el fons, només la Paraula és l'únic sagrament, que es manifesta en el *Baptisme, la Penitència i el Pa*.

Diu Luter: *Beneït sigui Déu i Pare de nostre Senyor Jesucrist, perquè, segons les riqueses de la seva misericòrdia, ha conservat aquest sagrament de l'Església, almenys aquest, immaculat i incontaminat per les constitucions humanes, fent-lo lliure per a totes les gents i per a tots els estaments dels homes; amb el propòsit que els infants, que no són susceptibles d'avarícia i superstició, s'iniciessin i se santifiquessin en la simplíssima fe en la seva paraula, perquè són els infants els qui més s'aprofiten avui del baptisme*.

Comenta Luter que avui no hi ha gairebé ningú que es recordi que va ser batejat ja que han descobert molts altres camins per a perdonar els pecats i per a anar al cel. Diu que sant Jeroni va ser mal comprès en dir que la penitència és la segona taula de salvació després del naufragi, com si el baptisme no fos una penitència. Aferrar-se a la penitència és, per a Luter, motiu de tiranies i d'incomprensions humanes.

En el baptisme hi veu aquella divina promesa segons la qual *el qui cregui i sigui batejat se salvarà* (Mc 16,16). Si no hi ha present aquesta fe el baptisme no causa cap efecte, sinó que més aviat perjudica. *Tal era el baptisme que calia recordar i la fe que calia avivar i fomentar contínuament*. Diu Luter que quan ens alcem dels nostres pecats, no fem altra cosa sinó retornar a la fe en el baptisme que havíem perdut, renovant la promesa feta aleshores, que pel pecat havíem abandonat. Aquest és el sentit que sosté que el baptisme és el primer i el fonament de tots els sagraments, sense el qual no es pot accedir a cap altre. Luter ho justifica per mitjà de les paraules de Pau: *Si li hem estat infidels, ell roman fidel, i no pot desmentir-se a si mateix* (2Tm 2,13).

L'home bateja perquè fa l'obra de submergir el qui és batejat, però no bateja perquè no ho fa per autoritat pròpia sinó en nom de Déu. Es tracta del baptisme de Crist i de Déu que rebem per mans de l'home. Diem: *Jo et batejo en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant*, i no pas: *Jo et batejo en nom meu*. Mentre l'aspirant al baptisme no sigui batejat en nom de l'home, sinó en nom del Senyor, rep veritablement la salvació, malgrat que el ministre sigui un impiu o no l'administri en nom del Senyor -se suposa en el seu interior-; el qui el rep ha estat veritablement batejat en nom del Senyor. La virtut del baptisme no rau en qui l'administra, sinó en la fe de qui el rep. Diu Luter que en tenim un exemple en un cert actor del que llegim que fou batejat fent comèdia.

Una qüestió tocant al baptisme és la seva condició de senyal o de sagrament, consistent en la mateixa immersió en l'aigua, que és la que li dóna nom: *baptizo*, en grec, és el *mergo*, llatí, i *bàptisma* significa *immersió*. Hi ha autors que afirmen que en la paraula i en l'aigua hi ha oculta una certa virtut espiritual que infon en l'ànima la gràcia de Déu. I altres autors ho contradiuen dient que la gràcia només és concedida per Déu, que per un pacte assisteix al sagrament instituït per Ell. Tots ells, però, admeten que el sagrament és signe eficaç de la gràcia. Luter afirma que cal fugir d'aquestes opinions. La significació del sagrament és la mateixa en tots els baptismes.

Els signes nostres duen annexa una paraula de promesa que exigeix fe i que no és possible d'acomplir amb cap altra obra: són, per tant, senyals o sagraments de justificació, perquè són sagraments de la fe que justifica i no pas de l'obra i, per consegüent, tota llur eficàcia és la mateixa fe i no pas l'obra. El baptisme no justifica ningú ni causa cap bé a ningú, sinó que ho fa la fe en la paraula de la promesa a la qual s'afegeix el baptisme: ella justifica i completa allò que significa el baptisme.

El baptisme significa la mort i la resurrecció. Quan el ministre immergeix l'infant en l'aigua significa la mort, i quan el treu de nou significa la vida. Quan atribuïm al baptisme la purificació dels pecats, la hi atribuïm en veritat, però es tracta d'una significació més imprecisa i matussera que la que sosté que el baptisme és més aviat un símbol de la mort i de la resurrecció. Diu Luter: *Per aquesta raó em plauria que els qui bategen fossin immergits totalment en l'aigua d'acord amb el significat propi del mot, per tal de segellar el misteri: no pas perquè ho creguin necessari, sinó perquè considero que fóra bo de donar a una cosa tan perfecta i plena un signe igualment ple i perfecte, tal com sens dubte fou instituït per Crist.*

Per Luter la significació del baptisme és morir i viure, i per tant, no podem recuperar la salvació ni per la penitència ni per cap altra via sinó per la força del baptisme. Tot el que fem mentre vivim per a la mortificació de la carn i per a la vivificació de l'esperit, és cosa del baptisme. D'aquí l'acceptació dels nostres sofriments. Tota la vida ha d'estar pendent del baptisme, és a dir, de la mort i de la resurrecció. Hi ha tantes tasques en que avui s'ocupen els cristians, que s'obliden de llur baptisme, i no hi ha ningú que s'arribi a recordar què assolí amb el seu baptisme.

Sobre el baptisme dels infants, Luter manifesta que els qui diuen que com que els infants no poden copsar la promesa de Déu ni són capaços de tenir la fe del baptisme, i que per tant, la fe no és imprescindible, ell creu que als infants els basta la fe dels altres, és a dir la d'aquells qui els presenten.

b) El Calvinisme

El calvinisme⁴⁸³ és la idea religiosa determinant de quantes lluites s'han dut a terme a l'entorn de la religió i la cultura en els països civilitzats més desenvolupats des del punt de vista del capitalisme durant els segles XVI i XVII. El dogma més característic és el de la *predestinació*. En el capítol 9, sobre el lliure albir, número 3, de les proposicions de *Westminster confession* de 1647, es diu: *En caure l'home en el pecat, la seva voluntat ha perdut completament la capacitat d'encaminar-se al bé espiritual i a la benaurança, de tal manera que l'home natural, apartat per complet del bé i mort en el pecat, no és capaç de convertir-se ni tan sols preparar-se per a fer-ho.* En aquest punt, el calvinisme és totalment oposat al luteranisme, ja que aquests últims creuen que la gràcia que es perd, es pot recuperar per mitjà de la humilitat i el penediment, la confiança fidel en la paraula de Déu i els sagraments. El purità autèntic no acceptava qualsevol empremta de cerimonial religiós en els que hi identificava els sagraments. El baptisme era obligatori només per precepte positiu, però no era necessari per a la salvació. Conseqüents amb això, els independents escocesos i anglesos estrictament puritans,

---

⁴⁸³ Ibid.

imposaren el principi de que no havien de ser batejats els fills dels *reprovats* notoris. El sínode de Edam de 1586 (article 32, l) recomanava batejar a un adult que aspira al baptisme sense ser encara "madur" per a la comunió, només en el cas de que la seva conducta fos sense màcula i de que manifestés el seu desig *sonder superstitie*. Pels calvinistes no és el baptisme el que fa a una persona membre *eo ipso* de l'Església, sinó que només el fa *membrum incompletum* passiu, i no atorga cap dret. La confessió de fe i de bona voluntat atorguen el caràcter de membre actiu en sentit jurídic. La doctrina de la predestinació va ser motiu de moltes disputes. Pel que fa referència al baptisme, es discutia si els fills dels reprovats per la seva mala conducta devien ser admesos o no al baptisme.

Sobre els sacraments, la doctrina de Calvi⁴⁸⁴ se situa en una posició intermèdia entre un concepte màgic i el seu oposat, el que redueix el sacrament a un símbol. Per al reformador hi ha dos sacraments: el Baptisme i la Santa Cena. En el seu desenvolupament es dedica, per una banda, a exposar la seva doctrina i, per l'altra, a refutar les presentades per altres tendències confessionals.

Diu que el Baptisme referma la nostra fe amb Déu, i alhora la confessa davant els homes. Té tres valors: en primer lloc, ens confirma que els nostres pecats, passats i futurs, han estat perdonats; en segon lloc, significa la nostra mort espiritual en Crist i una nova vida en Ell. En tercer lloc, testimonia que, units a Crist, participem de tots els seus béns.

El Baptisme no ens restaura en la situació d'abans del pecat original. És un signe del perdó total sobre el pecat. La perversitat es manté, però el sacrament de l'aigua representa la promesa que, al final, la perversitat serà vençuda. En el baptisme la persona és consagrada per a servir la glòria de Déu i donar un bon exemple als germans.

Paraules de Calví: *El baptisme ens ha estat donat per Déu per tal de prestar-li, en primer lloc, l'obsequi e la nostra fe, i, en segon lloc, per donar-ne testimoni davant els homes.*

Tres aportacions amb que el baptisme contribueix a la nostra fe. Diu Calví:

La primera consisteix en el fet que el baptisme ens és proposat pel Senyor perquè sigui símbol i document de la nostra purificació, és a dir, confirmar-nos que tots els nostres pecats han estat esborrats, encoberts i oblidats; que no seran recordats ni imputats. El Senyor vol que tots els qui hagin cregut siguin batejats per al perdó dels pecats. "*Tots aquells qui hagin cregut i hagin estat batejats seran salvats*" (Mc 16,16). No cal, però, pensar que el baptisme s'administri solament amb vista als temps passats, de tal manera que per a les noves caigudes, en les quals tornem a caure després d'haver rebut el baptisme, s'hagin de cercar uns remeis nous, diferents. En qualsevol edat que rebem el baptisme, ens rentem i purifiquem d'una vegada per totes i per a tota la vida. I així tantes vegades com caiguem en el pecat caldrà fer memòria del baptisme i que

---

⁴⁸⁴ Dades de: JOAN CALVÍ, *Institució de la religió...* De l'edició *Princeps* de 1536. Obra principal de Calví.

amb ella s'armi el nostre esperit, per tal que sempre estigui segur que li han estat perdonats els pecats.

La segona: En el baptisme ens és lliurada la puresa de Crist; ella sempre està present, cobreix i neteja totes les nostres immundícies. D'això no hi ha dret a deduir-ne cap llicència per a pecar en el futur. Aquesta instrucció sols és lliurada a fi que aquells qui, per haver pecat, gemeguen, cansats i desolats sota el pes de llurs pecats, tinguin on aferrar-se i d'on prendre consol, i no s'esfondrin en la confusió i en la desesperança.

La tercera: El baptisme ens proporciona un altre consol en mostrar-nos la nostra mortificació en Crist i la nova vida que tenim en Ell. Amb aquestes paraules no ens exhorta l'Apòstol únicament a imitar-lo, sinó que Crist ens ha fet participar amb el baptisme de la seva mort per tal que siguem inserits en la justícia.

El baptisme és una remarca per la qual manifestem que volem ésser comptats entre els qui componen el poble de Déu, per la qual testifiquem que consentim amb tots els cristians en el culte a un sol Déu i en una sola religió, i per la qual, finalment, afirmem públicament la nostra fe, de tal manera que no solament aspirin a lloar Déu els nostres cors, ans també les nostres llengües i tots els membres del nostre cos amb totes les formes possibles.

Hem de rebre el baptisme com vingut de la mà de Déu. Cal que estiguem certs i convençuts d'això. Altrament, si la fe manca, el sagrament serà un testimoniatge d'acusació contra nosaltres, en presència de Déu, que no hem donat fe a la promesa que hi era inclosa. Amb això es rebutja plenament l'error que pondera la força i el valor del sagrament a partir de la dignitat del ministre. Això rebutja igualment els qui afirmen que no hem estat batejats degudament els qui fórem batejats en el regne papal, i en conseqüència urgeixen furiosament la recepció d'un nou baptisme. Nosaltres fórem iniciats en el baptisme no pas en el nom de cap home sinó en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant, i que, per tant, el baptisme no és de cap home sinó de Déu, qualsevol qui fos el qui ens l'hagués administrat.

A l'objecció que ens plantegen, segons la qual la nostra fe ens ha vingut alguns anys després de rebre el baptisme, i, així, el baptisme que ens van conferir és invàlid, responem que, quan per la gràcia de Déu comencem a desvetllar-nos, creiem que no s'ha pas dissipat la seva promesa. Déu per mitjà del baptisme promet el perdó dels pecats, i allò que ha promès ho donarà, sense cap dubte, a tots els creients. Aquesta promesa, que ens ha estat oferta amb el baptisme, és la que fem nostra per la fe.

c) Els Baptistes

Els baptistes varen deixar de creure en una Església com a fideïcomís amb finalitats ultraterrenals, com una institució en la que necessàriament hi cabria el que és just i el que és injust, ja per a augmentar la glòria de Déu, -concepte calvinista-, o per a dispensar als homes els béns de salvació -concepte catòlic i luterà-. Creien en ella exclusivament com una comunitat dels personalment *creients* i *regenerats*; i només d'aquests. Aquest era el sentit simbòlic del principi que només els era permès batejar als adults que personalment haguessin conegut i assimilat la fe. Per això els baptistes

mantenen gelosament el baptisme. Aquí podem explicar un bateig baptista en un estany: vestit de negre i submergit fins la cintura hi ha el predicador. I això tant a l'estiu com a l'hivern, faci el fred que faci. Van entrant a l'estany, una rere l'altra, les persones que s'han de batejar. Vestits d'etiqueta. Un cop s'han compromès a guardar la fe entren a l'aigua, una rere l'altra, homes i dones, aquestes de la mà del predicador. I són submergits totalment. Quan en surten, amb molt fred força vegades, i amb les seves robes molles, reben felicitacions per totes parts, i embolicats amb grosses flassades són portats a les seves cases. És important fer esment que molts dels batejats ho fan convençuts que així tindran clients i feina en la seva vida professional.

La primera vegada que sorgeix clarament a l'interior del protestantisme el principi d'una *believers church*, és a dir, d'una comunitat del poble veritablement sant, estrictament limitada als "veritables" cristians, i per això, voluntàriament separada del món, és amb els "anabaptistes de Zurich" el 1523/24. L'any 1525 varen introduir el baptisme dels adults -incloent-t'hi l'eventual rebateig-, recolzant-se en T. Múnzer, que havia refusat el baptisme dels nens sense, no obstant, exigir la seva última conseqüència: el nou baptisme dels adults que havien estat batejats de nen.

d) Església Evangèlica

L'Església, "poble de Déu", es realitza en el lloc i en el moment en que la Paraula de Déu és anunciada fidelment i rectament administrats els sacraments.⁴⁸⁵ Paraula i sacraments són els signes que fan visible i cognoscible la "congregatio sanctorum et credentium" que s'aplega sota la creu de Crist. (*Confessio augustana art. 7 De ecclesia*). El cristià evangèlic accepta i valora els sacraments (baptisme i cena), sempre que amb ells no s'amagui la suficiència de la salvació que se succeeix en només Crist. Valora, sobretot, la paraula rectament predicada, que fa de l'Evangeli el signe certíssim de l'Església.

e) Anglicanisme

L'Anglicanisme sorgí al segle XVI, com una forma nacional de cristianisme, i no per un home com a capdavanter, com ho van ser Luter i Calví. S'afirma catòlica, però no catòlica romana.⁴⁸⁶

Tot i que la litúrgia és minuciosament ordenada, aquesta Església presenta, avui en dia, una desorganització que fa que cadascú vagi pel seu cantó, doncs els bisbes no tenen autoritat per a regular aquesta situació. Hi ha força incoherència doctrinal. Alguns fidels s'adhereixen al grup que més bé els va per a la seva manera de ser. St. George's Church, de Barcelona,⁴⁸⁷ forma part de la diòcesi a Europa comanada pel bisbe de Gibraltar. I formen part de l'Església d'Anglaterra que depèn de l'Arquebisbe de Canterbury. A la Península Ibèrica hi ha altres esglésies anglicanes però que no depenen de Canterbury.

⁴⁸⁵ Informació extreta de: GÓMEZ-HERAS, JOSÉ M^a, *Teologia protestante..*

⁴⁸⁶ Informació extreta de: TOLÉDANO, ANDRÉ, *L'anglicanisme...*

⁴⁸⁷ Conversa amb el Rv. Andrew Tweedy. Aquesta Església fa 150 anys que és a Barcelona. (Recomanat pel pare Ignasi Ricart, claretià).

El “Prayer Book”, actualment vigent en l’Església anglicana, és de 1552, revisat el 1662. Entre altres ritus litúrgics, hi ha els oficis pel Baptisme. Hi figura el reconeixement de dos sacraments, el baptisme i la comunió com la base d’un culte públic. L’anglicanisme no ha donat grans teòlegs. Es basa més en la pràctica que en els principis.

Alguns anglicans creuen que amb el baptisme reben la gràcia de Déu. I altres creuen que només és un cerimonial que permet ser membre de la comunitat; però la gràcia de Déu vé més tard. La litúrgia deixa espai per a interpretacions de diverses maneres.

L’infant que es bateja rep l’aigua sobre el seu cap, amb les mateixes paraules que els catòlics. A vegades es bateja per immersió, quan és un adult que entra a la comunitat. Aquest, però, abans ha de passar per un catecumenat. Els adults reben el bateig i la confirmació al mateix temps, que només pot administrar el bisbe. I l’infant reb aquests dos sacraments per separat, ja que la confirmació demana el seu consentiment personal. El bateig s’administra amb l’assistència dels pares. També poden haver-hi padrins. Hi ha, com en el baptisme dels catòlics, la renúncia a Satanàs i la professió de fe. Accepten el baptisme d’altres confessions cristianes per els que s’adhereixen a la comunitat cristiana. El baptisme dels adults s’administra juntament amb l’Eucaristia, i és la benvinguda a la comunitat.

En temps de la reina Isabel I d’Anglaterra sorgí el moviment dels “puritans”.⁴⁸⁸ Consideraven les reformes de l’Església d’Anglaterra com a incompletes, i demanaven una ulterior purificació del que ells consideraven formes i cerimònies anti-estructurals. Havien caigut sota la influència de Calví, a Ginebra, on hi veien exemples d’Esglésies “millor reformades”. Creien -entre altres coses-, que el senyal de la creu en el baptisme era una cerimònia supersticiosa.

f) Metodistes presbiterians⁴⁸⁹

Són esglésies que accepten els dogmes només com a orientatius i no pas com una cosa inamovible. Sobre el baptisme: Bategen a nens i a grans que ho aplacen per estar-ne segurs. No creuen que el baptisme faci res *ex opera operato*, sinó que és un sacrament d’un signe visible d’una gràcia invisible. És signe de pertinença a la comunitat cristiana. Celebren el baptisme per aspersion i no per immersió. No li donen una importància gran. Tenen pila baptismal al presbiteri. Bategen amb les paraules: *jo et batejo en el nom del Pare i del Fill i de l’Esperit Sant*. I hi resen una pregària pels pares i pel nou batejat. Es celebra a l’hora del culte en presència de tota la comunitat ja que és l’entrada a la comunitat cristiana. Poden tenir padrins. Sense res més. Reconeixen el baptisme d’altres comunitats cristianes.

Hi ha noves esglésies al costat del protestantisme d’ells, com són, entre altres, l’església pentecostal i l’església baptismal. Aquesta última bastant oberta. Aquestes esglésies bategen normalment per immersió, i no reconeixen el baptisme pels nens. Li

⁴⁸⁸ Informació extreta de: NEILL, STEPHEN, *El Anglicanisme...*

⁴⁸⁹ Visita a l’església protestant de Barcelona centre. Metodista (s. XVI) presbiteriana (Calví). Pastor jubilat, però en funcions: Enric Capó. (Recomanat pel P. Ignasi Ricart, claretià).

donen una gran importància. El baptisme és per a ells una ordenança. Si són conversos provinents d'altres confessions, els tornen a batejar.

14.7.22. *La presència protestant a Catalunya i Barcelona*

Durant el segle XVI van entrar a Catalunya llibres protestants, tant luterans com calvinistes. I el contacte personal també va influir en adhesions als nous sistemes religiosos. També hi ajudava la convivència i immigració d'hugonots francesos. Aquests tingueren força influència sobretot durant l'any 1560. Hi havia un nucli protestant important a Maçanet i altres llocs fronterers. Les precaucions eren tan estrictes que s'ordenà que cap natural francès de qualsevol condició, pogués ensenyar i adoctrinar nois de cap de les maneres. Els ordinariis eclesiàstics i els seus vicaris generals havien d'examinar els estrangers que entraven a les diòcesis per veure si eren bons cristians. L'any 1568 la Inquisició barcelonina va voler editar un catàleg de llibres prohibits sota el títol *Catalogo de Trento*, que no fou mai publicat. La Inquisició va lluitar contra l'entrada d'idees protestants i va condemnar diverses persones, moltes de les quals varen abjurar.

Malgrat el que hem exposat, podem afirmar la poca consistència del protestantisme català del segle XVI, doncs la majoria eren gent forastera. Afectava molt els estaments clericals, segurament perquè era l'estament amb capacitat de llegir. El protestantisme no va fructificar a causa de la seva inconsistència i també en part, per la repressió de la Inquisició.

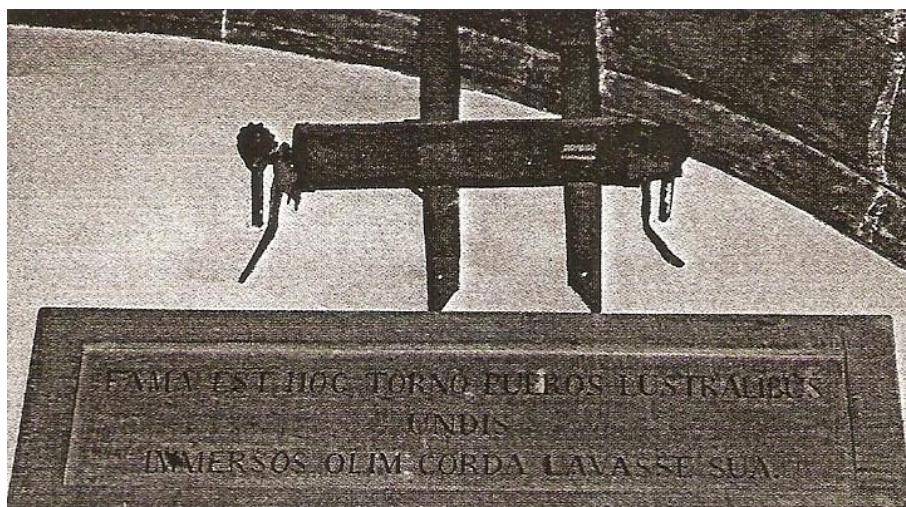
En aquest aspecte, els temps actuals són força diferents.

15. PILES BAPTISMALS CARACTERÍSTIQUES FORA DE L'ÀMBIT DE LA PROVÍNCIA ECLESIASTICA DE BARCELONA

Els canvis en la celebració del sacrament del baptisme i l'evolució de les piles baptismals en el transcurs dels anys, han seguit un camins paral·lels, doncs aquestes són un complement necessari del primer. Per a ajudar a completar l'estudi d'aquesta evolució, tot seguit parlem d'unes piles que no són de l'àmbit de la Província Eclesiàstica de Barcelona, però que tenen unes característiques força interessants, que no s'han trobat en les del present treball. Expliquen gràficament alguns dels aspectes que fem referència.

Santa Maria la Major. Inca

Aquesta parròquia conserva un torn,⁴⁹⁰ col·locat sobre l'antiga Capella de Baptisteri, que prové del ritu del bateig per immersió, ritu vigent a Occident fins el segle XIV, de forma general, i encara practicat a les Esglésies Orientals. Diversos testimonis històrics esmenten aquest torn per devallar els infants a la pila baptismal i assegurar que no hi caiguessin a dins. És una peça única a les esglésies de Mallorca, testimoni clar que, en el segle que comença a funcionar la parròquia inquera, el baptisme d'infants s'hi administrava per immersió.

La primera descripció d'aquest torn, la tenim a la visita pastoral del bisbe Pedro Rubio Benedicto de 1780. Aleshores s'estava construint l'actual temple parroquial, iniciat el 1706. Ordenà: *que la rueda de madera que se halla colocada sobre la Pila del Bautismo, y fixada en las maderas del piso del Coro, que por tradición se cree haver servido en tiempos muy antiguos, y de la primitiva Iglesia para hacer los Bautismos por "immertionem", se procure conservar con el mayor esmero, aun quando se verifique mudar dicho piso, o hacerle nuevo de boveda, en atención a ser este monumento digno*

⁴⁹⁰ Informació facilitada per Mossèn Pere-Joan Llabrés i Martorell, Canonge de la Seu de Mallorca i Delegat Diocesà del Patrimoni Cultural de Mallorca. Aquesta informació és un extracte de la que va publicar a *Estudis Baleàrics*, números 62-63 dels anys 1998-1999, 41 a 46. I també s'ha extractat informació publicada a *Inca en la història 1229-1349*, del mateix autor, juntament amb Ramon Rosselló. Inca (Mallorca 1998), 93 i 94.

de perpetuarse en la memoria de los venideros, y que no se halla en ninguna otra Iglesia de este Reyno.

En aquesta roda o torn s'hi devia posar un llenç i, embolcat en ell s'hi dipositava ajagut el cos del minyó, que era baixat, accionant el torn, fins a ésser submergit en la font baptismal.

Una làpida just davall aquest torn informa en un díctic llatí la seva funció original: *Fama est hoc torno pueros lustralibus undis immersos olim corda lavasse sua.* La inscripció, traduïda, vol dir: *és tradició que en altre temps els infants, immergits en les aigües purificadoras mitjançant aquest torn, rentaven els seus cors.*

Nuestra Señora de la Asunción. Navardún (Saragossa)

Al peu de la nau hi ha una interessant pila baptismal troncocònica, amb decoració exterior simple, però molt bella a contrallum. L'interior de la seva copa està excavada en forma de creu, molt poc habitual, amb decoracions en els seus angles. La part de baix de la decoració exterior és semblant a la de la pila de Sos del Rey Católico, municipi amb el que limita, la qual cosa fa pensar que es tracta d'un tipus de pila baptismal treballadaes per escultors locals.

Saint Miliou. Guimiliau (Bretanya, França)

A la Bretanya hi ha varies piles baptismals monumentals. Una d'aquestes piles és la que detallem, donades les seves característiques espectaculars. És una obra tractada en termes esculturals. L'artista aconseguix una gran coherència d'estil.

El Baptisteri és del segle XVII i la pila baptismal és de granet que data de l'any 1675. Es troba al centre d'un espai on conflueix la llum i l'ombra. El baldaquí descansa sobre vuit columnes salomòniques, semblants a les del retaule de la mateixa església, recarregades d'una decoració vegetal i animal.

La cornisa té un tambor adornat amb setze estatuetes col·locades en els nixols: la Verge i el Nen, sant Miliou, Ecce Homo, sant Miquel, els quatre Doctors i els quatre Evangelistes, sant Lluís amb la fesomia de Lluís XIV, sant Roc i sant Francesc mostrant els seus estigmes.

L'escultor va enriquir els seus personatges amb vestidures amb moviments en diagonal, que ajuden a crear un element de fastuositat i de grandesa.

En un doble llanternó hi ha el grup escultòric del bateig de Jesús, i coronant-ho tot, un àngel amb les ales desplegadas. La magnificència de l'obra sembla ofegar la seva bellesa i les formes es perden en el seu desenvolupament: cada detall està treballat, no hi ha una línia sense una contralínia. Tot és exhuberant.

La fotografia "collage" dóna una idea plàstica de la grandesa d'aquesta pila baptismal.

Saint Benigne. Dijon (Borgonya, França)

La catedral de Dijon té una pila baptismal amb dues característiques molt pròpies, que les trobem a moltes esglésies de França: una d'elles és la grandiositat de la tapa que cobreix la pila, que s'ha d'aixecar i desplaçar per mitjà d'una columna giratòria que fa de grua. L'altra característica és la segona pila que hi ha al costat de la pila pròpiament dita i que té per utilitat dipositar-hi el que és necessari per batejar. Aquesta segona característica difícilment es troba en el territori de l'antic Bisbat de Barcelona.

Verge de l'Assumpció. Duomo (Catedral de Pàdua, Itàlia)

Al costat del Duomo de Pàdua, però separat, hi ha el Baptisteri. És un petit edifici que es pot admirar particularment de nits, gràcies a una intel·ligent il·luminació que ressalta els volums, aïllant-los del complex de la catedral. La planta és quadrada, i en ella hi ha encastat un alt cilindre que és on s'hi recolza la cúpula. L'àbsis, però, és un paral·lelepípede que s'uneix a la part central per un transsepte. L'edifici pot ser del segle XII i la decoració dels arcs, de principis del XIII. El seu interior està profusament decorat per Giusto de Menabuoi entre 1375 i 1378 per a passar a ser una capella

sepulcral. L'any 1405, però, el Baptisteri torna a tenir la seva funció original. En el centre d'aquest Baptisteri s'hi va col·locar l'any 1443 la pila baptismal de Giovanni da Firenze. Com que la decoració era per a capella funerària, el tema dominant és la història de la salvació. És un exemple característic de la grandària que es volia donar, a l'època, al lloc de la celebració del baptisme. La pila baptismal, de marbre, amb unes arcades a tot el voltant, i una tapa amb uns àngels, rematada amb la figura de Joan Baptista batejant a Jesús.

Saint Etienne. Catedral de Auxerre (Borgonya. França)

La característica que distingeix aquesta pila baptismal de totes les altres estudiades, és el seu policromat. És una pila octogonal, amb la inscripció a tot el seu perímetre que diu: *Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Hi ha vuit medallons pintats, un d'ells és el símbol del Bon Pastor, un altre és un Arcàngel. També hi ha pàmpols i raïms.

Església de Vitalis. Sbeitia. Tunísia.

Aquesta és una piscina per al bany baptismal, d'art bizantí. Devia tenir una coberta, doncs hi ha les bases de quatre columnes. Hi ha un mosaic, amb flors i fulles. A dos extrems hi ha tres graons, i en un costat un replà que pot servir de seient. A sobre del respall hi ha una inscripció que diu: *VITALIS ETCARDE LAVOTU MSN*, però alguna grafia és de difícil interpretació. Al centre de la paret del davant del seient hi ha gravada una creu. La planta és cruciforme.

Saint Ronan. Locronan (Bretanya. França)

En aquesta església hi trobem una pila baptismal on al costat de la pila per a contenir-hi l'aigua de batejar, hi ha dues piles més petites que tenen la funció, una d'elles, per a dipositar-hi el que és necessari per al bateig, i l'altra que serveix per recollir l'aigua que cau del cap del nou batejat. És una església medieval d'un poblet amb les característiques pròpies d'aquella època. No n'hi ha de semblants a la Província Eclesiàstica de Barcelona.

Saint Nikolas. Catedral de Fribourg. Suïssa

La pila baptismal d'aquesta catedral és força espectacular. Com la de la Verge de l'Assumpció, -el Duomo de Pàdua-, té a dalt de la tapa les figures de sant Joan Baptista batejant a Jesús. La grandiositat de tota la construcció fa aquesta pila baptismal

semblant a moltes d'Itàlia, de les que n'és una mostra la que hem citat de Pàdua; encara que no està situada en un baptisteri sinó a la nau central del temple. Si en fem referència és perquè la tapa de la pila s'aixeca per mitjà d'una politja, sistema que en tenim pocs exemples. La pila de Saint Benigne de Dijon (Borgonya, França), també citada, té un sistema de suspensió de la tapa, però que només serveix per moure-la d'un cantó cap a l'altre. Aquesta pila de saint Nikolas és octogonal i descansa sobre una base més elevada del terra, de quatre graons.

La seva construcció és del període gòtic, amb escenes adients al baptisme gravades a les vuit cares del seu perímetre. De sota la copa de la pila surt una construcció, també

gòtica, que entra a l'interior de la base, i que pot fer les funcions de desguàs cap a una piscina a terra.

Santa Maria. Castelló d'Empúries

A mà dreta de l'entrada de l'església hi ha una pila baptismal romànica doble. Aquesta pila es pot datar al segle XI, època de la consagració de l'església, l'any 1064. De fet són dues piles tallades en un únic bloc de pedra. L'alçada de la grossa és de 120 cm. i el diàmetre és de 148 cm. La petita fa 60 cm. d'alçada i 92 cm. de diàmetre. Les dues piles es troben situades a nivells diferents i, per tant, entre la base de la petita i el terra hi ha un espai buit de 48 cm., i la seva part superior és 22 cm. més baixa que la de la grossa. El gruix de les dues piles és de 12 cm. La petita s'aguanta perfectament enganxada a la grossa.

Són dues piles semiovals, encara que la grossa és més aviat cilíndrica que s'escanya cap a la part superior, decorades les dues amb arcs cecs. Els capitells d'aquests arcs recorden les flors de lis. Les dues peces són rebuidades en el seu interior, i hi ha un conducte que fa que l'aigua de la grossa passi a la pila petita. Per tant, l'aigua beneïda de les dues piles resten en un mateix nivell. La pila grossa potser era destinada al baptisme dels adults i la petita a la dels infants, doncs la immersió es practicà fins ben entrat el segle XIII.

16. CONSIDERACIONS DERIVADES DE L'ESTUDI DE LES PILES BAPTISMALS

16.1. DADES ICONOGRÀFIQUES

En el desenvolupament d'aquest treball fem referència a diversos símbols iconogràfics cada vegada que el tema que tractem així ho demana. Ara exposem el símbol com a prioritari, i amb alguna referència que ajuda a situar-lo en l'objecte o qüestió on és tractat.

La complexitat dels programes iconogràfics planteja el rol educatiu de les decoracions, portadores d'una gran profunditat teològica que, probablement, va sobrepassar els coneixements dels fidels en l'antigor. André Vauchez diu, després de destacar la incapacitat del poble medieval per pensar en abstracte, que és un art a impactar i provocar "un xoc emotiu susceptible de transformar-se en intuïció espiritual". Igual reflexió s'aplica als autors materials de les piles baptismals; doncs encara que moltes decoracions estan relacionades estretament amb el sagrament, això no vol dir que els picapedrers tinguessin coneixement del complex *corpus* dogmàtic baptismal.

16.1.1. Símbols vegetals

El primer símbol d'importància per a la iconografia baptismal que exposem, dins l'apartat de símbols vegetals, és l'olivera. Un branquilló d'olivera és el que porta al bec el colom, que fa que Noè, des de l'Arca, conegui que la terra ja està assecada. Per això l'olivera és el símbol o signe de la salvació. Els sants olis o *Sanctum Chrisma*, amb el que s'ungeixen els batejats, són preparats amb oli d'oliva. Pels homes dels segles XIII i XIV, la crismació era considerada sagrada i fonamental per a les seves vides. Una pila d'immersió amb fulles d'olivera és la de les Santes Juliana i Semproniana de Sant Adrià de Besòs.

Des del segle VI jueus i cristians comparteixen l'accepció del raïm com a signe de Terra Promesa, amb una intenció fonamentalment funerària i referida a la vida eterna. El raïm és també l'emblema de Crist oferint la seva sang. Té un caràcter eucarístic indubtable. Hi ha fulles de raïm a la pila de Sant Antoni Abad de Vilanova i La Geltrú.

La connexió entre el raïm i la pila baptismal és igual a la connexió entre el baptisme i l'Eucaristia. Els Pares de l'Església afirmen que el baptisme i la comunió foren sagraments d'un mateix origen: l'aigua consagrada obria les portes de l'eternitat i el licor eucarístic anunciava l'embriaguesa dels goigs divins. Corblet assegura que durant l'edat mitjana algunes esglésies afegien una mica de vi a l'aigua baptismal. La parròquia de Santa Maria de Badalona (a ca l'Alzina) té una pila amb pàmpols de vinya. També té raïm, pans i un calze la pila de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls.

La pinya, junt amb el raïm és el símbol del déu Baco, i la seva presència és constant a l'extrem superior de la vara o *thyrsus* que porta el déu. La pinya és símbol de fecunditat i renaixement, i la seva significació resurreccional va ser presa en consideració pel cristianisme.

La flor és el símbol resultant de la sang dels màrtirs. La flor de lis és una espècie que no existeix en botànica. La seva representació descansa sobre la faceta heràldica del liri. I el liri tant representa el Salvador com els sants, el resplendor de la Pàtria Eterna i la virtut de la castedat. Aquesta última accepció és la més extesa.

La palma té un fruit abundant de gran valor alimentari. És emblema de fertilitat. És, en el món jueu, símbol de l'esperança de la vida eterna. I pels cristians, els màrtirs porten les palmes que els defineixen com a vencedors de la mort. La pila de les Santes Juliana i Semproniana de Sant Adrià de Besòs té gravades unes palmes.

El símbol del cep passa a ser un element decoratiu sobretot a partir de l'estètica del gòtic. I del barroc.

La fulla de parra, en el context del Renaixement, es converteix en la primera peça de vestir usada per l'home, introduïda com element de civilització i alhora de símbol del pudor.

El xiprer és el símbol funerari i d'incorruptibilitat. És símbol d'acolliment, repòs i benestar

L'acàcia és símbol d'amistat, de vida moral.

Les punxes de l'acant, signifiquen dolor i el càstig pels pecats.

L'aigua és indispensable per a la vida. Té el poder de símbol de purificació, en el baptisme renta els pecats de la vida passada.

L'alzina és, junt amb el roure, signe de fermesa i fidelitat.

L'ametlla i la seva flor són signes de dolçor i delicadesa. Una branca d'amatller florit significa l'aprovació divina.

La figuera és l'arbre que simbolitza l'abundància, la fertilitat i la fecunditat de les bones obres. Però, un cop seca, es converteix en un arbre dolent. Hi ha fulles de figuera a la pila de Sant Vicenç de Vallromanes. I a la de Sant Fèlix de Canovelles.

El jonc és el signe del fidel que segueix el camí de la humilitat cristiana. Simbolitza frodositat, flexibilitat, docilitat. És esperança de salvació dels creients.

La maduixa simbolitza la justícia perfecta, l'espiritualitat, la humilitat i la modèstia. La fulla de la maduixa recorda la Trinitat; el fruit la sang de Crist, i la flor les cinc nafres.

Les espigues que simbolitzen l'eucaristia les trobem a la tapa de la pila de Santa Maria de la Palma de Cervelló.

16.1.2. Símbols animals

Podem considerar l'abella com un símbol baptismal. És el símbol de la fertilitat, la diligència, l'eloquència, la laboriositat. Per la mel i el fibló, es considera l'abella emblema de Jesucrist. L'epístola del pseudo-Bernabé diu: *Perquè el nen, primerament s'alimenta de mel i després de llet. Així també nosaltres, vivificats per la fe de la promesa i per la paraula, viurem dominant la terra.*(Cap. VI. 10, 11, 13, 17). Aquesta al·lusió a la llet i a la mel ho confirma, ja que aquestes formaven part dels ritus baptismals.

Els coloms de les piles baptismals serveixen per designar l'ànima dels batejats. Segons sant Ambrós els neòfits havien d'acostar-se a rebre el baptisme amb la simplicitat del colom. També són emblema de l'Esperit Sant. El trobem a Santa Maria de la Palma de Cervelló. I també a la de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls. I a les de Sant Josep i Santa Maria de Badalona.

Les àguiles tenen un caràcter escatològic. Són signe rellevant de la Resurrecció. La seva capacitat de mirar directament al sol, les converteix, segons Aristòtil, en l'única au mereixedora del qualificatiu de "Au Divina". Els canvis peròdics del plomatge de les àguiles són d'interès per a la iconografia baptismal, que van adoptar-la com anunci del neòfit que, després de la triple immersió, queda regenerat i capacitat per a la vida eterna.

El gall és emblema de vigília i de la vigilància. El seu cant matutí anuncia el nou dia, la nova vida del batejat i l'avís del judici final.

El dragó és l'esperit del mal que és sotmès per la creu. El bateig venç el drac.

El peix és el símbol de Crist. N'hi ha, entre altres, a la de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls.

La cabra és el símbol de la luxúria i dels condemnats pel judici final. És la representació per antonomàsia de satanàs.

El cérvol és símbol de la persona que es prepara per rebre el sagrament del baptisme. Es representa per un cérvol que cerca les aigües pures.

La pila de Santa Maria de La Geltrú de Vilanova i La Geltrú, descansa sobre quatre peus de lleó. També la de Sant Bartomeu i Santa Tecla de Sitges. Significa que el baptisme és la victòria sobre el mal que representa el lleó.

16.1.3. Símbols arquitectònics i materials

En els primers baptisteris que es construïren després de l'Edicte de tolerància de Constantí, hi trobem, al costat de la pila baptismal, un altar. L'altar, junt a les piles baptismals, otorga la unitat de baptisme i Eucaristia.

Allà on la pila baptismal és fixa en el nàrtex -vestíbul o pòrtic situat al davant de la porta d'algunes esglésies-, hi ha una segona pila. D'aquest costum d'origen grec, poden ser les segones piles que trobem en algunes esglésies de la Bretanya i de la Borgonya, com les de Saint Ronan de Locronon a la Bretanya i de Saint Benigne de Dijon a la Borgonya.

Les *capides* o vestits blancs, signe de la nova vida del batejat, a l'edat mitja entraven dins l'àmbit del sagrat; i eren un problema especial: havien de ser únics per a cada nen, amb l'excepció dels casos de pobresa. Sant Joan Crisòstom diu que el vestit blanc és signe de puresa i d'integritat de vida, i exigeix un comportament immaculat del neòfit. La pila de la parròquia castrense de Plaça, parròquia personal, de Barcelona, té treballada a la tapa de ferro, un vestit nou, que és el que assumeix el batejat.

Les piles romàniques rectangulars i ovalades busquen una semblança formal i simbòlica amb els sepulcres, doncs el bateig és el camí de passar de la mort a la vida plena.

La columna connecta el nivell inferior amb el nivell superior. Dóna estabilitat a la construcció. És el símbol de l'arbre de la vida. A partir del segle XII la pila es construeix sobre una columna, que la sosté. Abans era fixa a terra sense columna.

Hi ha una pila amb arcades al Museu de l'Ajuntament de Terrassa que antigament era al castell de Vallparadís. (Veure l'església de Sant Pere de Terrassa). També n'hi ha una a Sant Salvador de les Gunyoles d'Avinyonet del Penedès.

La piscina on va a parar l'aigua feta servir en els desgüaç de moltes piles amb dobles parts en el seu interior, vol significar el servei que feia la piscina per immersió antiga, doncs ens remet a les aigües vives.

L'àncora és el símbol de l'esperança, de la fidelitat de la vida i la salvació. És característica la pila portàtil de Sant Joan de Montgat.

Els estrigils són gravats en forma d'esses que hi ha al sarcòfag de Santa Maria del Mar de Barcelona, dipositat en el Museu d'Arqueologia de Catalunya.

A Sant Joan Samora hi ha una pila amb uns triangles capiculats gravats a tot el voltant de la copa d'immersió. També n'hi ha a la pila de Santa Maria de Vallvidrera.

Hi ha una pila amb una senefa en forma de ziga-zaga al voraviu de dalt i una altra a baix a la capella de Sant Vicenç del Morrocurt de can Serdà de Guardiola de Font-Rubí.

La catedral de Barcelona té una pila de dotze cares amb les arestes helicoidals. Són el símbol dels dotze apòstols. La pila de l'església del Pi de Barcelona és de dotze cares.

Hi ha moltíssimes piles que tenen gravades creus, com la de Santa Coloma de Marata que té cinc creus de Malta.

16.1.4. Símbols de la divinitat i espirituals

El baptisme és una il·luminació espiritual. La primitiva cerimònia baptismal de la matinada del diumenge de Resurrecció era la festa de la llum: el gran ciri que precedia la processó cap el baptisteri, les primeres llums de la matinada que eren símbol de l'anunci de Crist ressuscitat il·luminant els iniciats. Però el misteri de llum més important era el produït per l'aigua consagrada sobre els propis batejats. D'aquí els baptisteris amb decoració de cels estrellats, sols i llunes, símbols astrals, tot ells repetits en nombroses piles romàniques. Climent d'Alexandria, referint-se al baptisme, diu que és il·luminació. Són seves les paraules: *El coneixement es troba en la il·luminació.*

L'arcàngel Gabriel, pel seu anunci a Maria, és missatger de la salvació.

El baptisme com a participació en la mort i resurrecció de Crist. És el precepte baptismal més important i antic, doncs ja hi apareix desenvolupat a les esglésies de sant Pau. La mort simbòlica de tots els qui descendeixen a la font, i la seva "resurrecció" després de rebre el sagrament, fou expressada per les piles que, com els mausoleus i baptisteris de l'antiguitat, adoptaren la figura simbòlica de l'octogon. I les rectangulars que reproduïen sarcòfags.

El baptisme com a victòria sobre el pecat i la mort, es simbolitza amb creus que com a victòria de Crist, busquen expulsar a Satanàs. Una altra representació de la victòria de Crist sobre el mal, és la representació de serps, dragons, lleons, etc., en els peus de les piles, sotmesos sota el pes de la copa baptismal.

El baptisme com a sagrament de la penitència, és simbolitzat per Pere amb una gran clau, o bé les claus soles; i l'absolució baptismal es representa pels pecats capitals.

El baptisme com a salvació en el sí de l'església. Aquesta, representada per Crist i els seus apòstols.

El baptisme com a record de la primera creació. En la litúrgia medieval de la consagració de les aigües s'invocava sobre la pila el descens de la potència creadora de l'Esperit Sant, igual que la representació del gènesi: Adam i Eva, i les piles hexagonals representant els sis dies de la creació del món. Una pila amb Adam i Eva representats, és la de la Catedral del Sant Esperit de Terrassa.

El baptisme com a ingrés efectiu a la Jerusalem Celeste. Les decoracions amb motius vegetals, arbres, flors, garlandes, fruites, etc., volien representar el món paradisiàc al qual l'home pertany, i que per mitjà del baptisme s'hi reincorpora. Diverses decoracions ho expressen relacionant la pila baptismal amb la llegendaria font de la vida situada al mig del Paradís. La més senzilla d'aquestes decoracions és la ziga-zaga, signe epigràfic de l'aigua que destaca la importància baptismal d'aquest element i descobreix a la pila com origen del miracle de la immortalitat. Una altra representació antiga són els quatre ceps que s'orienten en les quatre direccions. Aquestes màscares, humanes, animals o monstruoses, poden ocupar la copa, el peu o la base, i emular els quatre rius, sorgits de la Font Paradisiaca que és la pila baptismal. Amb aquesta

representació aquàtica s'hi han de relacionar també, els innombrables exemplars marins, -piles de gallons-, així com els decorats amb peixos, al·lusió i símbol de l'ésser humà que aconsegueix la salvació per l'aigua.

Déu és simbolitzat de diverses maneres: el foc en un cor, és el símbol de l'entrega personal a Déu. El foc és la millor imatge de Déu. També ho és el núvol. I les muntanyes són associades a la divinitat. El triangle representa les tres persones divines i un sol Déu. L'ull: omnisciència divina. Déu que tot ho veu. El cercle representa a Déu ja que no té ni principi ni fi. L'alè de Déu dona vida.

IHVH: La H hi és dues vegades en el nom de Déu. Pentalfa és la H que significa la plasmació de la benedicció de Déu, i apareix en Abraham després de la benedicció que rep de Déu, que és el símbol de la nova raça de la humanitat. L'anagrama JHS, Jesús, figura, entre altres, a la de Sant Josep de Badalona.

El nombre deu és el nombre perfecte: és el nombre diví. El nombre trenta és el nombre de la Trinitat: tres vegades deu. El nombre catorze és el doble del nombre sagrat, set. Simbolitza la bondat i la gràcia.

Un dels significats de les piles baptismals octogonals fa referència a les aigües del diluvi, ja que vuit són els salvats: Noè, la seva dona més els tres fills amb les respectives mullers. El número vuit és el símbol del món futur. Ho trobem a la pila de Santa Coloma de Gramenet. També hi ha aquest simbolisme en la pila de la Catedral del Sant Esperit de Terrassa.

Les ales representen la missió divina. Poden representar l'ànima humana que vola cap el cel. Hi ha un àngel amb ales a la pila de Sant Vicenç de Vallromanes. I també a la de Santa Maria de Caldes de Montbui.

En el Museu Diocesà de Barcelona (Pia Almoina), hi ha un retaule sobre la vida de sant Quirze i santa Julita, procedent de l'església parroquial de Sant Quirze del Vallès. L'autor és Pere García de Benavarri, pintor del gòtic, segle XV. En una escena situada a

la dreta hi ha representat el martiri dels sants cremant-se dins una caldera de foc. Per sobre dels caps de sant Quirze i santa Julita pugen les seves ànimes al cel en forma de vapor de foc. Al mateix temps que són martiritzats, sant Quirze aprofita per batejar un grup de conversos. És interessant, perquè és una plasmació del baptisme de sang, *baptismus sanguinis*, que reben els qui són martoritzats.

16.2. APUNTS SOBRE L'ART EN EL BAPTISME

En el devenir històric les constants alteracions en l'art creu veure en elles el signe d'un progrés continuat. Certament que cada artista considera que ha sobrepassat la generació anterior, i que, des del seu punt de vista, ha anat més enllà del que es coneixia anteriorment. Però hem d'advertir que cada pas endavant o progrés en una direcció, entranya una pèrdua en l'altra, y que aquest progrés subjectiu, malgrat la seva importància, no es correspon amb un objectiu creixement de valors artístics⁴⁹¹.

Tothom té una visió personal d'una obra d'art diferent de la de l'artista, sobretot si aquesta la desconeixem. Sovint és una visió molt espiritualitzada. L'artista ja dona la seva visió espiritual mentre treballa, per suposada, doncs ell de ben segur que pensa en els aspectes més materials i pràctics sobre com dur-la a bon terme. que no pas en un missatge transcendent.

Els escultors grecs, sobretot els del segle IV a.C., s'ocupaven d'infondre a les seves escultures una imatge en moviment, que semblés que tenia vida. Ja no són escultures rígides, mostren la musculatura i els ossos dilatant-se i movent-se sota la pell suau, i així creen la impressió d'un cos viu amb tota la seva gràcia i bellesa.

L'art dòric era funcional, el jònic buscava a més de la funció la bellesa, i el coríntic hi afegia el luxe en l'ornamentació.

A l'època hel·lenística l'art perd en gran part la seva antiga connexió amb la religió i la màgia. Els artistes es preocupaven pels problemes intrínsecs de l'art. Per exemple, a l'estàtua del Laoconte i els seus fills hi treballen per representar una lluita dramàtica amb tots els seus moviments, la seva expressió i intensitat emotiva. Si era justa o injusta la pena del Laoconte no preocupava gens a l'escultor.

Una de les primeres representacions escultòriques de Jesucrist, és la de Crist entre Sant Pere i Sant Pau, del sarcòfag de Junius Bassus, mort l'any 359, i que es conserva a la cripta de Sant Pere de Roma. Els orígens de l'art cristià són més antics que el d'aquest exemple, però en els monuments primitius mai hi veiem representat al mateix Jesucrist.

El cristianisme torna de nou a servir-se de la pintura i de l'escultura amb finalitats estrictament doctrinals i no artístiques. No es vol representar, per exemple, una escena amb dramatisme pel dramatisme, sinó que s'hi vol fer ressaltar el do de la salvació de Déu. I més endavant a aquesta funció catequètica s'hi afegeix la idea que les imatges són sagrades perquè a través d'elles s'hi representa la divinitat: són reflexes misteriosos del món sobrenatural.

⁴⁹¹ Informació extreta de: GOMBRICH, E. H., *Historia del Arte*.

Els egipcis varen plasmar el que *sabien* que existia; els grecs el que *veien*; els artistes de l'Edat Mitja varen aprendre a expressar el que *sentien*. Aquests últims volien comunicar als seus germans en la fe el contingut i el missatge de la història sagrada.

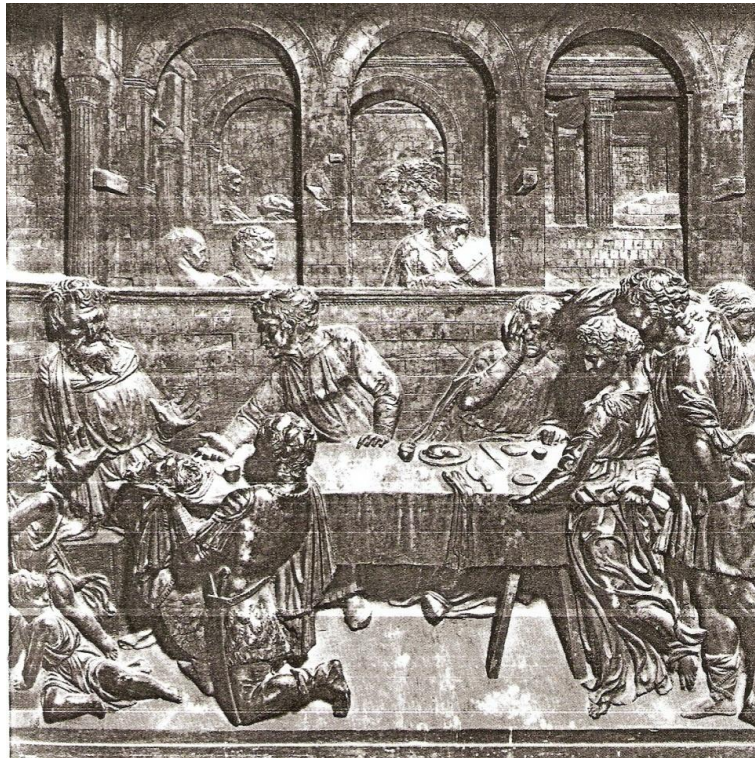
La pila baptismal d'una església de Lieja (Bèlgica), aproximadament de l'any 1113, ens proporciona un exemple de la intervenció dels teòlegs aconsellant als artistes. És de bronze i té a la seva part central un relleu amb el baptisme de Jesús, tema adequat per a una pila baptismal. Hi ha inscripcions llatines explicant el sentit de cada figura; per exemple, llegim "*Angelis ministrantes*" (ministres angèlics) sobre les dues figures que s'esperen a la vora del riu Jordà per rebre a Jesús. Però no només aquestes inscripcions ressalten la importància donada a la significació de cada detall. També a tot el conjunt de la pila se li ha donat un sentit semblant. Fins i tot els toros sobre els que hi descansa no hi són només amb fins ornamentals o decoratius. Llegim a la Bíblia (2 Cròniques, 4) com el rei Salomó va fer dir a Hiram, rei de Tir, a la Fenícia, que li enviés "un home hàbil que sàpiga treballar l'or, la plata, el bronze, el ferro, la porpra, l'escarlata i el jacint, que sàpiga fer tot tipus de cisellats... ". Entre les diferents coses que li va encarregar destinades al Temple de Jerusalem, la Bíblia descriu: "Un mar de foneria, que tenia deu colzes de l'un a l'altre costat, totalment rodó... Descansava sobre dotze toros, dels quals tres miraven al nord, tres a l'occident, tres al migdia i tres a l'orient, tots ells suportant el mar, i la part posterior dels toros, estava amagada a sota". Aquest model sagrat fou, en conseqüència, el que l'artista de Lieja, que també era un gran expert en foneria, es va veure obligat a tenir present dos mil anys o més, després de l'època de Salomó. Les formes que va fer servir l'artista per a les imatges de Jesucrist, dels àngels i de Sant Joan Baptista, semblen més naturals i, al mateix temps, més serenes i majestuosos que les de l'Edat de les Tenebres (anys 500 al 1000 aprox.). Recordem que el segle XII és el segle de les Croades. Per tant, existia un contacte més gran que abans amb l'art de Bizanci, i molts artistes del segle XII varen tractar d'imitar i d'emular les majestuosos imatges sagrades de l'Església d'Orient. (Pila baptismal de llautó de Sant Bartomeu de Lieja, de Reiner van Huy, entre els anys 1107 i 1118).

111. Reiner van Huy: pila baptismal de latón de San Bartolomé de Lieja. Entre 1107 y 1118.

Un àngel amb la seva mà dreta estesa volia indicar, en l'art medieval, l'acte de parlar. I això és el que ens volien fer veure més que no pas una vívida il·lustració d'una escena real.

Donatello va guanyar molta fama durant la seva vida. Igual que Giotto. Un relleu de bronze realitzat per a una pila baptismal de Siena per tal d'acréixer la seva bellesa i magnificència, il·lustra una escena de la vida de sant Joan Baptista. Mostra el tràgic moment en el que Salomé, la filla del rei Herodes, demana el cap de sant Joan com a recompensa a la seva dansa, i l'aconsegueix. Ens introduïm en el menjador del rei i, més enllà, a la galeria que ocupen els músics i en una successió de sales i escales interiors. El botxí acaba d'entrar i s'agenolla davant del rei portant el cap del sant sobre una safata. El rei es fa enrere i aixeca les mans amb un gest d'horror; els nens criden i fugen; la mare de Salomé, instigadora del crim, parla amb el rei per tractar de justificar l'homicidi. Hi ha un espai entre ella i els horroritzats hostes. Un d'aquests es tapa els ulls amb la mà; uns altres envolten a Salomé que sembla que acaba d'interrompre la seva dansa. No fa falta explicar amb tots els seus detalls les noves modalitats d'una obra com aquesta de Donatello. A la gent, acostumada a les clares i gracioses representacions de l'art gòtic, la manera de ser tractat un tema per Donatello segurament els havia d'impressionar moltíssim. Segons el nou estil no feia falta formar un agradable esquema, sinó més aviat produir la sensació d'un caos sobtat. Aquestes figures de Donatello són rígides i anguloses en els seus moviments. Els seus gestos són violents, i no s'hi fa res per minorar l'horror de l'assumpte. Als seus contemporanis aquesta escena devia semblar-los gairebé com terriblement viva. En el Renaixement el nou art de la perspectiva fa augmentar encara més la sensació de realitat. Donatello representa un palau romà com seria aquell en el que van succeir-se els fets. I tipus romans per a les figures del fons. (Donatello. *El festí d'Herodes*. Relleu en bronze daurat d'una pila baptismal de Sant Giovanni de Siena. Acabat l'any 1427.)

143. Donatello. *El festí de Herodes*. Relleu en bronze dorado de una pila baptismal de San Giovanni de Siena. Acabado en 1427.

Lorenzo Ghiberti (1378/1455), florentí de la generació de Donatello, va fer uns relleus per a la mateixa pila de Siena per a la que Donatello va fer la seva “Dansa de Salomé”. A l’obra de Donatello podem dir que tot era nou. A la de Ghiberti sembla tot molt menys sorprenent a primera vista.

152. Ghiberti, El bautismo de Cristo. Relieve en bronce dorado, de una pila bautismal. Acabado en 1427. Siena, San Giovanni.

Advertim que la distribució de l’escena no és molt diferent de la que va fer servir el famós fonedor de Lieja per a la pila de Reiner van Huy. Crist al centre, a un costat sant Joan Baptista i a l’altra els àngels, i a Déu Pare i el colom de l’Esperit Sant davallant sobre d’ells. Fins i tot en la forma de ser tractats els detalls, l’obra de Ghiberti recorda a la dels seus precursors medievals: l’amorosa cura amb que col·loca els plecs dels vestits pot recordar-nos una obra com la de la Verge de l’orfebre del segle XIV oferta

per Joana d'Evreux el 1339 (Louvre, París). I, malgrat això, el relleu de Ghiberti és tan vigorós i convincent com els de Donatello. Ens ajuda a comprendre, amb la caracterització de cada figura, la part que representa en el conjunt: la bellesa i humilitat de Jesucrist, la solemne i enèrgica actitud de Sant Joan, el flac profeta del desert, i el celestial acompanyament dels àngels que es miren els uns als altres silenciosos, alegres i meravellats. Ghiberti no subverteix els cànons de l'època, sinó que es mostra contingut i lúcid. (Ghiberti: *El baptisme de Crist*. Relleu en bronze daurat d'una pila baptismal. Acabat el 1427. Siena. San Gioivanni.)

A l'època del "Manierisme" podem dir que comença l'època moderna; doncs actituds difícils en el posat de les persones, coses originals i invencions que criden l'atenció, dissenys curiosos i capriciosos, trenquen els motlles del que es creia, en l'època anterior, que ja era el *summum* de l'art, i que no era ja millorable. De totes maneres, amb els mètodes tradicionals fins llavors, no es podrien haver creat les impressions que les noves tendències van crear.

La Reforma va crear un problema al considerar si es devia o no es devia seguir pintant; doncs molts protestants posaren objeccions als quadres i a les estàtues que representaven els sants a les esglésies, ja que els consideraven un signe d'idolatria papista. Però l'Església Catòlica pensava, en aquella època, de diferent manera; com més predicaven els protestants contra l'aspecte extern de les esglésies, més l'Església romana posava els artistes al seu servei. La Reforma protestant, indirectament, va propiciar l'esplendor de l'art en el catolicisme.

L'art, no només servia com a font catequètica, com a l'edat mitja, sinó que també era ostentós per tal de donar una imatge de la glòria celestial. Va néixer el barroc. I es va passar al rococó, irreal.

Segle XIX: La ruptura de la tradició, assenyalada per l'època de la gran Revolució Francesa, va fer canviar totalment la situació en la que varen viure i treballar els artistes. Les exposicions i les acadèmies, els crítics i els col·leccionistes, varen fer tot el que els fou possible per establir una distinció entre l'ART amb majúscula, i el mer exercici d'un art, fos el de pintor o el d'arquitecte. En aquests moments, les bases sobre les que l'art s'havia sostingut, foren minades des d'una altra banda. La revolució industrial va començar a destruir les mateixes tradicions del sòlid quefer artístic; l'obra manual va donar pas a la producció mecànica, el taller a la factoria.

Moltes construccions eclesiàstiques actuals són neogòtiques perquè els artistes i els seus patrocinator eclesiàstics han vist en el gòtic l'època daurada de la religiositat. L'obra d'art religiosa no deixa de banda la seva funció catequètica.

Fem aquestes consideracions sobre l'evolució de l'art, perquè il·lustren com han afectat a les piles baptismals els canvis operats pel pas del temps, -en igual mesura que en qualsevol altre aspecte artístic-. Encara que a la Província Eclesiàstica de Barcelona no es noti tan profundament la riquesa de l'art en les piles, si que els canvis en la seva concepció per part dels constructors o dissenyadors, hi ha sigut igualment. I, per desgràcia, aquests canvis en la concepció de l'art i els canvis de la societat en general respecte aquests aspectes, han tingut com a conseqüència molta destrucció. Una cosa hauria sigut canviar els criteris artístics i l'altra destruir.

16.3. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ARQUITECTURA BAPTISMAL

El baptisme és el primer dels sacraments, que en els primers segles del cristianisme s'administrava junt amb la confirmació i l'eucaristia.⁴⁹² Més tard la confirmació es va separar i el baptisme i l'eucaristia es van seguir fent conjuntament.

El baptisme s'administrava amb aigua corrent, de fonts naturals, rius, o del mar. Amb el temps va agafar esplendor i solemnitat especials. Es batejava per immersió.

Els baptisteris eren de plantes rectangulars, quadrades, tricòncaves, quatricòncaves, hexagonals; però, sobretot, octogonals i circulars. Hexagonals perquè és el símbol del Divendres Sant, que és el sisè dia de la setmana jueva. Octogonals perquè és el símbol de la pasqua ja que era el dia octau següent al dissabte, últim dia de la setmana jueva. Per tant, queden clares les arrels jueves.

En els baptisteris on es batejava per immersió, els batejants baixaven per tres graons i, un cop batejats, pujaven per tres graons situats al costat oposat.

En el segle VI, a Occident, es generalitza el baptisme per infusió. En el segle VIII es generalitza el bateig d'infants, i els grans baptisteris amb piscines es substitueixen per grans piles, en un annex a l'església, encara que a França a l'època romànica, i a Itàlia a la renaixentista, es troben en llocs separats.

El dret canònic actual permet el baptisme per immersió en una església o oratori. I salva la obligació de que tota església parroquial tingui una pila baptismal. Però és poc explícit respecte el baptisteri.

Des d'un punt de vista arquitectònic, hi ha tres mètodes o sistemes generals per a administrar el baptisme: Primer) Baptisteri separat de l'església. Segon) Combinar el baptisteri amb el culte eucarístic i fer-lo adossat a aquest culte. Tercer) Integrar totalment l'espai destinat al baptisme dins l'àrea de l'església.

Primer) Abans del Vaticà II era un anacronisme construir baptisteris separats de l'església. Però ja que aquest concili ha disposat la restauració del catecumenat d'adults, queda oberta la possibilitat d'una estructura baptismal destinada als nous ritus d'iniciació. Encara que, el sistema plantejat així, pot repercutir en problemes econòmics que avui en dia no es poden depreciar.

Segon) Pot tenir com a conseqüència que el baptisteri, com a espai diferent, es transformi en una entitat independent i com deslligada de l'espai sagrat. El moviment litúrgic ha donat com a resultat que molts projectistes i arquitectes tenen en gran estima l'altar, però no la mateixa estima pel baptisteri. Ara bé: el baptisteri, per la seva referència sacramental, és el més sagrat, després de l'altar i de la Santa Reserva. Baptisteri i altar són els dos punts focals de la vida parroquial. El baptisteri, antigament adjunt a la catedral, és una activitat essencial de la vida parroquial. Per tant, l'arquitecte ha de pensar en la connexió del baptisteri amb els altres centres neuràlgics

---

⁴⁹² Informació extreta de: PLAZOLA, JOAN, S. I., *Arte Sacro actual*.

de l'espai litúrgic, i no en una simple annexió a l'església, des del seu triple aspecte simbòlic, funcional i estètic.

Tercer) En aquest sistema d'integració, els espais reservats al baptisteri i a l'altar, s'han de relacionar estretament. És el model més comú des de mitjans segle XX. El baptisme és la porta d'entrada a l'Església. Aquest caràcter d'introducció exigeix una versió plàstica de l'emplaçament i disposició del baptisteri. Per tant, sembla que el lloc més apropiat és junt al lloc mateix d'ingrés a l'església. En els últims temps s'imposa el costum de situar la pila baptismal en el fons del darrere de l'església, al costat de l'evangeli i de la porta de l'entrada. Això, però, pot semblar que el baptisteri és un lloc secundari i de poca categoria; i s'aconsella col·locar-lo a la part alta del temple, per exemple, a la capçalera d'una nau lateral.

Els liturgistes han subratllat la vinculació del baptisme amb l'eucaristia. Diu sant Tomàs: *Pel baptisme l'home "s'ordena" a l'Eucaristia: i pel fet de ser batejats els nens "s'ordenen", per mediació de l'Església, a l'Eucaristia.* La Constitució *Sacrosanctum Concilium* ens recorda també la connexió entre baptisme i eucaristia. De fet, als antics baptisteris se'ls va proveir ben aviat d'un altar, i així els nous cristians participaven del banquet eucarístic.

Fonamentats en això, alguns constructors moderns han preferit col·locar la pila baptismal junt al presbiteri. Aquest costum va aparèixer a l'Església Reformada en el segle XVIII. Fou el fruit d'un llibre publicat l'any 1649 per Joseph Furttentbach, arquitecte municipal de Ulm, que advocava per un únic focus litúrgic amb l'ambó, l'altar i la pila baptismal. Però el nou Ritual no dóna com aconsellable col·locar la pila baptismal en el mateix baptisteri. S'hauria de procurar que al mateix temps que queda expressada "l'ordenació" del baptisme a l'eucaristia, el lloc del ritu baptismal sigui un lloc reservat per a ell. És la norma que dóna el nou Ritual.

El costum de situar la pila baptismal prop de l'altar, i inclús en el mateix presbiteri, s'ha justificat per raons pastorals, teològiques i litúrgiques. Si se situa d'aquesta manera, baptisteri i altar, haurien de distingir-se pel diferent nivell on estan situats. L'altar en posició elevada i el baptisteri en una depressió del paviment que suggerís que "hem estat sepultats en Crist, pel baptisme, en la seva mort".

La relació baptisme i eucaristia no hauria de disminuir la importància del que és essencial del baptisme: la seva qualitat d'ingrés a l'Església.

Sembla impropï col·locar el baptisteri de tal manera que el catecumen "abans del baptisme", mentre es dirigeix al baptisteri, hagi de travessar la nau destinada a la comunitat.

En alguns temples s'ha col·locat el baptisteri a l'eix principal de l'espai, junt a la porta principal, de tal forma que tots el qui hagin de passar pel seu costat puguin recordar on van nèixer a la vida sobrenatural. Col·locada així la pila baptismal, resultaria visible la cerimònia de consagració de l'aigua durant la vigília pasqual.

El ritu baptismal de després del Concili Vaticà II, per mitjà de la Constitució *Sacrosanctum concilium*, disposa que: “El baptisteri ha d’estar «reservat» al sagrament del baptisme i ser veritablement digne de que allà hi reneixin els cristians de l’aigua i de l’Esperit Sant. Tant si està situat en alguna capella dins o fora de l’església, ha d’estar disposat de tal forma que s’adapti a la participació d’una assemblea nombrosa”.

Sembla deduir-se que el que el Ritual proposa coma solució ideal és un baptisteri ample, o sigui, un espai “reservat” per a la cerimònia essencial de l’ablució del batejant, i “capaç” per als membres de l’assemblea. Si no hi ha lloc reservat ni capella per a aquests ritus, es podrà utilitzar el presbiteri, per mitjà d’un recipient que només serviria per a la cerimònia. Acabada aquesta, s’hauria de retirar, “doncs el presbiteri no ha d’aparèixer com el lloc del baptisme, sinó de l’assemblea eucarística habitual.

La piscina o pila baptismal s’hauria de dotar de tals recursos artístics que ressaltessin la seva profunda significació misteriosa. La pila s’hauria de col·locar en una depressió del terra on s’hi baixés per varis graons. I un armari per a guardar-hi el necessari pel baptisme: sal, oli dels exorcismes, crisma, i, potser, el llibre registre. I sobretot, hi hauria d’haver prop de la pila, el ciri pasqual.

16.4. CONSIDERACIONS FINALS

En l’apartat corresponent de cada parròquia hi ha informació sobre dades històriques i artístiques. Tot seguit faig unes consideracions que crec que valen la pena, per tal de fer més entenedora la unitat i la finalitat d’aquest treball.

Les piles baptismals evolucionen en paral·lel a la celebració del sagrament del baptisme. Es fa difícil precisar si és el sagrament que ha configurat les piles, o bé són les piles evolucionades per necessitats del moment històric les que han ajudat a configurar en part els ritus sacramentals, o almenys, els criteris disciplinaris del baptisme. El que si és cert és que l’evolució de formes i estils d’aquest moble litúrgic no ha ajudat a reeixir de l’oblit incompreensible en què gairebé sempre ha estat objecte pels estudiosos de l’art, i també pels liturgistes.⁴⁹³

En moltes creences orientals pre-cristianes podem veure precedents del baptisme en els banys de purificació dels nou nats. També el judaisme feia ús de l’aigua en les cerimònies d’iniciació dels prosèlits gentils. Sant Joan Baptista batejava en les aigües del riu Jordà. L’aigua té un simbolisme molt antic: rentar és sinònim de purificar; rentar el cos és netejar-lo d’impureses no desitjades; i, en el cristianisme, batejar amb aigua és símbol de rentar els pecats. Del pecat original en el que hem nascut, i, en el cas del bateig dels adults, rentar també els pecats comesos, per tal d’entrar purificats en el cos dels fills de Jesucrist.

De sant Joan Baptista passem als apòstols. Aquests primers deixebles fins i tot introduïren les pràctiques baptismals en el seu propi ritual d’administració del sagrament instituit per Jesucrist. Es batejava en els rius, els estanys, les fonts, inclús en el mar. Sant Pere batejava en el riu Tiber. Potser a causa de les primeres persecucions

⁴⁹³ Informació extreta de: CRUAÑES – VIRELLA, *Piques baptismals d’immersió...*,

que van fer tancar els cristians a les catacumbes o bé a la pràctica de batejar en cases particulars, el fet és que es necessitava un recipient per a la immersió, prou gran per tal de poder-hi entrar el batejat. Era pràctica establerta que s'havia de mullar tot el cos. Més endavant, l'Església va considerar que amb el simbolisme n'hi havia prou, ja que en realitat és l'Esperit Sant qui actua. I es batejava per aspersió o bé per infusió. En alguns ritus de l'Església grega encara es conserva el bany en una piscina. Actualment també celebren el baptisme per immersió alguns grups neo-catecumenals.

El ritus d'immersió dels primers cristians, i pel que fa referència a la cerimònia pròpiament d'immersió, es realitzava tres vegades, invocant el nom del Pare, i del Fill i de l'Esperit Sant. Tertul·lià, al segle III, prescriu que el baptisme s'ha de celebrar la vigília de Pasqua, entre la mort i la resurrecció de l'ànima cristiana. I simbolitza la triple immersió com els tres dies que van del Gòlgota a la Resurrecció. Hi ha un paral·lelisme. A partir del segle IV ja es batejava en altres èpoques de l'any. El Concili d'Elvira, també del segle IV, permetia que el baptisme no fos exclusiu del bisbe, sinó també dels diaques, i en cas de necessitat urgent, d'algun laic. En aquests primers segles només es batejava als adults, després d'una catequesi. Sant Agustí, però, va dir que la justificació teològica final del ritu era redimir el pecat original per les aigües baptismals. I així es va passar a batejar durant tot l'any i per a totes les edats.

Pel que fa referència a les piles d'immersió, hem localitzat quaranta-una piles, quatre d'elles en l'època de l'Església primitiva que és quan aquesta forma d'administrar el sagrament era vigent. Són romanes. Dues piles són modernes i corresponen a parròquies on hi ha comunitats neo-catecumenals. La resta es distribueixen en grans piles romàniques i gòtiques.

Els romans ja empraven la paraula *baptisterium* per designar el lloc on hi havia els banys termals. I aquest nom l'usen també els cristians per indicar el lloc on hi havia la piscina o banyera baptismal. L'any 1968 es descobrí un baptisteri en un edifici annex a la basílica paleo-cristiana situat sota l'actual catedral de Barcelona. Més tard s'ha descobert una piscina baptismal a l'església de Sant Just de Barcelona. I no n'hi ha d'altres de tan antigues enlloc més de la diòcesi de Barcelona, amb Terrassa i Sant Feliu, doncs només era potestat del bisbe administrar el bateig.

Quan es va començar a batejar els infants i els nou nats, van caure en desús les piscines ran de terra. I van aparèixer les piles baptismals. Però havien de ser prou grans com per poder-hi celebrar els ritus de la triple immersió. El IV Concilio de Toledo de l'any 633, diferenciava la *fons*, o piscina baptismal per als adults, i el *vas*, o pila baptismal per als infants. Fins el segle XIII les piles eren molt grans, destinades a la immersió. La immersió durà fins ben entrat el segle XV. L'Arquebisbe Dídac de Valterra, en una Constitució de l'any 1391, marca la fi de la immersió. Diu:

Que els que tenen cura de batejar els infants no ho facin submergint-los en la sagrada pica baptismal. Defugint els perills que, d'acord amb l'experiència, esdevenen sovint en submergir els menuts en la sagrada pica baptismal, manem que els infants tot agafant-los, siguin subjectats pels seus padrins, i que els qui han d'ésser batejats, mantenint la mateixa disposició, al temps que es pronuncien les paraules del ritual, entrin senzillament en contacte amb l'aigua de la pica.

La introducció del baptisme per infusió fou deguda a consideracions d'ordre pràctic, i no a canvis profunds en el ritual litúrgic.

Les restants piles exposades i fotografiades en aquest treball, a part de les d'immersió, sumen un total de tres-centes vint-i-una. I són per a batejar per infusió, encara que algunes, en algun moment, servissin per a batejar per immersió. A més hi ha vint-i-una piles baptismals sense cap valor artístic que no han estat fotografiades. Les piles dels segles XII al XV tenien la funció de batejar els infants per immersió, com també altres dels segles XVI al XVIII. Les restants, només podien servir pel bateig d'infusió. Ho demostra les diferents capacitats i la separació de l'aigua segons sigui la d'abans o la de després de batejar.

Totes aquestes piles baptismals s'agrupen de la següent manera: deu de l'època de la primitiva església, setanta-cinc dels segles XII al XV, cinquanta-una dels segles XV al XVIII, quaranta-set del XIX i primera meitat del XX, noranta-set de la segona meitat del segle XX amb característiques artístiques rellevants, i finalment, vuitanta-dues són de la segona meitat del segle XX amb característiques estrictament funcionals.

De totes aquestes piles, només un quaranta o quaranta-cinc per cent d'elles, es fan servir actualment per administrar el sagrament del baptisme. La resta bateja amb piles mòbils o gibrells més o menys dignes.

Moltes d'aquestes parròquies amb pila actual han tingut una o diverses piles anteriors en el transcurs de la història, però s'han destruït o bé no se'n coneix el seu destí. Hi hem de sumar dinou parròquies que no tenen la pila de que disposaven anteriorment, i ara tampoc en tenen.

Finalment, hi ha un total de cent-quaranta-dues parròquies que mai han tingut pila. Bategen amb un recipient portàtil.

Durant la segona meitat del segle XX, que és l'època on hi va haver més destrucció de baptisteris antics i, per tant, de més necessitat de buscar solucions noves a l'administració del sagrament, sobretot tenint en compte les normes de després del Concili Vaticà II, s'han construït molts llocs per al baptisme, nous.

Moltes parròquies tenen situada la pila baptismal al costat de l'altar major. Són unes 93 parròquies. Altres parròquies, han situat la pila baptismal força dignament: unes cinquanta-cinc esglésies en un altar lateral, a la dreta o a l'esquerra de l'altar major; o bé en un espai a l'entrada del temple, com les cent-nou parròquies observades. Finalment, hi ha uns quaranta-cinc temples que tenen la pila en un baptisteri amb entrada independent. En museus o bé arraconades, hi hem trobat cinquanta-sis piles baptismals.

Si estudiem amb deteniment les estadístiques anteriors en traurem la conclusió que hi ha hagut una "degeneració" en la celebració dels ritus baptismals. No pas en el contingut intrínsec del sagrament, que continua sent tan vàlid com ho ha estat des dels temps de la seva institució per Jesucrist. Però, de la immersió s'ha passat a la infusió, i aquesta última ha evolucionat d'una manera que li ha restat majestuositat externa. I els símbols externs els hem de considerar importants en una qüestió que entra al cor, ajudant-hi la vista.

Efectivament: actualment l'infant no es banya amb aigua en la major part del seu cos, sinó que només se li mulla una mica el cap; i no se li fa la triple immersió, sinó que se li fa el senyal de la creu en el cap, tot abocant-li l'aigua. Quant a la pila baptismal, ja no es tira l'aigua usada en una segona cavitat per tal que vagi a una piscina sota terra, sinó que es llença a la clavaguera. I l'aigua del baptisme, que simbòlicament és beneïda la Vetlla Pasqual, a vegades es treu de l'aixeta en el moment de batejar.

Pensem que moltes esglésies tenen baptisteris antics no aptes per a bateigs comunitaris per qüestió d'espai. I fer-los nous és un cost que generalment no es poden permetre desembossar. D'aquí la solució, crec però, que gens adequada, de batejar amb un gibrell a l'altar major. Tot plegat fa que es resti dignitat a la celebració del sagrament. Una actitud que certifica això que diem és que, degut a la descristianització de la societat actual, es passa "ràpid" del bateig a la celebració lúdica, que a molts és el que importa. I a la societat li "molesta" inclús el repic de campanes de bateig, que sempre havia estat un senyal de festa molt tradicional. Quedi dit com anècdota marginal.

Les piles baptismals són un patrimoni desconegut i, a vegades, totalment desvalorat. Hi ha piles baptismals ubicades en sales de màquines; servint de jardineres a les parròquies; casos de piles que han servit per deixar-hi papers i les burilles abans d'entrar al temple; alguna que ha servit perquè els nens hi juguessin a basquet, etc. Per desgràcia, moltes de les que tenen una ubicació digna en baptisteris o bé en altars laterals, pateixen d'un estat de conservació deplorable. És clar que hi ha el problema econòmic; i també, per què no dir-ho, un concepte de la pastoral dedicada a les persones sense tenir cura de l'entorn d'aquestes persones. L'Església té un patrimoni artístic incommensurable, i això l'obliga a una servitud.

Val la pena dir que, en molts casos, tant de piles antigues en baptisteris, com de piles actuals situades en diferents àmbits, s'ha tingut una cura excel·lent que dignifica l'entorn i, al mateix temps, el sagrament.

Acabem amb una estadística sobre les formes que agafen les piles baptismals estudiades. Amb matisos diferents dins un grup d'una mateixa mida, doncs la riquesa creadora de l'artista és força variada. Són 11 les piles quadrades, 6 les rectangulars, 8 hexagonals, 103 octogonals, 2 de deu cares, 10 de dotze cares, 11 còniques, 11 cilíndriques, 179 rodones, i finalment, 17 de diverses formes, algunes molt indefinides.

16.5. ESTUDIOSOS ACTUALS SOBRE DIFERENTS ASPECTES DEL BAPTISME

L'elaboració d'aquest treball s'ha basat en l'estudi de gran part de la bibliografia esmentada, així com en les visites a totes les parròquies i ermites de la Província Eclesiàstica de Barcelona, visites a museus i consultes a diferents arxius. També s'han consultat diferents persones estudioses del baptisme. És interessant donar els noms d'aquestes persones, -juntament amb els noms d'altres persones no consultades-, perquè tenen un bagatge de coneixements i experiència sobre el baptisme en algunes de les seves vessants artístiques, històriques, litúrgiques, pastorals, etc., que poden ser una font important per a ampliar el tema, o bé ajudar a inserir-lo en un espai més global dels sagraments, de l'art o de la història.

Cal destacar l'historiador Dr. Josep Mª Martí Bonet; els biblistes Dr. Armand Puig Tàrrach i Dr. Joan Guiteras Vilanova; els liturgistes Mn. Josep Urdeix Dordal, el canonge de la Catedral de Madrid Rvdo. Andrés Pardo Rodríguez, el canonge de la Catedral de València Rvdo. Emilio Aliaga Girbes, i el pare Jordi Pinell OSB; i els professors de la Facultat de Teologia de Barcelona, Dr. Josep Rius Camps, i de la Facultat de Filosofia de la URL, Dr. Jaume Aymar Ragolta.

17. BIBLIOGRAFIA

La gran majoria d'aquesta bibliografia ha estat consultada directament. Moltes consultes figuren referenciades a les notes a peu de pàgina. Altres consultes han servit d'estudi per a elaborar els temes. Els llibres que serveixen per a ampliar els temes que tracten, tenen una indicació que ajuda a distingir-los. En algunes notes a peu de pàgina hi figura algun llibre que ha estat consultat o que també amplia aquell tema en concret, i que no figura en aquesta bibliografia per la seva especificitat.

- 100 anys parròquia Mare de Déu de Port*, Barcelona 2010.
- 50 anys parròquia de Sant Bartomeu*, Barcelona 2010.
- 75 anys de la parròquia del Crist Rei*, Barcelona 2007.
- 800 anys de presència cristiana a Molins de Rei*, Parròquia de Sant Miquel Arcàngel de Molins de Rei. 2009.
- Abecedari de la festa major de Vilafranca del Penedès*, Vilafranca 1997.
- Acte d'homenatge al Canonge Rodó*, Sant Martí de Provençals. Barcelona 2002.
- AGUSTÍ D'HIPONA, SANT, *Confesiones*. (Biblioteca de Patrística 60), Ciudad Nueva, Madrid 2003.
- ___, *Sobre la Doctrina Cristiana*, (Biblioteca de Autores Cristianos 168), Madrid 1957.
- ___, *Escritos Antidonatistas*, Vols. I i II. (Biblioteca de Autores Cristianos 498 i 507), Madrid 1988.
- ALAVEDRA I INVERS, SALVADOR, *El projecte Isaïes*, Barcelona 2000.
- ___, *Les obres de restauració de l'Església parroquial de Sant Pere de Terrassa*, Terrassa 1978.
- ALMERICH I PADRÓ, PAULINA, *De Vulpiliariis a Vilalba Sasserra*, Barcelona 2002.
- ___, *Les parròquies del Maresme*, Vallgorguina 1996.
- ALTURO I PERUCHO, JESÚS, *Diplomatari de Polinyà del Vallès*, Bellaterra 1985.
- AMAT I TEIXIDÓ, JORDI, *Vilassar de Dalt*. 1999.
- AMBRÒS, SANT, *La penitència*, (Biblioteca de Patrística 21), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 1993.
- ___, *L'Esperit Sant*, (Biblioteca de Patrística 41), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 1998.
- ___, *Los Sacramentos*, (Biblioteca de Patrística 65), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 2005.
- Apunts per a la història de Sant Martí de Provensals*. Arxiu històric municipal de Sant Martí, Barcelona 1982.
- ARAN I SURIOL, JOAN, *Santa Anna de Barcelona*, Barcelona 2002.
- ___, *Sant Salvador de Sabadell*, Sabadell 1983.
- ARISTIDES, *Apologia*, (Clàssics del Cristianisme 41: *Apologetes del segle II*), F.T.C., Fundació Enciclopèdia Catalana. Edicions Proa. Barcelona 1993.
- ARMENGOL, Mn., *Barcelona, cuna y mansión de Santos*. Barcelona 1958.
- ARNABAT I MATA, RAMON, *La gent i el seu temps*, Santa Margarida i els Monjos 1993.
- ARTIGAS JORBA, LLUÍS, *Recopilació històrica d'Esparraguera*, Esparraguera 2002.
- AVINYÓ, JOAN, *Castell de Cabrera i poble de Vallbona en el Penedès*, Igualada 1909.
- ___, *Història de Cubelles*, Cubelles 1960.
- AYMAR, J. - GRANÉ, F. - OLIVER-BONJOCH, J. - PUIG, E., *Simbologia religiosa en l'art occidental*. Barcelona 2006.
- BADA, JOAN, *Història del Cristianisme*. Centre de Pastoral Litúrgica. Barcelona 2000.
- ___, *Història del Cristianisme a Catalunya*. Eumo. Lleida 2005.

- ___, *La Inquisició a Catalunya: segles XIII-XIX*. Barcanova. Barcelona 1992.
- ___, *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*. Balmes, F.T.C. Barcelona 1970.
- BALAGUER, V., *El Baptisme en les pintures del Baptisteri de la parròquia de la Mare de Déu dels Desamparats*. L'Hospitalet de Llobregat 1997.
- BALLART, JOSEP - VILLANUEVA, JOAN, *Resum de la història de Caldes de Montbui*, Caldes de Montbui 1981.
- BALLBÉ I BOADA, MIQUEL, *Matadepera i Sant Llorenç del Munt*, Vol. I. Matadepera 1981.
- BARATECH GALUP, JUAN MANUEL, *Estudio sobre la construcción de la nueva Iglesia de San Cristobal*, Begues 2011.
- BARBERÀ, J. M. DE., *Història de la Iglesia Parroquial de los Santos màrtires Gervasio y Protasio, y N. S. De la Bonanova*. Barcelona 1893.
- BASSEGODA, I NONELL, JOAN, *Cien años de la Parroquia de la Concepción*.
- ___, - DEU I MARTÍ, JOAN, *Sant Martí de Teià*, Teià 1982.
- ___, *Una catedral en el Maresme. Los constructores y la restauración de Sant Martí de Teià*. (B.O.A.B. 1973).
- BASSOLAS I LLIGADES, ANTONI, *Sant Genís de l'Ametlla del Vallès*, L'Ametlla del Vallès 1972.
- BASTIDA I CANAL, XAVIER, *La Parròquia de Sant Joan de Gràcia i el seu entorn*, 1992.
- ___, - OLIVÉ, J. - SAL, R., *La Parròquia de Sant Joan de Gràcia i el seu entorn*. Barcelona s.d.
- BAUCELLS I REIG, J., *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, Vols. I, II, III i IV. C.S.I.C. Institució Milà i Fontanals, Barcelona 2004-2007.
- BAUCELLS, J. M., *Vida y pràctica religiosa en el obispado de Barcelona de 1229 a 1334*. Universitat de Barcelona 1998.
- ___, *Visitas pastorales: siglos XIV y XV*, Memoria Ecclesiae XV 1999.
- ___, *El sentimiento religioso popular en el obispado de Barcelona de 1229 a 1344*. Barcelona 1970.
- BAULIES I CORTAL, JORDI, *Granollers*, Barcelona 1965.
- BELLAVISTA, OLEGUER, *Evolució d'un barri obrer: Almeda – Cornellà*, Barcelona 1977.
- BENAIGES I MONTSERRAT, NATI, *El Temple de Castellví 1958-1998*, Castellví de Rosanes 1998.
- BENITO I MONCLÚS, PERE, *Les parròquies del Maresme a la baixa edat mitjana*, Mataró 1992.
- BÉNOIT, A. – MUNIER, CH., *Le Baptême dans l'Église ancienne*. (Traditio Christiana 9), Berna 1994.
- BENZEKRY I FORTUNY, ALBERT, *Història gràfica de La Garriga. 1985-1995*, 1997.
- Bíblia Catalana. Traducció interconfesional*, Associació Bíblica de Catalunya, Barcelona 1993.
- Bíblia i Art a Parets*, Ajuntament de Parets 2005.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP, *Notes històriques de la comunitat parroquial de l'Esperit Sant*, Barcelona 1997.
- BOUYER, LOUIS, *Palabra, Iglesia y Sacramentos en el Protestantismo y en el Catolicismo*.
- BRANT, W. J., *Historia de los Dogmas*. B.A.C. Madrid 1975.
- ___, *Diccionari Litúrgic*. Foment Pietat Catalana, Barcelona 1925.
- ___, *Die liturgische Gewandung im occident und orient*. Freiburg 1907. Aprofundeix en el tema.

- BUJÁN, JOSEP – JOAQUÍN, ALFRED, *Sant Joan Despí*, Volum II. 2000.
- BURKHARD NEUNHEUSER, O.S.B., *Historia de los Dogmas*, T. IV, Q. 2. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1975.
- BURON, *Esglésies romàniques catalanes. Guia*. Barcelona 1940.
- BUSQUÉ I MARCET, JAUME, *La Mare de Déu d'Europa. El bisbe que li donà el nom. Monografia històrica de la parròquia de Sant Fèlix de Sabadell en els segles XVI al XVIII*, Barcelona 1993.
- CALVÍ, JOAN, *Institució de la religió cristiana*. (Clàssics del Cristianisme 26) Edicions Proa. Barcelona 1991.
- CAMPRUBÍ ALEMANY, F., *Parroquia de Nuestra Señora de Belén*, Barcelona 1954.
- CAPDEVILA I SOLDEVILA, JOSEP, *La parròquia de Sant Josep Oriol*, Barcelona 2005.
- CARAFÍ I MORERA, ENRIC, *El castell de Gelida*, Gelida 1990.
- ___, *Societat Coral Artesans*, Agrupació Coral Intimitat. Gelida 1997.
- CARBÓ I ROIG, JOAN, *Castellví de la Marca i la Marca del Penedès*, Castellví de la Marca 1997.
- CARBONELL, E. - CIRICI, A. - GUMÍ, J., *Grans Monuments Romànics i Gòtics*. Barcelona 1977.
- CARBONELL I GENER, JOSEP, *"Sitges la Real"*, Sitges 1965.
- CARDÚS I FLORENSA, SALVADOR, *Terrassa medieval*, Terrassa 1960.
- Carta a Diognet*. (Testimonis litúrgics 3). F.T.C. 1979.
- CASELLAS I CASANOVAS, JOAN, *Pontons. Imatges d'Abans - d'Ahir. 1895-1975*, Pontons 1999.
- ___, *Reculls històrics de la parròquia de Santa Magdalena de Pontons*, Pontons 1998.
- Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona*. Vol. VI/1 i VI/2. Barcelona 1987 i 1995.
- Catálogo Monumental de España. "La Ciudad de Barcelona"*. Madrid 1947.
- Catalunya Romànica*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. 1991..
- Cinquanta anys de la creació de la parròquia de la Verge de la Pau*, Novembre 1995.
- CIRICI, A., *L'art gòtic català. L'arquitectura als segles XV i XVI*. Barcelona 1979.
- CIRIL DE JERUSALEM, *Catequesis*, (Biblioteca de Patrística 67), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 2006.
- CLAPÉS, J., *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*. 8 vols. Barcelona 1931.
- CLIMENT D'ALEXANDRIA, *El Pedagóg*. (Clàssics del Cristianisme 95), F.T.C., Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona 2003.
- ___, *El Protréptico*. (Fuentes Patrísticas 21), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 2008.
- ___, *Stromata I*. (Fuentes Patrísticas 7), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 1996
- ___, *Stromata II-III*. (Fuentes Patrísticas 10), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 1998.
- ___, *Stromata IV-V*. (Fuentes Patrísticas 15), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 2003.
- ___, *Stromata VI-VIII*. (Fuentes Patrísticas 17), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 2005.
- CLIMENT DE ROMA, *Carta als Corintis*. (Fuentes Patrísticas 4), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 1994.
- CODINA, JAUME, *A Sant Boi de Llobregat*, Sant Boi de Llobregat 1999.
- COLLDEFORNIS, FRANCESC DE P., *Les parròquies barcelonines en el segle XIX*, Barcelona 1936.
- Concili Vaticà II*, Constitucions. Decrets. Declaracions. B.A.C. 265. Madrid 1967.
- Construir una església des de les runes*, Sant Antoni de Vilamajor 2006.
- CORBLET, L., *Histoire Dogmatique, liturgique et archéologique du sacrement du Baptême*. París 1881-82. Aprofundeix en el tema.

- COROLEU I INGLADA, JOSEP, *Historia de Villanueva y Geltrú*, Vilanova i la Geltrú 1979.
- CRUAÑES I OLIVER, E., *Esglésies Romàniques del Penedès*. Museu de Vilafranca 1980.
- CRUAÑES, E. – VIRELLA, X., *Piques baptismals d'immersió del Penedès i el seu entorn*. Museu de Vilafranca 1984.
- CUADRENCH I ARAGONÈS, JOAN, *Sant Sebastià de Verdum*, Barcelona 2008.
- CURTO I SOLER, CONRAD, *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i Santa Creu de Cabriels en els segles XVI, XVII i XVIII*, Barcelona 2000.
- CUYÀS TOLOSA, J. M., *Història de Badalona*. vol. IV. Badalona 1978.
- DALMASES, N. - PITARCH, A., *L'art gòtic segles XIV i XV. Història de l'art català*. vol. III. Barcelona 1984.
- DANIÉLOU, J., *Le symbolisme de l'eau vive*. Revue des sciences religieuses 1958.
- DENZINGER, H. J., *Ritus Orientalium Coptorum, Syriorum, Armenorum, in administrandis Sacramentis*. Würzburg 1862-64.
- De Sanctus Michaelis a Sant Miquel*, Olèrdola 2012.
- Diccionari de Teologia Catòlica*. París 1927.
- Didaché. Doctrina Apostolorum. Epístola del pseudo-Bernabé*. (Fuentes Patrísticas 3), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 1992.
- DÍEZ I QUIJANO, DESIDERI, *Les masies d'Horta*, Barcelona 1986.
- DOLÇ, M. – SENTIES, F., *Apologética*. Fundació Bernat Metge, Barcelona 1960.
- EIXARCH FRASNO, JOSEP, *Les arrels històriques de Viladecans*, Viladecans 1989.
- El antiguo Término de Horta y su Parroquia de San Juan*. (Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad VII). Barcelona 1965.
- El Bautismo en la Roma medieval (Ordo Romanus XI)*. (Cuadernos Phase 65). Centre de Pastoral Litúrgica, Barcelona 1995.
- El camino de las nuevas Parroquias*. Mataró 1990.
- El capbreu de la Rectoria de la parroquial església de Santa Maria de la Geltrú*, Vilanova i la Geltrú 1995.
- El crimen de Castelldefels*, Castelldefels 1999.
- Elencos*. Arxiu Diocesà de Barcelona 1921.
- El nuevo templo de S. Esteban de Parets*. 1948.
- El Pla, Històries de l'Ahir i de l'Avui*, Gener 1994.
- Els carrers de Sant Feliu*, Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat 1989.
- Enciclopèdia Catòlica*. Ciutat del Vaticà 1954.
- En la restauració de Sant Pere del Camp*. (Revista de Catalunya XIV).
- Episcopologi de la Catedral de Barcelona. El Bisbe Francesc Climent, "Sapera"*.
- Esparraguera. Cent anys d'història gràfica. 1889-1980*, Esparraguera 1983.
- Estudis d'Història de Corbera de Llobregat*, Corbera de Llobregat 1991.
- Evolució paleogràfica del nom de Terrassa*, Terrassa 1975.
- FABRA I LLAHÍ, JOSEP, *La parròquia de la França Xica*, Barcelona 2007.
- FÀBREGA I GRAU, A., *Diplomatari de la Catedral de Barcelona*. vol. I.
- FERNÁNDEZ ALONSO, J., *La cura pastoral en la España Romano-visigòtica*.
- FERNÁNDEZ TRABAL, JOSEP, *Política, Societat i Economia en una vila catalana medieval*, Molins de Rei 2005.
- FERRAN, DOMÈNEC – LLORDÉS, TERESA, *Ecclesiae Egarenses, Les esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Caixa Terrassa i Lunweg, S. L. Barcelona 2009.
- FERRET I PUJOL, JOSEP, *450 anys fent parròquia. Parròquia Sant Pere i Sant Pau*, El Prat de Llobregat 2007.

- FONTANALS COLS, RAMON - VALLS I MONTSERRAT, RAMONA, *Puigdàlber. 50 anys de la reconstrucció de la nova església*, Puigdàlber 1992.
- FORCADELL, XAVIER - ROURA, EMILI, *Camins d'Agermanament de l'Aspirantat Sant Jordi*, Barcelona 2006.
- FORTIÀ SOLÀ, *La Santa Majestat de Caldes*, 1934.
- FORT I GAUDÍ, JORDI, *Història de Sant Climent de Llobregat*, Sant Climent de Llobregat 1981.
- GALERA ISERN, LLUÍS - ARTÉS LLOVET, SALVADOR, *Notes històriques de la parròquia de Sant Feliu d'Alella*, Alella 1975.
- GALTÉS I PUJOL, JOAN, *Guia Històrico-artística de l'Església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*, Mollet del Vallès 1985.
- GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *Historia de la Iglesia en España*. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1979.
- GARGANTE LLANES, M., *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell*. Barcelona 2006.
- GARRUT, J. M., *Santa Maria del Mar. El templo de Santa Maria del Mar*, Barcelona.1952.
- GAZULLA, P., *La Patrona de Barcelona y su santuario*. 1918.
- GIMÉNEZ BLASCO, JOAN, *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, Mataró 2001.
- GOMBRICH, E. H., *Historia del Arte*, Alianza Editorial, Madrid 1984.
- GÓMEZ-HERAS, JOSÉ M^a, *Teologia protestante, sistema e historia*. Biblioteca de autores cristianos. Madrid 1972.
- GRAS I CASANOVAS, MERCÈ M., *Santuari de la Mare de Déu del Carme de Barcelona*, Barcelona 1993.
- HANSENS, I. M., *La concélébration de catéchumène dans l'acte de son baptême in Gregorianum*. Roma 1946. Aprofundeix en el tema.
- HARDOUIN, *Consiliorum Collectio*.
- HEFELE, C. J. - LECLERCQ, H., *Histoire des Conciles*. París 1907.
- HERMES, *Hermas: El Pastor. Introducción y notas de Juan José Ayán Calvo*. (Fuentes Patrísticas 6), Ciudad Nueva, Madrid 1995.
- Història de Terrassa*, Terrassa 1987.
- IGNACIO DE ANTIOQUÍA, *Cartes*. POLICARPO DE ESMIRNA, *Carta als filipenses. Carta de la Iglesia de Esmirna a la Iglesia de Filomelio*. (Fuentes Patrísticas 1), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 1991.
- Il battistero*. Atti del V Convegno Liturgico Internazionale. Bose, 31 maggio – 2 giugno 2007. A cura di Goffredo Boselli, monaco di Bose. Zioni Qiqajon. Comunità di Bose 2008.
- Il "Pontificalis Liber"*. Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006.
- Introduction aux sources de l'Histoire du culte Chretien au moyen age*. C.P.L.
- IRENEU DE LIÓ, *Exposició de la predicació apostòlica*; MELITÓ DE SARDES, *Sobre la Pasqua*. (Clàssics del Cristianisme 5), F.T.C., Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1989
- JANERAS, SEBASTIÀ, *La iniciación cristiana en la tradición litúrgica oriental*, (Cuadernos Phase 149), Barcelona 2005
- JOAN CRISÒSTOM, *Las catequesis bautismales*, (Biblioteca de Patrística 3), Editorial Ciudad Nueva, Madrid 1988.
- JORDÀ I CAPDEVILA, JOSEP M^a, *Collblanc i la parròquia de Sant Ramon Nonat*, Barcelona 1994.

- ___, *La parròquia de Sant Miquel Arcàngel*, Molins de Rei 1993.
- ___, *Santa Creu d'Olorda*, Parròquia de Santa Creu d'Olorda 2002.
- ___, *Sant Bartomeu de la Quadra i la Rierada*, Molins de Rei 1990.
- JUGIE, M., *Theologia dogmatica orientalium*, vol. III. Letouzey et Ane 1926.
- JUSTIN, *Apologie pour les chrétiens*. Les éditions du cerf 29. París 2006.
- La barca i altres mitjans de comunicació entre Esparraguera i Olesa*, Esparraguera 1995.
- Labor pastoral de un gran Pontificado*. Barcelona 1962.
- La Caldes del P.Poch*, Caldes de Montbui 1980.
- La parròquia de la Puríssima Concepció*, Barcelona 1997.
- LAPLANA, JOSEP DE C., *Montserrat mil anys d'art i història*. Col·lecció Patrimoni Artístic de la Catalunya Central 6. Fundació Caixa Manresa. Angle Editorial. Maig 2001.
- La seu episcopal d'Ègara*, Tarragona 2009.
- LECLERCQ, H., *Dictionnaire d'Archéologie chretienne et de liturgie, Baptistère. Immersions. Noms propres. Nudité Baptismale. Onction*. Vol. I. Aprofundeix en el tema.
- Le Pontifical de la curie romaine aux XIIIe siècle*. Les éditions du cerf, París 2004. Aprofundeix en el tema.
- Les restes arqueològiques de la plaça del Rei de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, 2001.
- Lexicon für theologie und Kirche*. Herder. Freiburg 1993. Aprofundeix en el tema.
- Llibre de dèbit i crèdit de Mn. Jaume Sala, prevere de Mataró*. (Documentació Hospital 1), Museu-Arxiu de la Basílica de Santa Maria de Mataró.
- Llibre de la Mare de Déu de la Mercè*. (G.G.C.C. vol. VIII), Barcelona 1982.
- LLOBET I MARGARIT, ROSA, *"Fidelitat" Història d'una família santboiana*. 1993.
- LJORAC I SANTIS, SALVADOR, *Castellví de la Marca*, Castellví de la Marca 2000.
- ___, *Vilobí del Penedès*, Ajuntament de Vilobí del Penedès 1991.
- LUTER, MARTÍ, *La llibertat del cristià i altres escrits*. (Clàssics del Cristianisme 62). Edicions Proa. Barcelona, 1996.
- MADURELL, JOSEP M^a, *Fulls històrics de l'Hospitalet de Llobregat*, Hospitalet de Llobregat 1977.
- MAGRINYÀ, R., *Sant Josep Oriol*. Barcelona 1992.
- MANSI. *Consiliorum Amplissima Collectio*. 1759.
- MARTÍ BONET, J. M., *Barcelona i Ègara-Terrassa*. Barcelona 2004.
- ___, - CASTRO, J. M. - COLOMER, A., *Els Josepets. Parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep. 300 anys d'història*. Barcelona 1987.
- ___, *El convent i parròquia de Sant Agustí de Barcelona*, Barcelona 1980.
- ___, *Els "Josepets" de Gràcia*, Barcelona 1987.
- ___, - GIBERT, PERE, *Palau-Solità: "Títol de glòria"*, Palau-Solità 1995.
- ___, *Història de l'Església antiga*. Arxiu Diocesà de Barcelona 2001.
- ___, - JUNCÀ I RAMON, J. M. - BONET ARMENGOL, J., *El Convent i la Parròquia de Sant Agustí de Barcelona*. Barcelona 1980.
- ___, *La parròquia. Història, evolució i vida*. Barcelona 2007.
- ___, *Sacràlia*. Barcelona 2009.
- ___, *Santa Agnès de Malanyanes*, Barcelona 2007.
- ___, *Sant Esteve de Parets del Vallès*, Parets del Vallès 2004.
- MARTÍ I VILA, CARLES, *Notes històriques de la vila*, Sant Boi de Llobregat 1952.
- MARTÍ, JOAN, *Cent anys d'història. Temple de Sant Esteve Sesrovires*. 1993.

- MARTÍNEZ, XAVIER - VIDAL, JOAN, *Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles(1939-1970)*, Cubelles 2009.
- MAS, J., *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*. vol. XIII. Barcelona 1921.
- MAURÍ SERRA, JOSEP, *Història de La Garriga*, Vols. I, II i III, Barcelona 1949.
- MAYER, J., *Gechichte des Katechumenate und der Katechese in den ersten sechs jahrhunderte*. Kemptem 1868.
- MEDINA VICENTE, A., *El Castillo de Aramprunyà y su termino en la historia de Begas*, Barcelona 1982.
- MEYER, A., *Dictionaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*. París 1930.
Aprofundeix en el tema.
- MIGNE, *Patrologia grega*.
___, *Patrologia llatina*, vol. I, II.
- MILLÁN RUBIO, JOAQUÍN, *800 anys fent Mercè. 1203-2003*, Barcelona 2003.
- Millenium. Història i Art de l'Església Catalana*. Barcelona 1989.
- MIRABENT, F., *Estètica i Filosofia a Catalunya*. Barcelona 2003.
- MIRALLES I ZAMORA, JOAN, *Santa Maria del Pi*.
- MIRET I NIN, M. MONTSERRAT, *La Basílica de Santa Maria*, Vilafranca del Penedès 1987.
- MISSER, SALVADOR, *Estudi històric de la parròquia i terme de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls i de l'Hospital de Cervelló en el seu terme*, Barcelona 1984.
___, *Notes i Documents*, Vols. I, II, III. Olesa de Bonesvalls.
- MOGAS I SALVADÓ, MANUEL, *Històries de Ripollet*, Ripollet 1983.
- Monumenta Germanie Historica*. (Concilia, II, III, V), Berlin 1824.
- MONJAS MANSO, LL., *La reforma eclesiàstica i religiosa de les diòcesis de la Tarraconense al llarg de la baixa edat mitjana a través dels qüestionaris de visita pastoral*. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona 2004.
___, *La reforma eclesiàstica i religiosa de la província eclesiàstica Tarraconense al llarg de la baixa edat mitjana a través dels qüestionaris de visita pastoral*. Fundació Noguera, Barcelona 2008.
___, *La reforma religiosa del patriarca Saper a finals de l'edat mitjana, l'exemple de les visites pastorals a les parròquies del Baix Llobregat*. I.E.C., Barcelona 1997.
- ___, - PEREA, E. - PUIGVERT, J. M.- SOLÀ, X., *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona 2003.
- MURILLO TEJADA, JOSÉ, *50 anys compartint i acollint*, L'Hospitalet de Llobregat 2008.
- NEILL, STEPHEN, *El Anglicanisme*. (Col·lecció Pensamiento Cristiano 4) Ediciones Península. Madrid 1966.
- Olesa de Bonesvalls. Parròquia de Sant Joan i l'Hospital de Cervelló*, Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona. Vol. V/1, Arxiu Diocesà de Barcelona. 1993.
- OLIETE, IGNASI, *Parròquia el Bon Pastor*, Barcelona 2010.
- OLIVÉ I GUILERA, FÈLIX, *Sant Genís dels Agudells. La Vall d'Hebron*, Barcelona 1992.
- OÑATIBIA, I., *Bautismo y Confirmación*. Sapientia Fidei, B.A.C., Madrid 2000.
- Ordinari [Ritual] de Girona 1502*. (Col·lecció Francesc Monsalvatge, Josep Mª Marquès, Francesc Feliu), Institut de Llengua i Cultura Catalanes, Universitat de Girona 2006.
- Ordinarium Sacramentorum Barchinonense 1501*. I.E.C., Barcelona 1991.
- PACIÀ, Sant, *De Baptismo*. Ed. L. Rubio.
___, *Paraenesis ad poenitentia*. vol. XV.
___, *Sermó o tractat sobre el baptisme*.

- PADILLA, JOSÉ I. - VIVES I BALMAÑA, ELISENDA, *Les excavacions a l'església de Sant Andreu, Òrrius*, Barcelona 1983.
- PAGÈS I PARETAS, M., *Les esglésies pre-romàniques a la comarca del Baix Llobregat*. Barcelona 1983.
- PALAU I CODONYERS, AGUSTÍ, *Com s'ha fet una ciutat*, Barberà del Vallès 1989.
- ___, *Ripollet. Ara fa mil anys*, Ripollet 1984.
- PALOU I OÑOÀ, Mª CARMÉ, *L'església de Sant Baldiri*, Sant Boi de Llobregat 2002.
- PARDO, *El Apologético de Tertuliano*. Madrid 1943.
- Parets 904 – 2004*, Parets del Vallès 2004.
- Parròquia dels Sants Gervasi i Protasi Mare de Déu de la Bonanova*, Barcelona 2000.
- Parroquia de Nuestra Señora de Fátima*, Granollers-Canovelles 1959-1984.
- Parròquia de Sant Antoni el Gran, Abad*, Vilanova i la Geltrú 1978-1985.
- Parròquia Verge de la Pau*. Barcelona 1995.
- Parròquies de la zona pastoral de Barcelona-Centre*, Barcelona 1984.
- PELFORT PUJOL, ONOFRE, *Notes històriques de Cornellà del Llobregat*, 1979.
- PÉREZ I MARQUÈS, ÀLVAR, *Mn. Miquel Riu i Pujol, rector 1897-1916*, Sant Llorenç d'Hortons 2002.
- Pinturas murales de la Iglesia de Santa Maria de Castelldefels*, Castelldefels 2009.
- PINYOT I GARRÒS, *El reial cadastre de Castellar del Vallès 1716*, Castellar del Vallès 1985.
- PLADEVALL, A., *Notícies importants sobre el monestir de Sant Pere de les Puel·les*, vol. II. (Quaderns d'estudis medievals 12).
- ___, *Història de l'Església a Catalunya*, Claret. Barcelona 2007.
- PLAZAOLA, JOAN, S. I., *Arte Sacro actual*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 2006.
- POCH I RUESTES, JOSEP, *Vilamajor*, Sant Pere de Vilamajor 2010.
- PORTABELLA I ISIDORO, JESÚS, *Els carrers de Barcelona. Sarrià*, Barcelona 2008.
- PORTALS I MARTÍ, JOAN, *El Montnegre*. 1998.
- ___, *La Costa del Montseny*, Arenys de Mar 2000.
- ___, *Montseny*. 2004.
- Presa de possessió dels pàrrocos*. 1924. Editorial Balmes, nova edició de 1948.
- PUIG, ARMAND, *La terra i la llavor*, Proa. Barcelona 2004.
- PUIGDOLLERS I NOBLOM, RODOLF, *El convent de caputxins de Granollers a la Torreeta (1584-1812)*, La Torreeta 1998.
- PUIG I ALEU, I., *La concepció de la visita pastoral del bisbe Andreu Bertran a la diòcesi de Girona (1420-1423) en el context reformista de l'Església occidental al segle XV*. Institut d'Estudis Gironins, Girona 1987.
- ___, *Una visita pastoral al Baix Empordà els anys 1420-1423*. Fundació Noguera, Barcelona 2006.
- Quatrepins*, Quaderns de Cultura. Palau-Solità i Plegamans.
- RAVENTÓS, JOSEP, *100 anys d'una petita comunitat parroquial*, Sant Esteve d'Ordal 1968.
- ___, *Arrels cristianes d'Ordal*, Vilafranca del Penedès 2003.
- Ritual dels Sagraments*. Foment de Pietat, Barcelona – Abadia de Montserrat 1966.
- Rituale Romanum, Editio Princeps 1614*. Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2004.
- Rituale Romanum*. Typis editorialis catholicae toletanae 1940.
- ROCA, CARLES, *Retalls d'Història Vedruna a Boi*, Sant Boi de Llobregat 1992.
- ROSELLÓ, XAVIER, *Noticiari de la parròquia de Sant Joan d'Horta*, Barcelona 1992.
- ROVIRA I COSTA, JOAN, *Sant Adrià de Besòs*, Sant Adrià de Besòs 1977.
- RUFÉ I MAJÓ, MIQUEL, *Sant Pere de Rubí*, Museu - Biblioteca de Rubí 1987.

- RUÍZ BUENO, D., *Orígenes. Contra Celso*. B.A.C.. Madrid 1967.
- ___, *Padres Apologistas Griegos*. B.A.C., Madrid 1954.
- ___, *Padres Apostólicos*. B.A.C., Madrid 1993.
- RUÍZ I ELIAS, ALBERT, *Parròquia de Castellbisbal*, Castellbisbal 1998.
- SAGARRA I DE SISCAR, FERRAN, *Església de Sant Vicens de Sarrià*, Barcelona 1921.
- Sagraments i Sagramentals: Una introducció al Ritual Romà*. F.P.C. Barcelona 1925.
- SALES, JORDI, *Miscel·lània Roquenca. Històries de La Roca*, La Roca 1978.
- SALLEN I GOTÉS, LLORENÇ, *Història documentada del poble i parròquia de Santa Maria de Vallvidrera*, Barcelona 1916.
- SÀNCHEZ I GONZÀLEZ, MIQUEL, *Can Fatjó del Molí. 1144-1987*, Cerdanyola 1999.
- ___, *El topònim Cerdanyola*, Cerdanyola 1978.
- ___, *Història de Cerdanyola*, Cerdanyola 2005.
- ___, *La Cerdanyola medieval*, Cerdanyola 1981.
- ___, *La Cerdanyola prehistòrica i antiga*, Cerdanyola 1978.
- ___, *La Geografia de Cerdanyola*, Cerdanyola 1980.
- ___, *Síntesi d'Història de Cerdanyola*, Cerdanyola 1979.
- SÁNCHEZ MARCOS, FERNANDO, *Manual de Historia Moderna*. Altres autors: Joan Bada, Pedro Molas Ribalta, etc. Ariel. Barcelona 1993. Aprofundeix en el tema.
- SANS I FÀBREGAS, LLORENÇ, *Història de Sant Feliu de Llobregat*, Sant Feliu de Llobregat 1983.
- Santa Maria de Gràcia*. Barcelona 1985.
- Santa Maria del Mar. Monografia històrico-artística*. Barcelona 1925.
- Santa Maria del Taulat*, Barcelona 2002.
- Sant Feliu de Llobregat*, Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat 1988.
- Sant Josep de la Llagosta. Parròquia*, La Llagosta 1997.
- SERRA DE ARGILA, P., *Santa Maria de Badalona. El pas dels anys 1936-1966*. Biblioteca Abat Oliva.
- SINDREU, JAUME, *Martorelles. Històrica i llegendària*, Primera i segona part. Martorelles 1985.
- Sobre el Baptisme i altres escrits*. (Clàssics del Cristianisme 6), Barcelona 1984.
- SOCRATE, *Sant Atanasi: ad episcopus Aegypti et Lybiae*. Referència treteta de la Història de l'Església Antiga, de J. M. Martí Bonet.
- SOLÀ MORETA, F., *El Santuari de la Mare de Déu del Coll*. Palma de Mallorca 1931.
- SOLÉ TURA, JOAN, *Mollet. Una mica d'història*, Mollet 1981.
- SOSPEDRA I BUYÉ, ANTONI, *Orígens d'un poble*, La Palma de Cervelló 2008.
- SOTOMAYOR, *Historia de la Iglesia en España*. vol. I.
- SPENER, PH. JAKOB, *Pia Desideria*. (Clàssics del Cristianisme 40) Edicions Proa. Barcelona 1993.
- SUBIRANA I ROCAMORA, JOAN, *Espines i roses de 75 anys d'un roser*, Barcelona 2000.
- TEODOR DE MOPSUËSTIA, *Homilies catequètiques*, (Clàssics del Cristianisme 79), Facultat de Teologia de Catalunya. Barcelona 2000.
- Terme. Revista d'Història*, Centre d'Estudis històrics de Terrassa 2001.
- TERTUL·LIÀ, *El Apològético*. (Biblioteca de Patrística 38), Editorial Ciudad Nueva. Madrid 1997.
- ___, *Sobre el bautismo i altres escrits*. (Clàssics del Cristianisme 6), F.T.C., Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1989.
- TOLÉDANO, ANDRÉ D., *L'anglicanisme*. Librairie Arthème Fayard. Paris 1957.
- TRENS, M., *Inventari del tresor de les parròquies de Barcelona*. Arxiu Diocesà 1926.

- Una vila del territori de Barcelona. Sant Andreu de palomar als segles XIII-XIV.* Barcelona 1991.
- VALDÉS, JUAN DE, *Diàleg de doctrina cristiana.* (Clàssics del Cristianisme 45) Edicions Proa. Barcelona 1994.
- VECILLA DE LAS HERAS, DELFIN, *Granollers a través de las visitas pastorales,* Dos volums. Granollers 1984.
- VENDRELL I VENDRELL, REMEI, *Olèrdola. Notes històriques,* Sant Pere Molanta 1989.
- ___, *Santa Fe del Penedès,* Santa Fe del Penedès 1994.
- ___, *Sant Pere Molanta,* Sant Pere Molanta 1993.
- VERBRAKEN, PATRICK, *Llevat dins la pasta.* (Sauri 40), Abadia de Montserrat.
- VERGÉS I MIRASSÓ, ANTONI, *Història de Castellar del Vallès,* Castellar del Vallès 1974.
- VERICAT, LI. M., *Diccionari de símbols cristians.* Barcelona 2008.
- VERRIÉ, F. P., *La Iglesia de los Santos Justo y Pastor,* Barcelona 1944.
- VILAGELIU, JAUME, *Estampes històriques de Sant Celoni,* Sant Celoni 1969.
- ___, *Estampes històriques de Sant Celoni,* Sant Celoni 1976.
- ___, *L'Església parroquial de Sant Celoni,* Sant Celoni 1970.
- VILARRÚBIA I ESTRANY, JOSEP M^a, *Notes històriques de la parròquia del Sant Àngel Custodi d'Hostafrancs.* 1991.
- VINYALS I ROVIRA, FERMÍ, *Història de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga,* Santa Perpètua de Mogoda 1978.
- ___, *Notes de la Història de Santiga, petit poble del Vallès. Santa Perpètua de Mogoda,* Sant Perpètua de Mogoda 1984.
- Visitatio ectarû totius Diocesis Barcinonem extra urbem in duas partes divisa de anno 1421.* vol. XIV.
- VIVES, J., *Concilios visigóticos e hispano-romanos.* C. S. I. C.
- ___, *Apologetes del segle II.* Clàssics del Cristianisme, Barcelona 1984.
- ___, *Los Padres de la Iglesia.* Barcelona 1982.
- ___, *Pares Apostòlics.* Clàssics del Cristianisme, Barcelona 2000.
- ___, *Sobre el Baptisme i altres escrits.* Clàssics del Cristianisme, Barcelona 1984.
- WEBER, MAX, *Ensayos sobre sociologia de la religión.* (Ensayistas 236 i 237) Taurus, vol. I, Madrid 1984 i vol. II. Madrid 1987.
- WIKENHAUSER, *El evangelio según san Juan,* Barcelona 1978.
- XVII sessió d'estudis mataronins,* Patronat Municipal de Cultura. Mataró 2001.

18. INDEX D'ESGLÉSIES

Bon Pastor.	470
Pg. Enric Sanchis, 2 Barcelona	
Capellania de l'Hospital Clínic Provincial.	494
Casanova, 143 Barcelona	
Catedral de Barcelona.	120 - 131
Av. Catedral, s/n Barcelona	
Ciutat Sanitària Vall d'Hebron.	501
Pg. Vall d'Hebron, 119-129 Barcelona	
Corpus Christi.	354
Bailèn, 175 Barcelona	
Crist Redemptor.	501
Av. Mare de Déu de Montserrat, 34 Barcelona	
Crist Rei.	501
Martí i Molins, 45 Barcelona	
Crist Salvador.	501
Pl. Pompeu Fabra, s/n. Martorell	
Esperit Sant.	501
Trav. Gràcia, 101 Barcelona	
Hospital de la Santa Creu.	495
Hospital, 60 Barcelona	
Immaculada Concepció.	437
Sant Pere, 9 La Beguda Alta	
Immaculada Concepció.	471
Estronci, 20 L'Hospitalet de Llobregat	
Immaculada Concepció.	332
Pl. Immaculada, s/n. Vilanova i la Geltrú	
Immaculada Concepció i Sant Lorenzo Ruíz.	501
Pl. Sant Agustí, 2 Barcelona	
Immaculat Cor de Maria.	501
Sant Antoni Maria Claret, 45 Barcelona	
La Doma.	240
Afores, s/n. La Garriga	
Mare de Déu de Bellvitge.	501
Ermita, 65-67 L'Hospitalet de Llobregat	
Mare de Déu de Betlem.	440
Xuclà, 2 Barcelona	
Mare de Déu de Fàtima.	501
Aneto, 19 Barcelona	
Mare de Déu de Fàtima.	381
Ctra. Caldes, 1 Granollers	
Mare de Déu de Foix. Santuari.	169
Torrelles de Foix	
Mare de Déu de Gràcia.	450
Fiveller, 84 Sabadell	
Mare de Déu de La Bleda	176
Santa Margarida i Els Monjos	

Mare de Déu de la Llum. Enginyer Moncunill, 41 L'Hospitalet de Llobregat	447
Mare de Déu de la Medalla Miraculosa. Consell de Cent, 110-118 Barcelona	363
Mare de Déu de la Mercè. Bètica, s/n. Badia del Vallès	501
Mare de Déu de la Mercè. Sarajevo, 6-10 El Prat de Llobregat	402
Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Basílica). Pl. Mercè, 1 Barcelona	125 - 473
Mare de Déu de la Salut. Pg de la Salut, 38 Badalona	353
Mare de Déu de la Salut. Clavell, 6 Barcelona	501
Mare de Déu de la Salut. Les Planes. Camí del Mas Guinbau, 29 Les Planes. Barcelona	491
Mare de Déu del Carme. Bisbe Laguarda, A i B Barcelona	495
Mare de Déu del Carme. Sevilla, 57 Mirasol (Valldoreix)	501
Mare de Déu del Carme. Pl. Església, s/n. Montornès del Vallès	501
Mare de Déu del Carme. Josep M. Trias de Bes, 10 Sant Joan Despí	357
Mare de Déu del Carme. Francesc Salvans, 62 Terrassa	477
Mare de Déu del Coll. Santuari, 30 Barcelona	501
Mare de Déu de les Neus. Centre Cívic La Mina Sant Adrià de Besòs	501
Mare de Déu de l'Esperança. Pl. Veracruz, s/n Barcelona	501
Mare de Déu de l'Esperança. Escoles, 9 La Batllòria	463
Mare de Déu de l'Esperança. Pg. Cabanellas, s/n Mataró	501
Mare de Déu del Mont Carmel. Santuari, 116 Barcelona	434
Mare de Déu de Lourdes. Sant Bru, 87 Badalona	501
Mare de Déu de Lourdes. Fonthonrada, 33 Barcelona	444
Mare de Déu de Lourdes. Colònia Francesa. Anglí, 15 Barcelona	470
Mare de Déu del Pilar. Casanova, 175 Barcelona	448
Mare de Déu del Pilar. Av. Mare de Déu del Pilar, 51 El Masnou	501

Mare de Déu del Port. Sant Eloi, 9 Barcelona	498
Mare de Déu del Roser. Av. Lloreda, 102 Badalona	501
Mare de Déu del Roser. Gran Via de les Corts Catalanes, 796 Barcelona	448
Mare de Déu del Roser. Av. Espanya, 21 Cerdanyola del Vallès	478
Mare de Déu del Roser de les Fonts. Av. Mossèn Climent Parramon, s/n. Terrassa	461
Mare de Déu dels Àngels. Balmes, 78 Barcelona	306
Mare de Déu dels Desamparats. Mossèn Jaume Busquets, 7 L'Hospitalet de Llobregat	371
Mare de Déu dels Dolors. Begur, 8 Barcelona	447
Mare de Déu dels Dolors. (Torre Romeu) Noguera Ribagorçana, 19 Sabadell	437
Mare de Déu de Montserrat. Cuba, s/n Badalona	488
Mare de Déu de Montserrat. Av. Mare de Déu de Montserrat, 144 Barcelona	501
Mare de Déu de Montserrat. Doctor Marañón, 25 Castelldefels	501
Mare de Déu de Montserrat. Nucli de Clariana, s/n. Clariana (Castellet i la Gornal)	431
Mare de Déu de Montserrat. Bonavista, 26 La Floresta-Pearson	501
Mare de Déu de Montserrat. Castaños, 122 Mataró	501
Mare de Déu de Montserrat. Mossèn Jacint Verdaguer, 151 Sant Boi de Llobregat	404
Mare de Déu de Montserrat. Astúries, 51 Terrassa	501
Mare de Déu de Montserrat. Av. Roureda, 44 Viladecans	400
Mare de Déu de Montserrat. (Basílica) Montserrat	262 - 415
Mare de Déu de Montserrat i Sant Antoni de Pàdua. Pl. Mossèn Jacint Verdaguer, 7 Granollers	501
Mare de Déu de Núria. Bon Pastor, 9 Barcelona	352
Maria Auxiliadora. Pg. Sant Joan Bosco, 70 Barcelona	501
Maria Auxiliadora. Gatassa, 1 Mataró	348
Maria Auxiliadora. Salvador Allende, 6 Sant Boi de Llobregat	487

Maria Auxiliadora. (Església)	501
Santa Maria de Mazzarello, 49 Terrassa	
Maria Auxiliadora. (Parròquia)	501
Maria Auxiliadora, 45 Terrassa	
Maria Mitjancera de totes les Gràcies.	448
Entença, 198-200 Barcelona	
Maria Reina.	352
Av. Esplugues, 103 Barcelona	
Nostra Senyora del Carme.	501
Arenys, 2-6 Castelldefels	
Nuestra Señora de la Asunción	551
Navardún. Saragossa	
Parròquia Castrense de Plaça.	126 - 359
Portal de la Pau, s/n Barcelona	
Patriarca Abraham.	366
Jaume Vicens Vives, 6 Barcelona	
Poble Espanyol.	501
Marquès de Comillas, s/n Barcelona	
Preciosíssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist.	501
Viladomat, 76-78 Barcelona	
Puríssima Concepció.	313
Aragó, 299 Barcelona	
Puríssima Concepció.	319
Capmany, 36 – 38 Sabadell	
Sagrada Família.	501
Mossèn Josep Moncau, 54 La Cogullada (Terrassa)	
Sagrada Família.	303
Rda. Doctor Ferran, 52 Mataró	
Sagrada Família.	501
Pg. Dos de maig, 35 Sabadell	
Sagrada Família.	501
Faraday, 108 Terrassa	
Sagrada Família, Temple Expiatori (Basílica).	496
Provença, 450 Barcelona	
Sagrat Cor. (Ca n'Oriac)	501
Pg. Sant Bernat, 46 Sabadell	
Sagrat Cor. (Colònia Güell)	501
Bosc Joaquim Folguera, s/n. Santa Coloma de Cervelló	
Sagrat Cor de Jesús.	360
Pere IV, 398 Barcelona	
Sagrat Cor de Jesús del Tibidabo (Basílica).	372
Pl. Tibidabo Barcelona	
Saint Benigne.	553
Dijon. Borgonya. França	
Saint Etienne. Catedral	554
Auxerre. Borgonya. França	
Saint Miliou	551
Guimiliau. Bretanya. França	

Saint Nikolas	556
Catedral de Fribourg. Suïssa	
Saint Ronan.	556
Locronan. Bretanya. França	
Santa Agnès.	354
Sant Elies, 23 Barcelona	
Santa Agnès de Malanyanes.	150 - 450
Pl. Església, s/n. La Roca del Vallès	
Santa Anna.	315
Rivadeneira, 3 Barcelona	
Santa Bernardeta.	501
Sant Quirze de Safaja, 3 Barcelona	
Santa Cecília.	501
Pg. Sant Gervasi, 66-68 Barcelona	
Santa Cecília.	501
Església, s/n. Marganell	
Sant Aciscle i Santa Victòria.	135
Pl. Església, s/n Dosrius	
Santa Clara.	501
Montseny, s/n Badalona	
Santa Coloma.	151
Rectoria, s/n Marata (Les Franqueses del Vallès).	
Santa Coloma.	185
Església, 15 Santa Coloma de Cervelló	
Santa Coloma.	345
Pl. Església, 3 Santa Coloma de Gramenet	
Santa Creu.	502
Joan Fàbregas, 16 Bellaterra	
Santa Creu.	435
Pl. Església, 1 i 2 Cabrils	
Santa Creu.	502
Pl. Triana, 9 Sabadell	
Santa Creu.	476
Ctra. Rellinars, 110 Terrassa	
Santa Creu de Creixà.	177
Piera	
Santa Creu d'Olorde.	468
Joan Güell, 200 Barcelona	
Santa Dorotea.	457
Santa Dorotea, 5 Barcelona	
Sant Adrià.	302
Pl. Església, 8 Sant Adrià de Besòs	
Santa Engràcia.	502
Pl. Santa Engràcia, 1 Barcelona	
Santa Engràcia.	502
Pl. Església, s/n. Montcada i Reixac	
Santa Eulàlia.	386
Av. Santa Eulàlia, s/n. Corró d'Avall (Les Franqueses del Vallès)	

Santa Eulàlia. Mossèn Rull, 8 El Papiol	453
Santa Eulàlia. Pl. Santa Eulàlia, 7 Esparraguera	460
Santa Eulàlia. Balmes, 4 Pallejà	259 - 453
Santa Eulàlia. Pl. Església, s/n. Santa Eulàlia de Ronçana	451
Santa Eulàlia de Bellamar. Eucaliptus, 9-11 Castelldefels	502
Santa Eulàlia de les Roquetes. Velázquez, 49 Les Roquetes (Sant Pere de Ribes)	422
Santa Eulàlia de Mèrida. Barcelona, 104 L'Hospitalet de Llobregat	502
Santa Eulàlia de Provençana. Santa Eulàlia, 203 L'Hospitalet de Llobregat	467
Santa Eulàlia de Tapioles. Vallgorguina	155
Santa Eulàlia de Vilapicina. Pg. Fabra i Puig, 260 Barcelona	497
Santa Fe. Pl. Església, 1 Santa fe del Penedès	269
Santa Gemma Galgani. Floridablanca, 39 L'Hospitalet de Llobregat	502
Sant Agustí. Pl. Sant Agustí, 2 Barcelona	306
Santa Isabel d'Aragó i Sant Joaquim. Oblit, 24 Barcelona	502
Santa Joaquina de Vedruna. Francolí, s/n Barcelona	502
Sant Albert el Magne. Comunitat Alemanya. Barcelona. Copèrnic, 55-59 Barcelona	347
Sant Albert Magne. Pujós, 99 L'Hospitalet de Llobregat	502
Santa Madrona. Tapioles, 10 Barcelona	496
Santa Magdalena. Major, 3 Canyelles	483
Santa Magdalena. Pl. Església, s/n. El Pla del Penedès	343
Santa Magdalena. Pl. Església, s/n. Pontons	170
Santa Margarida. Martorell	179
Santa Margarida del Penedès. Pl. Església, 2 Santa Margarida i els Monjos	455
Santa Maria. Dalt, 47 Badalona	124 - 350

Santa Maria.	502
Av. Generalitat, 79 Barberà del Vallès	
Santa Maria.	324
Pl. Església, 12 Caldes de Montbui	
Santa Maria.	132
Església, 25 Caldes d'Estrac	
Santa Maria.	424 - 454
Ramon Godó, 4 Capellades	
Santa Maria.	249
Lluís Llibre, 25 Cardedeu	
Santa Maria.	502
Pl. Església, 8 Castelldefels	
Santa Maria.	558
Castelló d'Empúries	
Santa Maria.	185
Pl. església, 1 Corbera de Llobregat	
Santa Maria.	312
Pl. Església, s/n Cornellà de Llobregat	
Santa Maria.	267
Pl. Santa Maria, 1 Cubelles	
Santa Maria.	260
Parròquia, 2 El Bruc	
Santa Maria.	157 - 398
Pl. Major, 10 La Llacuna	
Santa Maria.	429
Quatre Cantons, 17 La Múnia (Castellví de la Marca)	
Santa Maria.	186
Església, 3 La Palma de Cervelló	
Santa Maria.	395
Llerona (Les Franqueses del Vallès	
Santa Maria.	460
Església, 1 Martorell	
Santa Maria.	420
Monistrol d'Anoia	
Santa Maria.	449
Pins, s/n. Montcada i Reixac	
Santa Maria.	385
Santa Maria, 1 Montmeló	
Santa Maria.	460
Pl. Nova, 21 Olesa de Montserrat	
Santa Maria.	454
Sant Cristòfol, 30 Piera	
Santa Maria.	502
Nostra Senyora de Lourdes, s/n Premià de Mar	
Santa Maria.	502
Joan Puig, 3 Rubí	
Santa Maria.	502
Milà i Fontanals, 7 Santa Coloma de Gramenet	

Santa Maria.	253
Pl. Església, 2 Santa Maria de Martorelles	
Santa Maria.	166 - 337
Pl. Santa Maria, 1 Santa Maria de Miralles	
Santa Maria.	396
Pl. Santa Maria, 1 Santa Maria de Palautordera	
Santa Maria.	413
Església, 1 Santa Maria de Vilalba de Llobregat (Abrera)	
Santa Maria.	500
Av. Castell, 99 Sant Martí Sarroca	
Santa Maria.	320
Pl. Església, 2 Ullastrell	
Santa Maria.	153 – 181
Pl. Vila, s/n. Vilalba Sasserra	
Santa Maria (Basílica).	227 - 349
Sant Francesc d'Assís, 25 Mataró	
Santa Maria (Basílica).	484
Santa Maria, 12 Vilafranca del Penedès	
Santa Maria de Cervelló (Socós).	502
Almirall Cervera, 8 Barcelona	
Santa Maria de Foix.	439
Barri Cusconar, 67, El Terme (Torrelles de Foix)	
Santa Maria de Gallecs.	242
Mollet del Vallès	
Santa Maria de Garraf. (Estrella del Mar)	438
Pl. Església, 6 El Garraf (Sitges)	
Santa Maria de Gornal.	502
Pg. Carmen Amaya, 31-33 L'Hospitalet de Llobregat	
Santa Maria de Gràcia.	370
Sant Pere Màrtir, 5 Barcelona	
Santa Maria de la Geltrú.	331
Rectoria, 1 Vilanova i la Geltrú	
Santa Maria de Lavit. (Sant Marçal de Terrassola)	265
Torrelavit	
Santa Maria del Jaire.	380
Pg. Santa Maria del Jaire (La Torreta) s/n. La Roca del Vallès	
Santa Maria del Mar (Basílica).	121
Pl. Santa Maria, 1 Barcelona	
Santa Maria del Pi (Basílica).	139
Pl. Pi, 7 Barcelona	
Santa Maria del Prat.	394
Església, 1 Llinars del Vallès	
Santa Maria del Remei.	442
Pl. Concordia, 1 Barcelona	
Santa Maria del Taulat.	446
Pujades, 210 Barcelona	
Santa Maria de Mediona. (Sant Pere Sacarrera).	162 - 264
Pl. Església, s/n. Mediona	

Santa Maria de Natzaret.	502
Pl. Agustí Bartra, 5 (Can Boada) Terrassa	
Santa Maria de Palau-solità.	244
Pl. Santa Maria, 3 Palau-solità i Plegamans	
Santa Maria de Sales.	403
Av. Batllori, 1 Viladecans	
Santa Maria de Sants.	365
Pl. Bonet i Muixi, 5 Barcelona	
Santa Maria de Vallformosa.	178
Mn. Lluís Panyella, 2 Vilobí del Penedès	
Santa Maria de Vallvidrera.	134 - 473
Actor Morano, 9 Barcelona	
Santa Maria la Major	550
Inca. Mallorca.	
Santa Maria Magdalena.	502
Llopis, 9 Barcelona	
Santa Maria Magdalena.	411
Pl. Pare Miquel d'Esplugues, 1 Esplugues de Llobregat	
Santa Maria Magdalena.	492
Grup Sant Jordi, 21 1r. 1ª Viladecans	
Sant Ambròs.	502
Concili de Trento, 297-299 Barcelona	
Sant Andreu.	135
Urb. Can Masuet-Alfar Alfar (Dosrius).	
Sant Andreu.	384
Parròquia (Ctra. La Garriga) Cànoves-Samalús	
Sant Andreu.	299
Pl. Església, 2 Òrrius	
Sant Andreu.	173 - 428
Sant Andreu, 1 Puigdàlber	
Sant Andreu.	187
Pl. Església, 9 Sant Andreu de la Barca	
Sant Andreu.	311
Pl. Abat Brasó, 1 Sant Andreu de Llavaneres	
Sant Andreu.	181
Pl. Església, 2 Vallgorguina	
Sant Andreu del Palomar.	309
Pont, 3 Barcelona	
Sant Àngel Custodi.	498
Vilardell, 50 Barcelona	
Sant Antoni.	480
Av. Alfons I, 43 Sant Antoni de Vilamajor	
Sant Antoni Abad.	412
Sant Antoni, 34 Corbera de Llobregat	
Sant Antoni Abat.	332
Pl. Arxiprest Llorenç Garriga, 1 Vilanova i la Geltrú	
Sant Antoni de Pàdua.	230
Rda. Sant Antoni, 67-71 Badalona	

Sant Antoni de Pàdua. Pedrell, 64 Barcelona	486
Sant Antoni de Pàdua. Mare de Déu de la Mercè, 67 Esplugues de Llobregat	502
Sant Antoni de Pàdua. Pl. Carme Llinàs, 1 Sant Vicenç dels Horts	405
Sant Antoni de Pàdua. (Can Rull) Gustavo Adolfo Bécquer, 45 - 51 Sabadell	436
Sant Antoni Maria Claret. Joan Pfaff, 17 i 25 Sant Boi de Llobregat	502
Santa Perpètua. Pl. Església, 1 Santa Perpètua de Mogoda	243
Santa Rosa. Francesc Layret, 23 Mollet del Vallès	389
Santa Rosa. Av. Banús, 104 Santa Coloma de Gramenet	502
Santa Susanna Santa Susanna del Montseny	502
Santa Tecla. Av. Madrid, 107-115 Barcelona	464
Santa Teresa de Jesús. Llobregós, 130 Barcelona	486
Santa Teresa de Jesús. Pi i Margall, 60 Gavà	502
Santa Teresa de l'Infant Jesús. Via Augusta, 68 Barcelona	372
Sant Baldiri. Pl. Jaume Oliveras, 7 Sant Boi de Llobregat	458
Sant Bartomeu. Mare de Déu del Port, 350 Barcelona	358
Sant Bartomeu. Pl. església, 1 Vallbona d'Anoia	482
Sant Bartomeu de la Quadra. Església, 58 (Sant Bartomeu de la Quadra) Molins de Rei	453
Sant Bartomeu i Santa Tecla. Pl. Ajuntament, 20 Sitges	334
Sant Benet. Av. Can Serra, 82 L'Hospitalet de Llobregat	502
Sant Bernat Calbó. Pujades, 210 Barcelona	486
Sant Bernat de Claravall. Pedraforca, 2 Barcelona	502
Sant Carles Borromeu. Sant Lluís, 89-93 Barcelona	502
Sant Cebrià. Arenys, 65-67 Barcelona	502
Sant Cebrià. Pl. Església, 6 Tiana	231

Sant Cebrià. Església, 7 Valldoreix	144
Sant Climent. Església, 20 Sant Climent de Llobregat	258 - 401
Sant Corneli. Pl. Església, 4 Collbató	329
Sant Cosme i Sant Damià. Riu Llobregat, 100 El Prat de Llobregat	502
Sant Crist. Natzaret, 5 Barcelona	502
Sant Crist de Canyet. Pl. Joan Baranera, s/n Badalona	444
Sant Cristòfol. Fernando Muñoz, 27 Begues	401
Sant Cristòfol. Fogars de Montclús	152
Sant Cristòfol. Pl. Església, 1 La Granada	500
Sant Cristòfol. Pl. Església, 11 Lliçà de Vall	248
Sant Cristòfol. Rectoria, 15 Premià de Mar	457
Sant Cristòfor. Energia, 19 Barcelona	486
Sant Cristòfor. Pl. Ca n'Anglada, 31 Terrassa	144
Sant Cugat. Pl. Església, 2 Sant Cugat Sesgarrigues	271 - 340
Sant Cugat de Moja. (Capella, dita de Sant Esteve). Olèrdola	172
Sant Domènec Guzmán. Calàbria, 12 Barcelona	502
Sant Enric d'Ossó. Pere Pelegrí, 13 L'Hospitalet de Llobregat	502
Santes Juliana i Semproniana. Via Trajana, 1 Sant Adrià de Besòs	361
Sant Esperit. (Catedral) Església, 1 Terrassa	374
Sant Esteve. Av. Rio de Janeiro, 10-14 Barcelona	489
Sant Esteve. Pl. Parròquia, 18 Canyamars (Dosrius)	471
Sant Esteve. Església, 16 Castellar del Vallès	319
Sant Esteve. Major, 23 Cervelló	259
Sant Esteve. Costa del Montseny (Forgars de Montclús)	184

Sant Esteve. El Coll. (Linars del Vallès)	502
Sant Esteve. Pl. Església, 1 Granollers	237
Sant Esteve. Pg. Doctor Vich, 1 La Garriga	383
Sant Esteve. Rectoria, 20 Olzinelles (Sant Celoni)	481
Sant Esteve. Pl. Església, 2 Ordal (Subirats)	339
Sant Esteve. Palaudàries (Lliçà d'Amunt)	390
Sant Esteve. Pl. Vila, 5 Parets del Vallès	390
Sant Esteve. Pl. Església, 1 Ripollet	475
Sant Esteve. Pl. Església, 1 Sant Esteve de Palautordera	499
Sant Esteve. Pl. Dr. Tarrés, 12 Sant Esteve Sesrovires	256
Sant Esteve de les Masuques. Castellet i la Gornal	493
Sant Esteve d'Olzinelles de Sant Celoni. (Can Tuset) Vallgorguina	255
Sant Esteve. (Santa Quitèria) Mogent, 10 Vilanova del Vallès	239
Sant Eugeni I, papa. Comte Borrell, 305-307 Barcelona	464
Sant Feliu. Pl. Ajuntament, 13 Alella	133
Sant Feliu. Pl. Església, 4 Cabrera de Mar	355
Sant Feliu. Barri del Pinar, B 1 esc. B s/sot Rubí	502
Sant Feliu. Rosa, 15 Sabadell	379
Sant Feliu. Verge de Montserrat, 4 Sant Feliu del Racó (Castellar del Vallès)	145
Sant Fèlix. Sardenya, 21 Barcelona	466
Sant Fèlix. Església, s/n. Canovelles	323
Sant Ferran. Gran Via de les Corts Catalanes, 406 Barcelona	486 - 502
Sant Fost. Pl. Canonge Rifà, 1 Sant Fost de Campsentelles	502
Sant Francesc. Pl. Dr. Robert, 1 Terrassa	502

Sant Francesc d'Assís. Bailèn, 12-16 Badalona	368
Sant Francesc d'Assís. Ramon Turró, 130 Barcelona	344
Sant Francesc d'Assís. Pizarro, 18 Sabadell	502
Sant Francesc de Pàola. Ramon Turró, 324 - 330 Barcelona	373
Sant Francesc de Sales. Pg. Sant Joan, 88-90 Barcelona	314
Sant Francesc Xavier. Pl. Sant Francesc Xavier, 21 Barcelona	502
Sant Genís. Mare de Déu de Puiggraciós, 2 L'Ametlla del Vallès	392
Sant Genís. Barri Rectoria, 4 Pacs del Penedès	267
Sant Genís. El Raval, 63 Torrelles de Foix	427
Sant Genís. Pl. Vila, 9 Vilassar de Dalt	348
Sant Genís dels Agudells. Saldes, 3 Barcelona	497
Sant Genís de Plegamans. Pl. Sant Genís, 1 Palau-Solità i Plegamans	437
Sant Gregori Taumaturg. Pl. Sant Gregori Taumaturg, s/n Barcelona	311
Sant Ignasi de Loiola. Provença, 544 Barcelona	502
Sant Ildefons. Madrazo, 92 Barcelona	502
Sant Ildefons. Av. Sant Ildefons, 15 Cornellà de Llobregat	487
Sant Iscle i Santa Victòria. Afores Cerdanyola del Vallès	502
Sant Isidor. Comte Urgell, 178 Barcelona	502
Sant Isidre. Aprestadora, 3 L'Hospitalet de Llobregat	469
Santíssima Trinitat. Turó de la Trinitat, 30 Barcelona	486
Santíssima Trinitat. Zurbano, 47 Sabadell	378
Santíssima Trinitat. Font, 47 Vilafranca del Penedès	483
Santíssim Sagrament. Santander, 18-20 Barcelona	502
Santíssim Salvador. Pl. Sant Salvador, s/n. Sabadell	377

Sant Jaume.	304
Ferran, 28 Barcelona	
Sant Jaume.	502
Ptge. Salamanca, 23 Cornellà de Llobregat	
Sant Jaume.	272
Pl. Església, s/n. Moja (Olèrdola)	
Sant Jaume.	164
Padró, 5 Sant Jaume Sesoliveres (Piera)	
Sant Jaume Apòstol.	502
Marquès de Montroig, 130 Badalona	
Sant Jaume Apòstol.	502
Av. Santa Rosa, 10-12 Santa Coloma de Gramenet	
Sant Jaume Apòstol. (Poble Nou de la Salut)	487
Av. Polinyà, 31 Sabadell	
Sant Jaume del Pla de Bonaire.	503
Jacint Badiella, 7 Terrassa	
Sant Jeroni.	503
Pl. Mossèn Ferran Palau, 3 Barcelona	
Sant Joaquim.	451
Catalunya, 15 Martorelles	
Sant Joaquim.	503
Cultura, 28 Santa Coloma de Gramenet	
Sant Joan.	155 - 251
Camí vell de Sant Celoni, 3 Campins	
Sant Joan.	269
Castell, 30 La Torre de Claramunt	
Sant Joan.	263
Església, 6 Mediona	
Sant Joan.	317
Església, 66 Montgat	
Sant Joan.	166 - 270
Església, 1 Olesa de Bonesvalls	
Sant Joan.	409
Pl. Església, 1 Sant Joan Despí	
Sant Joan.	399
Sant Joan, 16 Viladecans	
Sant Joan.	228
Sant Roc, 35 Vilassar de Mar	
Sant Joan Baptista.	318
Pl. Mossèn Jaume Torres, 1 Matadepera	
Sant Joan Baptista.	476
Mallorca, 21 Mirasol (Valldoreix)	
Sant Joan Baptista.	503
Drac, s/n. Montcasa i Reixac	
Sant Joan Baptista.	503
Massanet, 43 Santa Coloma de Gramenet	
Sant Joan Baptista.	503
Sant Pere, 1 Sant Adrià de Besòs	

Sant Joan Baptista. Sagrament, 15 Sant Feliu de Llobregat	503
Sant Joan Baptista. Pl. Sant Joan Baptista, s/n. Sitges	425
Sant Joan Baptista. Joan Llaverias, 16 Vilanova i la Geltrú	418
Sant Joan Bosco. Pl. Ferran Reyes, 2 Barcelona	362
Sant Joan d'Àvila. Prim, 252 Barcelona	503
Sant Joan de Gràcia. Santa Creu, 2 Barcelona	448
Sant Joan de la Creu. Av. Vallvidrera, 75 Barcelona	503
Sant Joan de Mata. Pl. Mossèn Clapés, 18 Barcelona	357
Sant Joan de Sanata. Església, 1 Sanata (Llinars del Vallès)	179
Sant Joan d'Horta. Rectoria, 1 Barcelona	230 - 367
Sant Joan Evangelista. Av. Europa, 30 L'Hospitalet de Llobregat	503
Sant Joan M. Vianney. Melcior de Palau, 56 Barcelona	472
Sant Joan Samora. Pl. Dr. Tarrés, 12 Sant Llorenç d'Hortons	156
Sant Jordi. Viaducte de Vallcarca, 7 Barcelona	503
Sant Jordi. Francesc Casañas, 103 Sabadell	499
Sant Josep. Enric Borràs, s/n Badalona	346
Sant Josep. Concili Egarenc, 24 (La Cogullada) Terrassa	503
Sant Josep. Santa Teresa, 2 La Llagosta	462
Sant Josep. Enric Prat de la Riba, 145 L'Hospitalet de Llobregat	366
Sant Josep. Sant Josep, 5 Mataró	308
Sant Josep. Girona, 2 bxs. (porta lateral petita) Sant Vicenç dels Horts	503
Sant Josep. (Can Palet) Colom, 231 Terrassa	503
Sant Josep de Calassanç. Joan de Peguera, 20 Barcelona	486
Sant Josep Manyanet. Sant Sebastià, 47 Barcelona	488

Sant Josep Obrer. Palamós, 49 Barcelona	503
Sant Josep Obrer. Grup Vint-i-cinc de Setembre, 48 Rubí	503
Sant Josep Obrer. Pl. Euskadi, s/n. Sant Boi de Llobregat	503
Sant Josep Obrer. Can Rossell Torrelavit	421
Sant Josep Oriol. Francesc Macià, 38 Santa Coloma de Gramenet	503
Sant Josep Oriol (Basílica). Villarroel, 83 Barcelona	465
Sant Josep (Santa Mònica). Rbla. Santa Mònica, 9 Barcelona	496
Sant Julià. Església, 1 Alfou (Llinars del Vallès)	248
Sant Julià. Pl. Església, 1 Argentona	474
Sant Julià. Mossèn Blancafort, s/n. Lliçà d'Amunt	382
Sant Julià. Pl. Montseny, s/n. Montseny	252
Sant Julià d'Altura (Ca n'Oriac) Carretera Matadepera Km. 4 Sabadell	149
Sant Julià de Palou. Doctor Oliveras, 81 Granollers	237
Sant Llop. Penedès, 24 Sant Andreu de la Barca	503
Sant Llorenç. Entença, 109-111 Barcelona	310
Sant Llorenç. Pl. Rectoria, s/n. Sant Llorenç d'Hortons	163 - 264
Sant Llorenç. Vilardell (Sant Celoni)	254
Sant Llorenç. Pl. Immaculada, 12 Terrassa	503
Sant Llorenç. (Catedral) Pl. Vila, 2 B Sant Feliu de Llobregat	452
Sant Lluís Gonçaga. Selva de Mar, 200 Barcelona	360
Sant Mamet. Pl. Església, s/n. Corró, d'Amunt (Les Franqueses del Vallès)	242
Sant Marc. Torrent Tapioles, 18 Barcelona	503
Sant Marçal. Castellet i La Gornal	175 - 176 - 455
Sant Marcel. Petrarca, 52 Barcelona	503

Sant Martí.	165
Sant Martí, 17 Carme	
Sant Martí.	448 - 494
Sant Martí, 80 Cerdanyola del Vallès	
Sant Martí.	396
Montnegre (Sant Celoni)	
Sant Martí.	250
Mosqueroles (Fogars de Montclús)	
Sant Martí.	458
Pl. Mossèn Figueras, 1 Sant Celoni	
Sant Martí.	495
La Rampa, 6 Teià	
Sant Martí.	158 - 326
Pl. Església, 5 Torrelles de Llobregat	
Sant Martí del Clot.	461
Pl. Canonge Rodó, s/n Barcelona	
Sant Martí de Provençals.	229
Pl. Ignasi Juliol, s/n Barcelona	
Sant Martí de Sorbet.	436
Pl. de l'Església, 1 Viladecavalls del Vallès	
Sant Mateu.	356
Via Favència, 80 Barcelona	
Sant Mateu.	410
Carme, 30-32 Esplugues de Llobregat	
Sant Mateu.	482
Església, 26 Vallirana	
Sant Medir.	503
Constitució, 17 Barcelona	
Sant Menna.	379
Pl. Sant Menna, s/n. Sentmenat	
Sant Miquel.	414
Sant Isidre, 2 Castellví de Rosanes	
Sant Miquel.	325
Pl. Església, 1 Molins de Rei	
Sant Miquel.	423
Moreneta, s/n. Olèrdola	
Sant Miquel.	503
Sant Miquel, 6 Orpí	
Sant Miquel Arcàngel.	503
Feliu i Codina, 4 Cornellà de Llobregat	
Sant Miquel Arcàngel.	503
Amèrica, 72 Santa Coloma de Gramenet	
Sant Miquel del Port.	498
Sant Miquel, 39 Barcelona	
Sant Miquel dels Sants.	435
Escorial, 163 Barcelona	
Sant Muç.	179
Pl. Sant Muç, s/n. Cànoves	

Sant Narcís.	503
Antonio Machado, s/n Barcelona	
Sant Nicasi.	503
Rafael Casanovas, 1 Gavà	
Sant Oleguer.	378
Pg. Sant Oleguer, 17 Sabadell	
Sant Oleguer, bisbe.	503
Nàpols, 133-137 Barcelona	
Sant Ot.	486
Pg. Manuel Girona, 25 Barcelona	
Sant Pacià.	448
Monges, 27 Barcelona	
Sant Pancraç.	486
Badajoz, 130 Barcelona	
Sant Pau.	503
Llefià, 1-7 Badalona	
Sant Pau.	503
Siete Partidas, 40 Mataró	
Sant Pau.	503
Grup Vint-i-cinc de Setembre, 48 Rubí	
Sant Pau.	161
Sant Pau, 15 Sant Pau d'Ordal	
Sant Pau.	479
Doctor Ferran, 151 Terrassa	
Sant Pau de la Guàrdia.	330
El Bruc	
Sant Pau del Camp.	496
Sant Pau, 101 Barcelona	
Sant Paulí de Nola.	503
Alfons el Magnànim, 125 Barcelona	
Sant Pere.	328
Pg. Església, 9 Abrera	
Sant Pere.	151
Pl. Església, s/n. Bigues	
Sant Pere.	445
Pl. Església, 5 El Masnou	
Sant Pere.	336
Església, 16 Els Hostalets de Pierola	
Sant Pere.	258
Raval de Molins, 36 Gavà	
Sant Pere.	159
Major, 1, 3 Gelida	
Sant Pere.	160
Lavern	
Sant Pere.	157
Màger	
Sant Pere.	261
Sant Pere, 9 Masquefa	

Sant Pere. Montserrat, 24 Monistrol de Montserrat	414
Sant Pere. Pujada de l'Església, 20 Premià de Dalt	137
Sant Pere. Pl. Marcer, 9 Ribes	164
Sant Pere. Pl. Doctor Guardiet, 9 Rubí	142
Sant Pere. Pl. Octavià, 11 Sant Cugat del Vallès	232
Sant Pere. Rectoria, s/. Sant Pere Molanta (Olèrdola)	424
Sant Pere. Major, 37 Sant Pere de Riudebitlles	334
Sant Pere. Santuari Mare de Déu de la Font Santa Subirats	427
Sant Pere. Pl. Mossèn Homs, s/n. Terrassa	126 - 146 - 234
Sant Pere. Església, s/n. Sant Pere de Vilamajor	245
Sant Pere Apòstol. Església de Sant Esteve de les Masuques Castellet i la Gornal	422
Sant Pere Apòstol. Pau Casals, 9 Sant Boi de Llobregat	405
Sant Pere Apòstol. (Els Merinals) Av. Polinyà, 31 Sabadell	503
Sant Pere Claver. Paludàries, 23 Barcelona	503
Sant Pere d'Avinyó. (Església de Santa Margarida i Santa Teresa) Cantallops (Avinyonet del Penedès)	499 - 503
Sant Pere de la Gornal. Església, 6 Castellet i la Gornal	273
Sant Pere de les Puel·les. Pl. Sant Pere, s/n. Barcelona	138 - 491
Sant Pere de Reixac. Montcada i Reixac	141
Sant Pere Ermengol. Lluís Borrassà, 20 Barcelona	503
Sant Pere i Sant Fèlix. Font-Rubí de Dalt, s/n. Font-Rubí	342
Sant Pere i Sant Fèlix. Constitució, 1 Olivella	167 - 439
Sant Pere i Sant Pau. Pl. Església, s/n. El Prat de Llobregat	402
Sant Pere Nolasc. Pl. Castella, 6 Barcelona	503
Sant Pius X. Pardo, 5 Barcelona	364

Sant Quintí. Pl. Església, 1 Sant Quintí de Mediona	266 - 335 - 433
Sant Quirze i Santa Julita. Pl. Vila, 2 Sant Quirze del Vallès	450
Sant Rafael. Pl. Can Ensenya, s/n Barcelona	503
Sant Ramon de Penyafort. Rbla. Catalunya, 115 Barcelona	448
Sant Ramon Nonat. Av. Sant Ramon Nonat, 1 Barcelona	447
Sant Roc. Av. Maresme, 139-141 Badalona	503
Sant Roc. (Can Puiggener) Florit, 25 Sabadell	503
Sant Sadurní. El Maset dels Cosins, 1 Castellví de La Marca	173 - 430
Sant Sadurní. Collsabadell (Llinars del Vallès)	153
Sant Sadurní. Pau Claris, 9 La Roca del Vallès	235 - 321
Sant Sadurní. Casac antic de Martorelles, 3 Montornès del Vallès	238
Sant Sadurní. Pl. Doctor Salvans, 1 Sant Sadurní d'Anoia	419
Sant Salvador. Cabrera d'Anoia	503
Sant Salvador. Església, 1 Les Gunyoles (Avinyonet del Penedès)	168
Sant Salvador. Pl. Església, 35 Polinyà	503
Sant Salvador. Església, s/n. Vilanova d'Espoia	503
Sant Salvador d'Horta. Poeta Cabanyes, 80 Barcelona	503
Sant Sebastià. Av. Terrassa, s/n Badalona	503
Sant Sebastià. Viladrosa, 96-98 Barcelona	503
Sant Sebastià. Montmajor (Caldes de Montbui)	152
Sant Sebastià dels Gorgs. Sant Sebastià dels Gorgs (Avinyonet del Penedès)	341
Sant Sever i Sant Vicenç de Paül. Provença, 210 Barcelona	504
Sants Gervasi i Protasi. Mare de Déu de la Bonanova. Pl. Bonanova, 12 Barcelona	497
Sant Simó. Ctra. França, s/n Mataró	131

Sants Just i Pastor. Pl. Església, 4 Sant Just Desvern	327
Sants Just i Pastor (Basílica). Rera Sant Just, s/n. Barcelona	123 - 300
Sant Tomàs d'Aquino. Roger de Flor, 245 Barcelona	504
Sant Tomàs More. Collserola, 31 Barcelona	504
Sant Valentí Pl. Segle XX, s/n. Terrassa	504
Sant Vicenç. Rector Voltà, 5 Barcelona	490
Sant Vicenç. Pl. Església, 1 Castellbisbal	407
Sant Vicenç. Pl. Joan Ragué, 1 Gualba	397
Sant Vicenç. Església, 1 Mollet del Vallès	387
Sant Vicenç. Pl. Església, 1 Sant Vicenç de Montalt	136
Sant Vicenç. Pl. Església, 7 Vallromanes	149 - 321
Sant Vicenç de Junquera. (Creu Alta) Av. Onze de Setembre, 160 Sabadell	479
Sant Vicenç del Morrocurt. Can Serdà. Guardiola de Fontrubí	171
Sant Vicenç Màrtir. Pl. Sant Jordi, 4-6 Sant Vicenç dels Horts	406
Verge de Gràcia i Sant Josep. Pl. Lesseps, 25 Barcelona	307
Verge de la Pau. Pl. Ferran Casablanques, 4-6 Barcelona	365
Verge de l'Assumpció. Duomo Pàdua. Itàlia	553
Verge del Pilar. Pl. Verge del Pilar, s/n Cornellà de Llobregat	504
Verge de Narzaret. Joan de Mena, 29 Barcelona	504
Vitalis-Església Sbeitia. Tunísia	555

19. INDEX DE MATÈRIES

Sense pretendre ser exhaustiu, a continuació relaciono en aquest índex de matèries aquelles qüestions que m'han semblat bàsiques per a la correcta comprensió del treball i per a una bona relació dels temes entre ells.

- Abella, 561.
 Ablucions, 25, 517, 518, 523, 526, 529, 530, 572.
 Abraham, 58, 347.
 Acàcia, 560.
 Acant, 560.
 Adam i Eva, 257, 350, 446, 507, 563.
 Admissió a l'Església, 49.
 Adults, 280.
 Adulteri, 198.
 Aigua baptismal, 4, 29, 37, 39, 41, 42, 43, 50, 56, 61, 63, 66, 67, 68, 71, 110, 112, 114, 115, 117, 194, 195, 196, 211, 212, 215, 218, 224, 277, 278, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 296, 297, 348, 349, 362, 384, 405, 415, 417, 419, 421, 424, 505, 506, 507, 508, 510, 515, 516, 517, 518, 520, 522, 525, 526, 527, 528, 530, 531, 533, 537, 542, 547, 544, 559, 563, 564, 570, 572, 575.
 Alba, 63, 70.
 Alenar, 281, 284, 290, 295, 521, 527, 564.
 Ales, 564.
 Àliga, 379, 561.
 Altar, 196, 571.
 Altar de l'Abundància, 371.
 Alzina, 560.
 Ambient social, 200, 201.
 Ametlla, 560.
 Àncora, 317, 405, 562.
 Àngel, 567.
 Àngles axamfranats, 158.
 Anglicanisme, 547.
 Antic Règim, 278.
 Antix Testament, 507, 514.
Aperitio aurium, 295.
Aperitio evangeliorum, 6.
 Arca de Noè, 370, 379, 391, 393, 408, 443, 559, 564.
 Arcades semicirculars, 148, 562.
 Arcàngel, 563.
 Arcs cebs, 558.
 Arcs de mig punt, 150.
 Arquitectura baptismal, 532, 533, 536, 537, 540.
 Arrians, 35.
 Art, 195.
 Aspersion, 518, 548.
Audientes, 50.
 Baldaquí, 551.
 Bandolerisme, 203.
 Bany baptismal, 21, 24, 555.
 Baptisme a Barcelona, 61.
 Baptisme a casa, 295.
 Baptisme antinucleà, 28.
 Baptisme comunitari, 506.
 Baptisme cristià, 25, 29.
 Baptisme d'adults, 117, 282, 505, 519, 529, 534, 535, 538, 545, 547, 548.
 Baptisme d'aspersion, 66, 70, 189.
 Baptisme de Crist, 28, 30, 31, 53, 55, 533.
 Baptisme de desig, 56.
 Baptisme de foc, 66, 70.
 Baptisme de Jesús, 552, 566.
 Baptisme de Joan, 28, 30, 53, 224.
 Baptisme de laics, 113, 114.
 Baptisme de l'Esperit, 56, 71.
 Baptisme dels apòstols, 28, 31, 49.
 Baptisme dels heretges, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 96.
 Baptisme de necessitat, 294.
 Baptisme de sang, 32, 56, 66, 295, 565.
 Baptisme d'heretges, 16, 32, 45, 51, 508.
 Baptisme d'infants, 45, 58, 61, 66, 71, 82, 91, 92, 93, 97, 99, 103, 106, 107, 109, 112, 116, 283, 284, 285, 286, 294, 505, 506, 508, 512, 522, 527, 529, 534, 535, 536, 537, 543, 544, 547, 548.
 Baptisme pagà, 29.

- Baptismus clinicorum*, 71.
 Baptistero circular, 570.
 Baptisteri hexagonal, 570.
 Baptisteri octogonal, 540, 570.
 Baptisteri quadrat, 570.
 Baptisteri quadricòncav, 570.
 Baptisteri rectangular, 570.
 Baptisteri tricòncav, 570.
 Baptisteris, 7, 64, 102, 105, 106, 108, 114, 118, 278, 524, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 553, 554.
Baptisterium, 8.
 Baptistes, 546.
 Barca de l'Església, 389.
 Barroc, 560.
 Bateig col·lectiu, 62.
 Bateig en un monestir, 102.
 Bateig individual, 62.
 Benaurança, 542.
Benedictus, 189
 Beneficis, 189, 192, 196, 197.
 Bisbe, 508, 523, 524, 526, 527, 534, 573.
 Bisbe Sapera, 1, 191.
 Bon Pastor, 554.
 Breviari, 48
 Brollador, 178, 424, 427.
 Burgesia, 201, 275.
 Cabra, 561.
 Calvinisme, 200, 544, 549.
 Calze, 271.
 Candidats al Baptisme, 4, 36.
 Cap, 521, 526, 527.
 Capella funerària, 554.
Capides, 11, 62, 63, 64, 70, 182, 189, 209, 287, 295, 323, 336, 338, 370, 381, 562.
 Capitell bizantí, 126.
 Cargols de mar, 432.
 Caritat, 542.
 Cases particulars, 283.
 Catecisme Romà, 505.
 Catecúmens, 5, 28, 32, 34, 35, 36, 37, 40, 50, 56, 75, 89, 100, 102, 108, 211, 508, 522, 526, 527, 529, 530, 531, 534, 535, 538, 570, 571.
 Catequesis baptismals, 39, 53, 55.
 Catequesis mistagògiques, 57.
 Cavitat semiesfèrica, 153, 163, 165, 175, 177.
 Cec de naixement, 408.
 Cel·les, 150, 164, 165, 173.
 Cep, 560, 563.
 Cercle, 564.
 Cèrvola, 384, 389, 561.
Chrismatio, 7, 99, 295.
 Cilici, 524.
 Cinquagesma, 6, 55, 68.
 Circumcisió, 82, 533.
 Ciri, 189, 195, 271, 280, 290, 297, 362, 363, 364, 371, 389, 390, 403, 405, 410, 412, 424, 443, 446, 451, 462, 489, 492, 507, 529, 563, 572.
 Cisma d'Occident, 11, 191, 192.
 Clergat, 11, 196, 197, 199, 214, 215, 283, 295, 508, 512, 513, 524, 534, 536, 541.
 Cobertor, 183, 195.
 Colom, 187, 271, 402, 559, 561.
 Columna, 562.
Competens, 5, 35, 40, 50, 73, 529, 531.
 Comunió, 522.
 Comunitat parroquial, 10.
 Conca, 183.
 Concili de Trento, 2, 189, 190, 192, 193, 195, 197, 199, 213, 216, 292, 505, 512, 513, 517, 532, 538, 540.
 Concili Vaticà II, 3, 212, 221, 276, 279, 292, 293, 310, 313, 353, 388, 389, 403, 513, 535, 540, 570, 572, 574.
 Concubinatge, 198.
 Condicions per al baptisme, 21.
 Confirmació, 63, 100, 508, 510, 517, 525, 527, 531, 534, 535, 570.
 Congrés Eucarístic, 276
 Connexió entre poder civil i eclesiàstic, 47.
 Consolador, 284.
 Cons verticals, 175.
 Conversions, 61, 64.
 Copetes, 448.
 Cor, 196.
 Creació del món, 408.

- Credo, 6, 43, 84, 208, 280, 283, 295, 442, 508, 519, 521, 526, 529, 530, 531, 532.
 Creu, 551, 555.
 Creu al front, 210, 284, 287, 289, 295.
 Creu al pit, 210, 284, 295.
 Creu de quatre braços, 185, 187, 406.
 Creu de Malta, 151.
 Creu doble, 271, 421.
 Creu llatina, 170.
 Criptoislamistes, 190.
 Crisi de religiositat, 191.
 Crisma, 9, 69, 76, 99, 114, 115, 194, 195, 210, 280, 287, 291, 296, 370, 505, 506, 507, 527, 529, 536, 540, 559, 572.
 Crismació, 525, 529, 540.
 Crismeres, 182, 183, 227, 228, 234, 241, 246, 247, 267, 268, 304, 308, 313, 317, 338, 346, 370, 420, 443, 446, 448, 464, 476, 490, 499.
 Cristianització, 192.
 Cullera, 227, 228, 231, 234, 236, 237, 246, 247, 268, 299, 302, 304, 308, 313, 317, 338, 346, 350, 356, 370, 424, 436, 440, 443, 446, 448, 457, 468, 472, 474, 490, 494, 497.
 Cultura religiosa, 195.
Cura animarum, 196.
 Curats, 196.
 Defensa del clergat, 12.
 Dejuni, 18, 84, 524.
 Demografia, 195.
 Desamortització, 279.
 Descalc, 521.
 Despullar-se de l'home vell, 37.
 Despullat, 521, 527, 528.
 Déu Pare, 4, 11, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 50, 52, 53, 56, 58, 59, 66, 67, 71, 81, 84, 85, 87, 89, 91, 94, 94, 97, 98, 196, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 228, 257, 277, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 295, 296, 345, 346, 347, 349, 364, 368, 379, 381, 384, 388, 406, 408, 418, 449, 464, 506, 508, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 531, 532, 533, 541, 543, 545, 546, 547, 548, 564, 565, 568.
 Diaca, 50, 66, 75, 89, 101, 99, 113, 114, 122, 508, 519, 573.
 Diaconessa, 528.
 Dijous Sant, 505.
 Diluvi, 347.
 Diòcesis catalanes, 47.
 Dissabte Sant, 6, 68, 102, 526, 540, 570.
 Diumenge de la Palma, 540.
 Divendres Sant, 570.
 Dones, 32, 83, 85, 101, 114, 200, 519, 522, 523, 524, 527.
 Drac, 561.
 Dret d'estola, 75.
 Ecumenisme, 293.
 Educació, 12, 277.
Electus, 5.
 Emersió, 542.
 Encensament, 507.
 Eparquies, 14.
Ephpheta, 57, 280, 281, 286, 507, 529, 531.
 Epifania, 55, 68.
 Escalfar l'aigua, 187.
 Esclaves, 200.
 Escolàstica, 16.
 Escrutinis, 6, 58, 280, 281, 283, 295, 297.
 Escut papal, 159.
 Església, 1, 2, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 19, 20, 24, 27, 28, 32, 37, 39, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 60, 66, 68, 69, 72, 73, 74, 78, 79, 84, 85, 86, 90, 92, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 122, 190, 192, 196, 197, 198, 200, 202, 211, 213, 214, 216, 217, 218, 225, 275, 276, 279, 280, 281, 283, 287, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 506, 509, 510, 511, 512, 513, 516, 517, 518, 519, 521, 522, 523, 524, 526, 529, 530, 531, 532, 540, 541, 542, 543, 545, 546, 547.

- Església Evangèlica, 547.
 Esglésies Protestants, 541.
 Espatlla, 522.
 Esperit Sant, 4, 17, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 53, 54, 56, 59, 60, 65, 66, 67, 69, 71, 74, 81, 84, 87, 94, 95, 98, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 216, 218, 224, 228, 241, 277, 278, 280, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 296, 298, 310, 313, 345, 346, 347, 349, 351, 352, 357, 359, 364, 368, 379, 381, 384, 388, 406, 427, 449, 464, 489, 507, 508, 509, 511, 514, 515, 516, 517, 518, 520, 521, 522, 525, 527, 529, 532, 533, 537, 541, 542, 546, 548, 561, 563, 572, 573.
 Espigues, 187, 560.
 Estament eclesiàstic, 189.
 Estany i rius, 547, 572.
 Estrella, 432.
 Estrigils, 562.
 Ètica del baptisme, 297.
 Eucarístia, 21, 39, 40, 85, 408, 532, 534, 535, 540, 559, 561, 570, 571.
 Evangelis, 520.
 Exorcismes, 36, 43, 89, 211, 281, 286, 521, 524, 527, 529, 534.
 Extremaunció, 194.
 Faixes, 170.
 Fe i baptisme, 15, 35, 277, 283, 284, 294, 527, 531, 532, 541, 542, 543, 544, 545, 546.
 Fidels, 11.
Fidem Christi, 189.
 Figuera, 560.
 Figures baptismals, 65.
Flamines, 74, 75, 510.
 Flors, 555. 560.
 Flors de lis, 558.
 Flors lanceolades, 158.
 Foc, 565.
 Fonts baptismals, 9, 37, 69, 91, 117, 123, 182, 183, 184, 194, 195, 196, 282, 300, 301, 505, 532, 539, 540, 563, 572.
 Forma del baptisme, 286.
 Formula de batejar, 61, 67, 73.
 Fornícula, 133.
 Front, 522, 526.
 Fulles, 555.
 Gall, 508, 527, 561.
 Gallons, 164, 165, 173, 227, 230, 233, 236, 253, 257, 258, 259, 265, 269, 271, 301, 305, 306, 310, 311, 319, 331, 333, 334, 336, 337, 343, 345, 348, 409, 411, 414, 470, 564.
 Gibrell, 228, 231, 244, 575.
 Gòtic, 130, 557, 558, 560.
 Gràcia, 225.
 Graons, 555.
Gratia amissibiles, 542.
 Grua, 553.
 Heretgia, 214.
 Heretgia donatista, 44.
 Herètic, 519.
 Home, 519.
 Hostilitats a eclesiàstics, 48.
 Il·luminació, 23, 25, 29, 563.
 Immersió, 43, 49, 50, 51, 56, 62, 66, 70, 86, 87, 120, 122, 150, 155, 156, 179, 212, 480, 507, 510, 514, 515, 516, 518, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 532, 536, 537, 538, 539, 542, 544, 548, 550, 558, 561, 570, 573, 574, 575.
 Immunitat eclesiàstica, 48.
 Imposició de mans, 5, 30, 51, 54, 69, 526.
 Imprimir caràcter, 223, 226.
 Indis, 213.
 Infal·libilitat, 511.
 Infants, 550, 570, 573, 574, 575.
 Influència africana, 127.
 Infusió, 66, 120, 125, 212, 505, 518, 527, 538, 570, 574.
 Iniciació cristiana, 51, 54, 57, 292, 293, 537, 539, 540.
 Inquisició, 190, 200, 549.
 Inscripció, 42.
 Insuflació, 69, 526, 529.
 Interdit, 215.
Interrogationes, 530.
 Invalidesa del baptisme, 66.

- Inviolabilitat dels llocs sagrats, 46.
 Jacob, 58.
 Jesucrist, 4, 7, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 80, 81, 83, 84, 87, 93, 94, 95, 97, 98, 189, 190, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 216, 218, 225, 228, 276, 281, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 313, 345, 346, 347, 349, 350, 353, 354, 362, 364, 368.379, 381, 384, 388, 405, 417, 443, 449, 452, 464, 507, 508, 510, 511, 514, 515, 516, 519, 520, 521, 522, 524, 525, 526, 527, 528, 532, 533, 536, 537, 543, 546, 547, 548, 556, 559, 561, 563, 564, 565, 566, 568, 571, 572.
 Jesuïtes, 190.
 Joan Baptista, 132, 133, 134, 135, 136, 227, 228, 229, 230, 253, 274, 302, 304, 306, 307, 309, 313, 315, 317, 326, 334, 338, 342, 345, 346, 347, 349, 350, 352, 354, 356, 368, 370, 371, 372, 389, 408, 417, 418, 430, 435, 436, 440, 441, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 454, 459, 461, 465, 468, 472, 474, 479, 484, 490, 492, 494, 497, 498, 500, 505, 507, 514, 515, 517, 518, 519, 533, 554, 556, 566, 567, 568, 572.
 Jonàs, 370.
 Jonc, 560.
 Judaïsmes, 190.
 Judici final, 561.
 Jueus, 90, 91, 104, 297, 508, 512, 514, 515.
 Justificació, 296.
Kerigma, 54.
 Laics, 198, 519.
 Lavatori de peus, 57.
 Litúrgia baptismal, 22, 42, 278, 293, 295, 507, 517, 520, 527, 532.
 Llätzer, 408.
 Llenç, 551.
 Llengua catalana, 212.
 Lleó, 561.
 Llet i mel, 18, 27, 561.
 Lletanies, 211.
 Llevadora, 183, 336.
 Llibres litúrgics, 196.
 Llum, 195.
 Lòbuls, 149, 161, 260, 264, 272.
 Luteranisme, 190, 200, 213, 218, 220, 221.
 Maduixa, 560.
 Màgia, 541, 545.
 Mals usos, 202.
 Mans, 402, 522, 527, 534.
 Mar, 572.
 Mare de Déu, 27, 379, 415, 425, 449, 522, 568.
 Martiri, 45, 565.
 Matrimoni, 198, 512.
 Mènsoles, 158, 161.
 Metodistes Presbiterians, 548.
 Ministre del Baptisme, 519.
Missae Catechumenorum, 5.
 Missal, 48.
 Missa partera, 297.
 Models del baptisme cristià, 52.
 Moisès, 4, 347, 366, 370, 379, 391, 393, 408, 410, 513, 514.
 Moralitat, 195.
 Moralitat del clergat, 189.
 Mort, 120, 122, 507, 512, 515, 516, 537, 538, 542, 544, 563.
 Mosaic, 555.
 Moviment de reforma, 48.
 Moviments cristians, 276.
 Musulmans, 193.
 Nadal, 46, 49, 55, 87, 88.
 Nàrtex, 9, 562.
 Nas, 41, 295, 526, 531.
 Necessitat del baptisme, 31, 225.
 Nens, 217, 226, 541.
 Noblesa, 202.
 Nom al batejat, 4, 281, 283, 528.
 Nou naixement, 65.
 Nou Testament, 507, 515, 533.
 Nuesa, 535, 536.
 Obrers, 275.
 Obrir la boca, 41.

- Obrir el nas, 41.
- Occident, 525, 534, 535, 537, 550.
- Ofrenes, 88, 90, 109, 110, 111, 117.
- Oleum Catechumenorum*, 7, 56, 194, 195, 215, 280, 281, 286, 291, 295, 296, 572.
- Oleum Exortizatum*, 7.
- Oleum Infirmorum*, 7.
- Olivera, 379, 559.
- Orde, 517.
- Ordres religiosos, 279.
- Ordinarium*, 204
- Ordo Baptismi*, 278, 534.
- Orelles, 41, 286, 295, 522, 526, 531.
- Orient, 521, 525, 534, 535, 536, 550.
- Padrins, 62, 106, 108, 109, 111, 112, 112, 114, 189, 195, 208, 215, 282, 283, 286, 287, 297, 508, 524, 530, 534, 538, 548.
- Pagà, 519.
- Pagesia, 201.
- Palma, 560.
- Pàmpols de vinya, 124, 554.
- Pans, 271.
- Pantocrator, 129.
- Paradís, 443, 563.
- Paraules del baptisme, 4.
- Parentostre, 43, 208, 280, 295, 522, 523, 529, 542.
- Parentiu, 195.
- Parentiu espiritual, 215.
- Pares, 216, 217, 218, 282, 297, 505, 508, 513, 525.
- Pares de l'Església, 505, 507, 521, 528.
- Parra, 560.
- Parròquia, 201, 202.
- Participació de la comunitat, 72.
- Partides de baptisme, 182.
- Pasqua, 6, 22, 33, 39, 41, 42, 46, 49, 55, 60, 68, 71, 72, 87, 88, 89, 102, 108, 109, 110, 115, 152, 211, 212, 280, 281, 291, 406, 509, 530, 532, 536, 538, 570, 573, 575.
- Patriarcats, 14.
- Pecat original, 50, 95, 216, 217, 218, 280.
- Pecats, 25, 280, 281, 292, 296, 297, 508, 511, 516, 519, 520, 529, 534, 536, 544, 545, 546, 563, 572.
- Pedres volcàniques, 432.
- Peixos, 271, 308, 313, 350, 353, 366, 384, 386, 405, 411, 415, 417, 421, 561.
- Penes als batejats, 74, 75, 87, 88, 96.
- Penitència, 19, 20, 563.
- Pentalfa, 564.
- Pentecosta, 6, 68, 108, 109, 110, 115, 211, 212, 215, 280, 281, 283, 291, 518, 530, 532, 538, 540.
- Perdó dels pecats, 26, 34, 37, 38, 39, 213, 217.
- Perill de mort, 4, 89.
- Persignació, 189.
- Pertinença a Crist, 65.
- Pesta negra, 193, 203.
- Petxines, 152, 182, 254, 271, 303, 305, 308, 313, 317, 359, 377, 379, 417, 418, 419, 432, 456, 457, 458, 471, 506.
- Peus, 522, 529.
- Pica, 3.
- Pica d'aigua beneita, 125, 133.
- Pietat, 189, 275, 279.
- Pietisme, 541.
- Pila, 3, 513.
- Pila de granet, 551.
- Pila en forma de gla, 422.
- Piles baptismals, 536, 539.
- Piles cilíndriques, 168, 354, 356, 357, 364, 370, 372, 381, 385, 390, 396, 399, 400, 403, 464, 465.
- Piles còncaves, 147, 152, 160, 180, 372, 374, 382, 383, 479.
- Piles còniques, 239, 363.
- Piles de deu cares, 245.
- Piles de dotze cares, 141, 151., 237, 243, 266, 312, 356, 378, 382, 409, 562.
- Piles elíptiques, 259, 267.
- Piles en forma de copa, 131.
- Piles hexagonals, 377, 401, 405, 467, 474, 477, 563.
- Piles octogonals, 135, 136, 141, 143, 144, 145, 149, 151, 152, 166, 170,

- 171, 180, 181, 185, 187, 233, 237, 239, 240, 242, 244, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 258, 260, 261, 263, 265, 267, 272, 299, 311, 313, 314, 315, 316, 319, 322, 325, 335, 346, 351, 352, 374, 378, 379, 383, 390, 392, 398, 407, 411, 413, 414, 419, 421, 422, 425, 427, 430, 457, 458, 466, 471, 472, 473, 475, 476, 481, 482, 483, 484, 554, 557, 563, 564.
- Piles ovalades, 120, 321, 327, 329, 562.
- Piles piramidals, 353.
- Piles quadrangulars, 175, 362, 365, 384, 410, 412, 478.
- Piles rectangulars, 120, 146, 360, 562.
- Piles rodones, 161, 164, 168, 173, 301, 302, 305, 308, 310, 318, 321, 324, 327, 328, 350, 358, 371, 379, 381, 386, 394, 398, 405, 424, 429, 461, 465, 469, 479, 487.
- Piles romàniques, 121, 558.
- Piles semiesfèriques, 388, 390, 395, 396, 397, 482.
- Piles semiovals, 558.
- Piles troncocòniques, 158, 163, 166, 169, 172, 176, 177, 178, 179, 401, 551.
- Pinya, 559.
- Piscina baptismal, 9, 123, 127, 128, 132, 134, 228, 315, 344, 346, 355, 370, 534, 535, 536, 537, 558, 570, 572, 573, 574, 575.
- Piscina cruciforme, 555.
- Piscina d'immersió, 360, 361, 505, 507, 514, 528, 555.
- Piscina octogonal, 120, 128, 537.
- Piscina quadrada, 127.
- Pit, 522, 526, 531.
- Policromat, 554.
- Politja, 557.
- Pontifical, 48.
- Pràctica religiosa, 13.
- Predestinació, 544.
- Preparació catequètica, 50, 527.
- Pre-tridentins, 189.
- Preveres, 83, 99, 104, 110, 111, 113, 115, 118, 119.
- Procuratio*, 195.
- Protecció del sagrat, 12.
- Protestantisme Luterà, 542, 549.
- Província Eclesiàtica de Barcelona, 1, 2.
- Purificació, 37, 514, 572.
- Purificadors, 183.
- Puritans, 548.
- Quadrivium*, 12.
- Quaresma, 6, 523.
- Questionaris, 193.
- Raïm, 271, 554, 559.
- Rebatejar, 547.
- Rectitud d'intenció, 36.
- Redditio Symboli*, 5, 295, 525.
- Reforma, 292, 540.
- Reforma franciscana, 191.
- Registres, 195.
- Religiositat popular, 195.
- Religiosos, 297.
- Remissió del pecat, 34.
- Rentat, 518.
- Renúncia a Satanàs, 43, 56, 95.
- Repetició del baptisme, 44, 76, 77, 78, 79, 86, 112, 116, 214, 226, 534.
- Repic de campanes de bateig, 575.
- Resurrecció, 544, 563, 573.
- Ritual, 48, 49, 194, 204, 277, 278, 281, 283, 288, 291, 293, 295, 505, 506, 507, 524, 528, 550, 571, 572.
- Ritual de Girona, 211.
- Ritual de nenes, 204.
- Ritual de nens, 204.
- Rituale Romanum*, 204, 282, 291, 292, 295.
- Ritu ambrosià, 212.
- Ritu del baptisme, 20, 27, 40, 66, 71, 72, 276.
- Ritu occidental, 212.
- Ritus, 507, 509, 513, 516, 519, 520, 521, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 533, 538, 540, 570, 572, 574.
- Romànic, 130.
- Roses, 432.
- Riu Jordà, 379.
- Sacerdos*, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 223, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 296, 519, 521, 523, 525.
- Sacramentalisme, 541.
- Sacramentum salis*, 5.

- Sagramentals, 292.
- Sagrat, 11.
- Sagristà, 195.
- Sal del Baptisme, 5, 183, 211, 237, 281, 285, 319, 342, 377, 480, 506, 572.
- Saliva, 286, 295.
- Salpasser, 187.
- Salvació, 543.
- Salvació sense baptisme, 44.
- Samaritana, 370, 408.
- Sanefa, 171.
- Santificació, 296.
- Sants Olis, 7, 69, 114, 115, 194, 241, 246, 247, 308, 313, 319, 322, 327, 328, 334, 338, 341, 342, 345, 353, 359, 364, 366, 370, 377, 381, 403, 419, 429, 430, 443, 457, 465, 468, 469, 472, 474, 480, 489, 492, 498, 500, 505, 506, 522, 525, 527, 529.
- Sarcòfag, 121, 122, 123, 120, 563.
- Satanàs, 43, 56, 209, 211, 281, 284, 285, 286, 293, 295, 297, 507, 520, 521, 524, 526, 527, 528, 529, 530, 548.
- Segell baptismal, 23.
- Seient, 555.
- Separació de sexes, 64.
- Sepulcres, 120, 121, 562.
- Set Sagraments, 223.
- Signe escatològic, 293.
- Signe invisible, 548.
- Signes, 544.
- Signe visible, 548.
- Submergir en Crist, 34.
- Submergir en l'aigua, 29, 66, 71, 212, 543, 547.
- Subsidi eclesiàstic, 203.
- Summa*, 13.
- Supersticions, 116.
- Syntage*, 7.
- Tocar la mà, 282, 287, 295, 297.
- Tonsura, 523.
- Torn, 550, 551.
- Traditio Symboli*, 6, 42.
- Triangles, 562, 564.
- Trinitat, 15, 23, 30, 43, 50, 86, 379, 412, 507, 515, 517, 519, 521, 525, 528, 529, 530, 564.
- Triple creu, 206, 281.
- Triple immersió, 15.
- Trivium*, 12.
- Trona, 196.
- Unció, 41, 43, 51, 57, 70, 194, 209, 280, 286, 291, 293, 296, 525, 526, 527, 529, 534.
- Urna funerària, 540.
- Validesa del baptisme, 80, 81, 94, 98, 100, 101.
- Vestit blanc, 43, 210, 280, 507, 522, 527, 529.
- Vestit negre, 547.
- Vida eterna, 74, 283, 286.
- Vida nova, 120, 122.
- Vida social, 11.
- Vinagrera, 246.
- Visitatio hominum*, 194.
- Visitatio rerum*, 194.
- Visites pastorals, 193, 196, 197, 198.
- Xiprer, 560.
- Ziga-zaga, 562, 563.

20. INDEX GENERAL

1. "STATUS QUESTIONIS"	1
1.1. ESTAT ACTUAL DEL CONEIXEMENT DEL BAPTISME, DE LES PILES BAPTISMALS I DELS BAPTISTERIS DE L'ÈPOCA QUE VA DES DE L'INICI DELS CRISTIANISME FINS L'EDAT MODERNA	1
1.2. INTERÈS EN L'ESTUDI PER OMLIR EL BUIT OBSERVAT	2
1.3. EL BAPTISME, ELS BAPTISTERIS I LES PILES BAPTISMALS	3
1.3.1. <i>El baptisme</i>	3
1.3.2. <i>Els baptisteris</i>	7
1.3.3. <i>Les piles baptismals</i>	9
2. SITUACIÓ SOCIAL ANTERIOR ALS SEGLES XV I XVI QUE INCIDEIXEN EN L'ÀMBIT DEL BAPTISME	10
2.1. ESDEVENIMENTS RELIGIOSOS	10
2.1.1. <i>Sobre les visites pastorals</i>	10
2.1.2. <i>Formació religiosa del clergat i dels fidels, i la seva situació en la societat religiosa</i>	11
2.1.3. <i>La província eclesiàstica Tarraconense i la seva formació territorial</i>	14
2.1.4. <i>Els Sínodes diocesans</i>	14
2.2. ELS PARES DE L'ESGLÉSIA	15
2.2.1. <i>Reflexions generals</i>	15
2.2.2. <i>Climent de Roma</i>	16
a) Carta als Corintis	16
b) Segona carta als Corintis (<i>Secunda Clementis</i>)	16
2.2.3. <i>Didakhé</i>	17
2.2.4. <i>Epístola del pseudo-Bernabé</i>	18
2.2.5. <i>Sant Ignasi d'Antioquia</i>	19
2.2.6. <i>Hermes</i>	19
2.2.7. <i>Sant Justí</i>	20
2.2.8. <i>Melitó de Sardes</i>	22
2.2.9. <i>Ireneu de Lió</i>	23
2.2.10. <i>Climent d'Alexandria</i>	24
2.2.11. <i>Sant Hipòlit de Roma</i>	27
2.2.12. <i>Tertul·lià</i>	28
2.2.13. <i>Orígenes</i>	33
2.2.14. <i>Sant Pacià</i>	34
2.2.15. <i>Sant Ciril de Jerusalem</i>	35
2.2.16. <i>Sant Ambròs</i>	38
2.2.17. <i>Joan Crisòstom</i>	42
2.2.18. <i>Teodor de Mopsuèstia</i>	42
2.2.19. <i>Agustí d'Hipona</i>	43
2.3. ESDEVENIMENTS SOCIOPOLÍTICS	45
2.3.1. <i>Estaments polítics i funcionalitat</i>	45
2.3.2. <i>Història</i>	46

2.3.3. <i>Grups socials</i>	47
2.4. EVOLUCIÓ DE LA CELEBRACIÓ SAGRAMENTAL	48
2.4.1. <i>Introducció</i>	48
2.4.2. <i>Evolució</i>	49
2.4.3. <i>La iniciació cristiana</i>	51
2.4.4. <i>Els sacraments de la iniciació cristiana</i>	52
2.4.5. <i>Probables models del baptisme cristià</i>	52
2.4.6. <i>Baptisme de Joan i baptisme cristià</i>	53
2.4.7. <i>El baptisme de Jesús en el Jordà</i>	53
2.4.8. <i>Ordo de la iniciació cristiana</i>	53
2.4.9. <i>La iniciació en el Nou Testament</i>	54
2.4.10. <i>Temps pel baptisme</i>	55
2.4.11. <i>La iniciació en l'Església antiga</i>	55
2.4.12. <i>La iniciació abans del Concili de Nicea</i>	56
2.4.13. <i>La iniciació en els segles IV -VII</i>	57
2.4.14. <i>El baptisme a la Roma medieval</i>	58
2.4.15. <i>Estructura de l'Ordo Romanus XI</i>	58
2.4.16. <i>El baptisme a la diòcesi de Barcelona i el seu entorn, als segles XIII-XIV</i>	61
2.4.17. <i>Diversos paradigmes de la iniciació cristiana</i>	65
2.4.18. <i>Figures bíbliques del baptisme</i>	65
2.4.19. <i>El simbolisme i la tipologia, i els seus efectes</i>	66
2.4.20. <i>Les dimensions històrico-salvífiques del sacrament del baptisme</i>	71
2.5. APORTACIONS CONCILIARS	73
2.5.1. <i>Concilis dels segles I al IV a la Península Ibèrica</i>	73
a) Referències, segons el contingut doctrinal	73
b) Referències, segons el contingut disciplinari	74
2.5.2. <i>Concilis dels segles I al IV a Europa</i>	76
a) Referències, segons el contingut doctrinal	76
b) Referències, segons el contingut disciplinari	82
2.5.3. <i>Concilis dels segles V al XIV a la Península Ibèrica</i>	85
a) Referències, segons el contingut doctrinal	86
b) Referències, segons el contingut disciplinari	87
2.5.4. <i>Concilis dels segles V al XIV a Europa</i>	92
a) Referències, segons el contingut doctrinal	92
b) Referències, segons el contingut disciplinari	99
3. PILES BAPTISMALS DELS PRIMERS SEGLES DE L'ESGLÉSIA FINS L'ACABAMENT DE L'EDAT MITJANA	120
3.1. PRIMERS SEGLES DE L'ESGLÉSIA	120
3.2. PERÍODE MEDIEVAL	130
4. ASPECTES DE LA SOCIETAT A LA FI DEL SEGLE XV I ALS PRIMERS SEGLES DE L'EDAT MODERNA QUE INCIDEIXEN EN L'ÀMBIT DEL BAPTISME	189

4.1. SITUACIÓ RELIGIOSA	189
4.1.1. <i>Bibliografia i hagiografia</i>	190
4.1.2. <i>Estudis sobre les visites pastorals</i>	191
4.1.3. <i>El desenvolupament de les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del Concili de Trento</i>	193
4.1.4. <i>Els qüestionaris, formularis i els edictes de visita</i>	193
4.1.5. <i>El cerimonial</i>	194
4.1.6. <i>Els drets de visita</i>	195
4.1.7. <i>Característiques generals de les actes de visita</i>	195
4.1.8. <i>El clergat i els bisbes</i>	196
4.1.9. <i>Els laics</i>	198
4.1.10. <i>Informacions demogràfiques</i>	199
4.1.11. <i>L'expressió de la religiositat popular</i>	200
4.1.12. <i>Les dones a les visites pastorals</i>	200
4.2. SITUACIÓ SOCIAL	200
4.3. SITUACIÓ POLÍTICA	202
5. FORMES DE VIURE EL SAGRAMENT DEL BAPTISME A LA FI DEL SEGLE XV I ALS PRIMERS SEGLES DE L'EDAT MODERNA	204
5.1. INCIDÈNCIA EN LA LITÚRGIA DEL SAGRAMENT	204
5.1.1. <i>Ritual del baptisme</i>	204
5.1.2. <i>"Baptismus"</i>	204
5.1.3. <i>Ordinari (Ritual) de Girona 1502</i>	211
5.1.4. <i>La llengua catalana al ritual de 1502</i>	212
5.1.5. <i>Baptisme d'infusió</i>	212
5.2. APORTACIONS CONCILIARS	212
5.2.1. <i>Concilis dels segles XV i XVI a la Península Ibèrica</i>	212
a) Referències segons el contingut disciplinari	212
5.2.2. <i>Concilis dels segles XV i XVI a Europa</i>	213
a) Referències segons el contingut doctrinal	213
b) Referències segons el contingut disciplinari	214
5.2.3. <i>El baptisme en el Concili de Trento</i>	216
6. PILES BAPTISMALS DELS SEGLES XV AL XVIII	227
7. APORTACIONS DELS SEGLES XIX AL XXI QUE INCIDEIXEN EN L'ÀMBIT DEL BAPTISME	275
7.1. ESDEVENIMENTS RELIGIOSOS	275
7.1.1. <i>El Concili Vaticà II</i>	276
7.2. ESDEVENIMENTS POLÍTICS I SOCIALS	278
7.3. EVOLUCIÓ DE LA CELEBRACIÓ SAGRAMENTAL FINS ELS NOSTRES DIES	279
7.3.1. <i>Breu exposició de l'evolució històrica i del contingut</i>	279
7.3.2. <i>El ritu del baptisme d'infants</i>	283
7.3.3. <i>L'acte baptismal o Forma del baptisme</i>	286
7.3.4. <i>Les cerimònies posteriors al baptisme</i>	287
7.3.5. <i>El ritu de la benedicció de l'aigua baptismal</i>	288

7.3.6. <i>Consideracions per entendre l'evolució històrica i el sentit sacramental d'aquest ritual</i>	291
7.3.7. <i>Baptisme i confirmació a l'època moderna</i>	292
7.3.8. <i>Baptisme i confirmació de Trento a l'era romàntica</i>	292
7.3.9. <i>La iniciació en la història recent</i>	293
7.3.10. <i>Baptisme de necessitat</i>	294
7.3.11. <i>Baptisme de sang. "Baptismus sanguinis"</i>	295
7.3.12. <i>Baptisme solemne a casa</i>	295
7.3.13. <i>Ritu del Baptisme</i>	295
7.3.14. <i>Ungiment</i>	296
7.3.15. <i>Els efectes del baptisme en el cristià</i>	296
7.3.16. <i>Padrí, padrina</i>	297
7.3.17. <i>Missa partera</i>	297
7.3.18. <i>Les exigències ètiques del baptisme</i>	297
8. PILES BAPTISMALS DELS SEGLES XIX I PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XX	299
9. PILES BAPTISMALS DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX FINS EL XXI: INTERÈS ARTÍSTIC I FUNCIONAL	344
10. PILES BAPTISMALS DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX FINS EL XXI: INTERÈS FUNCIONAL	434
10.1. PILES BAPTISMALS IDÈNTIQUES A LA DE LA MARE DE DÉU DEL MONT CARMEL DE BARCELONA	434
10.2. PILES BAPTISMALS IDÈNTIQUES A LA DE LA MARE DE DÉU DE BETLEM DE BARCELONA	440
10.3. PILES BAPTISMALS IDÈNTIQUES A LA DE SANTA DOROTEA DE BARCELONA	456
10.4. PILES BAPTISMALS DIVERSES	461
11. ESGLÉSIES AMB PILA BAPTISMAL D'ESCASSA IMPORTÀNCIA	486
12. ESGLÉSIES QUE HISTÒRICAMENT HAN TINGUT PILA BAPTISMAL	494
13. ESGLÉSIES QUE NO TENEN PILA BAPTISMAL	501
14. LES DIFERENTS ESGLÉSIES CRISTIANES I LA CELEBRACIÓ DEL BAPTISME	505
14.1. LES DIFERENTS MANERES DE CELEBRACIÓ AVUI EN DIA	505
14.2. ELS SÍMBOLS DE LA LITÚRGIA BAPTISMAL	507
14.3. DE L'ANTIC I NOU TESTAMENT	507
14.4. SOBRE ELS DIFERENTS RITUS	509
14.5. ELS CÀNONS DELS CONCILIS SOBRE EL BAPTISME	510
14.6. ELS CONCILIS I EL BAPTISME	513
14.6.1. <i>Introducció</i>	513
14.6.2. <i>Arrels bíbliques</i>	513
14.7. RITUS BAPTISMALS	516

14.7.1. <i>Consideracions prèvies</i>	516
14.7.2. <i>Continguts i condicions</i>	517
14.7.3. <i>Matèria del Sagrament</i>	517
14.7.4. <i>Manera de batejar</i>	518
14.7.5. <i>La forma del Baptisme</i>	519
14.7.6. <i>Ministre i subjecte del Baptisme</i>	519
14.7.7. <i>Necessitat del Baptisme</i>	520
14.7.8. <i>Litúrgia del Baptisme</i>	520
14.7.9. <i>Litúrgia Oriental</i>	520
14.7.10. <i>Ritu Bizantí</i>	521
14.7.11. <i>Ritu Siríac</i>	526
14.7.12. <i>Ritu Armeni</i>	526
14.7.13. <i>Ritu Alexandrí</i>	526
14.7.14. <i>Litúrgia Occidental</i>	527
14.7.15. <i>Ritu Romà</i>	527
14.7.16. <i>Ritu Ambrosià</i>	528
14.7.17. <i>Ritu Mossàrab o Visigòtic</i>	529
14.7.18. <i>Ritu Africà</i>	530
14.7.19. <i>Ritu Gal·licà</i>	531
14.7.20. <i>Extracte de l'Acti del V Convegno Litúrgico Internazionale de Bose</i>	532
a) Pròleg de Goffredo Boselli, monjo de Bose	532
b) Discurs d'apertura per Enzo Bianchi, Prior de Bose	532
c) El Baptisteri: font de vida, de llum, de perdó. Frédéric Debuyst	533
d) Unitat i diversificació de la iniciació cristiana: evolució teològica i litúrgica. Per Paul De Clerck	533
e) El lloc de la iniciació cristiana en l'Església antiga: l'Orient. Per Jean-Pierre Sodini	535
f) El lloc de la iniciació cristiana en l'Església antiga: l'Occident. Per Jean Guyon	537
g) El lloc del baptisme de l'època medieval a l'època tridentina: Arquitectura i litúrgia. Per Carlo Tosco	538
h) El lloc del baptisme en l'Església contemporània: l'exemple de França. Per Anne Da Rocha Carneira	539
i) El lloc del baptisme en l'Església contemporània: l'església sepulcral d'Aquisgran. Per Ulrich Hahn	540
j) Baptisme i baptisteri a Orient i a Occident. Per Robert F. Taft	540
14.7.21. <i>Esglésies protestants</i>	540
a) Protestantisme luterà	542
b) El Calvinisme	544
c) Els Baptistes	546
d) Església Evangèlica	547
e) Anglicanisme	547
f) Metodistes presbiterians	548
14.7.22. <i>La presència protestant a Catalunya i Barcelona</i>	549
15. PILES BAPTISMALS CARACTERÍSTIQUES FÒRA DE L'AMBIT DE LA PROVÍNCIA ECLESIASTICA DE BARCELONA	550

16. CONSIDERACIONS DERIVADES DE L'ESTUDI DE LES PILES BAPTISMALS	559
16.1. DADES ICONOGRÀFIQUES	559
16.1.1. <i>Símbols vegetals</i>	559
16.1.2. <i>Símbols animals</i>	561
16.1.3. <i>Símbols arquitectònics i materials</i>	561
16.1.4. <i>Símbols de la divinitat i espirituals</i>	563
16.2. APUNTS SOBRE L'ART EN EL BAPTISME	565
16.3. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ARQUITECTURA BAPTISMAL	570
16.4. CONSIDERACIONS FINALS	572
16.5. ESTUDIOSOS ACTUALS SOBRE DIFERENTS ASPECTES DEL BAPTISME	575
17. BIBLIOGRAFIA	577
18. INDEX D'ESGLÉSIES	587
19. INDEX DE MATÈRIES	608
20. INDEX GENERAL	616